

1
1912
Folio

Reg. No. 10

1912

1912
1912

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૭૭૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ અપરિચિત

વિષય ૬૩૫

રાષ્ટ્રગીત

પ્રકાશક :

રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય અંડળ, અમદાવાદ.

પ્રત ૩૦૦૦

સંવત ૧૯૭૮

મૂલ્ય અઠ આના

પ્રકાશક :

ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક

રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય મંડળ

અમદાવાદ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ રંગ
૯૬૪

૭૧૬૩

મુદ્રક :

ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ

‘વસંત’ મુદ્રણાલય

રાયપુર, અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના

યુગયુગની જૂદી જૂદી ભાવનાઓ હોય છે. વેદકાળમાં અધ્યાત્મભાવનું સ્તવન થયું, બુદ્ધકાળમાં અહિંસા ધર્મનો પ્રચાર થયો, મધ્યકાલીન હિંદમાં રાજપૂતોએ અને મુસલમાનોએ, મરાઠાઓએ અને શીખોએ પોતપોતાની જાતિય મહત્તા ખીલવી. યૂરપમાં પણ ગ્રીક લોકોની કળાના, રોમનોના સામ્રાજ્યના, જર્મીનદારોની સત્તાના યુગ વહી ગયા. ઓગણીસમી સદીમાં યૂરપમાં રાષ્ટ્રધર્મનો ઉદય થયો. તેનો સંચાર આપણા દેશમાં પણ થયો. આજે એક પાસથી પશ્ચિમના જડવાદનો આપણને સ્પર્શ થાય છે અને બીજી પાસથી ભોગાને ભરમાવે એવાં દેશદેશાંતરની (International) એકતાનાં દુંદુભિ કાષ્ઠ વખત પેરિસમાં તો કાષ્ઠ વખત ન્યુયોર્કમાં વાગે છે તે છતાં પણ પશ્ચિમમાં તેમ પૂર્વમાં રાષ્ટ્રધર્મ જ હજી પૂજ્ય છે.

રાષ્ટ્રધર્મ એ સ્વરૂપે પ્રકાશે છે : (૧) જડ, ભયંકર, સ્વાર્થી અને ભક્ષક; (૨) આધ્યાત્મિક, સૌમ્ય, પરમાર્થી અને સંરક્ષક. કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરે પહેલા પ્રકારનો જે પાશવ ધર્મ પશ્ચિમમાં અને જાપાન જેવા પૂર્વના દેશમાં પણ ફેલાવા માંડ્યો છે તેના પર સખ્ત પ્રહાર કર્યા છે.

પણ તેથી જે બીજા પ્રકારનો ધર્મ આજે આર્યાવર્તમાં કેળવાય છે તેના પર સહેજ પણ આક્ષેપ થતો નથી. જે પ્રજા કાળના ઘસારાથી પોતાના ધર્મ, નીતિ, સમાજ વ્યવહારનાં સાચાં તત્ત્વ ક્રમેક્રમે ભૂલીને તેના પૂરાણા, જડ રૂપમાં વધારે ને વધારે ગુંથાતી ગઈ, અને પરિણામે જે એક પછી બીજા રાજ્યની ગુલામી સદીઓથી ભોગવીને પોતિકું નૂર ગુમાવી બેઠી તે રાષ્ટ્રધર્મ સેવીને જ—અર્થાત પોતાના આત્માને ઓગળીને, પોતાનું દિલ પારખીને, પોતાનું હૃદય પિછાનીને, પોતાના નિઃસીમ સામર્થ્ય લેખે શ્રદ્ધા કેળવીને જ સર્વ પ્રકારની ગુલામીનાં આવરણ ભેદી, પ્રાતઃકાળના સૂર્યની જેમ સારી આલમને પોતાના ઝળહળતા, સોનેરી પ્રકાશથી જગૃત અને સતેજ કરી શકે. રાષ્ટ્રધર્મનું જે જડ સ્વરૂપ પશ્ચિમનું લોહી ચૂસી રહ્યું છે તેનું હાર્દ આપણે માટે પ્રાણ સમાન છે.

દેશદેશની સ્થિતિનાં પ્રતિગ્રિમ્ય તેનાં રાષ્ટ્રગીતોમાં પડે છે. સ્વતંત્ર દેશોનાં ગીતોની લહર કંઈકે ઓર જ હોય છે. પોતાના દેશમાં સ્વતંત્રતા ભોગવનાર ઇંગ્લંડના પુત્રો સારી દુનિયામાં જમીન અને દરિયાપર વાવટો ફરકાવતાં God save the King (પ્રભો રક્ષ મહારાજ) અને Brittania rules the waves (બ્રિટન મહાસાગરની રાણી) એવાં ગીત લલકારે છે. પ્રજાસત્તાક રાજ્યનો જુડો સારી આલમમાં ફરકાવવાની હોંસ રાખનાર ફ્રાન્સની પ્રજા સ્વતંત્રતાનું હૃદયભેદી ગીત માર્સેલસ ગાય છે.

પૃથ્વીના તળ પરથી જમીનદાર અને માલદાર તેમજ પાસ્ટી-
રોજી પર જીવનાર મધ્યમ વર્ગને તલવારની આણીથી
નાખૂદ કરવાનું બીકું ઝડપનાર રશિયાના સોવિયેટ રાજ્યના
સિપાહીઓ રાતદિવસ “ થર્ડ ઇન્ટરનેશનલ ” નું ગીત
ગાતાં થાકતા જ નથી. આ બધામાં પોતાની સ્વતંત્રતાની,
ગૌરવની ખુમારી છે અને પોતાની સત્તાની કે ભાવનાનો
આણુ દુનિયાભરમાં વર્તાવવાની અવિચળ શ્રદ્ધા છે.

આપણું ખમીર અને આપણી સ્થિતિ જૂદાં છે.
એટલે આપણાં ગીતોની—મુખ્ય રાષ્ટ્રગીત “ બ્રદે
માતરમ ” ની ઢબ જૂદી છે. આપણી ખાર્મિક વૃત્તિ દેશને
માતા-દેવી તરીકે પિછાને છે. આપણી દેશભક્તિ હિમાલય-
થી સેતુબંધ રામેશ્વર સુધી અને દ્વારિકાથી જગન્નાથપુરી-
ના આખા પ્રદેશને—તેના પર્વતોને અને નદીઓને, જંગ-
લોને અને ગામ ગામડાંને, તેમાં વસતા અમીરોને અને
ફકીરોને, જમીનદારો અને ખેડૂતોને, ધનાઢ્યો અને મજૂરો-
ને—મનુષ્ય અને કુદરતની તમામ સામગ્રીને ઉભરાતા
ઉમળકાથી ચ્હાય છે અને પૂજે છે. પણ માતાના સૌંદર્યમાં
ઝાંખપ લાગે છે, તેની ચીથરેહાલ ગરીબાઈ જોઈ અંતર
ચીરાય છે, અને તેનાં અંગ પર ગુલામીની ખેડીઓ જોઈ
આંખ લાલ થાય છે. વળી તેની—તેનાં તેત્રીશ કરોડ બાળકોની
અગાધ શક્તિનું ભાન થાય છે; અને માતાનાં જંજીર
તોડવાની, તેનું સૌંદર્ય સમારવાની, અને તેને સૌભાગ્ય-
વેશથી સજ્જ કરવાની પ્રેરણા થાય છે. આમ આપણું

ગીતોમાં કામળ પ્રેમ અને પૂજનની ભક્તિ છે, હૃદયનાં કુસકાં અને અંતરની વેદના છે, તેમ સ્વતંત્રતાનો આશાસર અને પુરુષાર્થ કરવાની વીરહાક પણ વાગે છે.

ઉપરના ભાવોનો સાચો રણકાર થોડાં જ ગુજરાતી કાવ્યોમાં સંભળાય છે. અને કંઈક સંભળાય છે તે પણ વિશેષે કરીને વીર નર્મદ, સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ વગેરે ગત કવિઓનાં કાવ્યોમાં. હાલની ચમત્કારિક રાજકીય પરિસ્થિતિને અંગે ગીતોનો જે રાફડો ફાટ્યો છે તેમાંથી થોડાં જ છાંવ અને રાગમાં સંતોષ આપે તેવાં છે. આવાં વિરલ ગીતના લેખકોમાં હાલ ભાઈ ખજરદાર સહેલાઈથી પહેલે નંબરે આવે છે. આમ એકંદરે ગુજરાતી ગીતોમાં ઉણપ ધરાવતી જ થોડાં સારાં ખંગાળી, હિન્દી અને હિન્દુસ્તાની ગીતો કંઈક જરૂરી સમજીત સાથે આ સંગ્રહમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં છે.

આ સંગ્રહનું કામ ઘણી ઉતાવળથી કરવામાં આવ્યું છે તેથી તેમાં કંઈ પણ ભરાડી ગીત દાખલ કરી શકાયાં નથી અને છાપની, ચુટણીની અને અનુક્રમની ખામીઓ રહી ગઈ છે તે દરગુજર કરવા વાંચકોને વિનંતિ છે. ગીતોનો સંગ્રહ કરવામાં અને તેને પ્રકટ કરવામાં અનેક મિત્રોએ અને ખાસ કરીને ભાઈ નંદલાલ મણીલાલ શાહે મદદ કરી છે તે માટે તેમનો આભાર માનું છું.

ગુલામીની બેડીઓ તોડી સ્વરાજ્યના પૂર બહારમાં

ખીલવા પ્રજા આજે એક શ્વાસે તંલસી રહી છે. પ્રજા-
સાગરમાં આજે જાગૃતિ અને આત્મખલિદાનનો મોટો જીઆળ
આવ્યો છે, અને સ્વતંત્રતાદેવીનું સુવર્ણમંદિર કારાગૃહને
સમજી આજે સેંકડો દેશલક્તો તેમાં પરવર્યા છે, અને ખીજી
હજારો તેની યાત્રાએ સંચર્યા છે. ગુજરાત હજી સૌમ્ય, ગંભીર
માન ધારણ કરીને બેઠું છે. પણ તેણે મહાસભાની અમર
બેઠકને પોતાના પાટનગરમાં આમંત્રણ આપ્યું છે. તે
સાર્થક તો જ થશે જો તેનું વિસર્જન કરતે કરતે ગુર્જર-
પુત્રો કવિ નર્મદની વીરહાક ગમ્મવશે:

સહુ ચલો જીતવા જંગ બ્યુઝલો વાગે,
યા હોમ કરીને પડો ક્તેહ છે આગે.

અને ગુર્જરપુત્રીઓ પણ અર્વાચીન કવિવરની પ્રેમ-
શૌર્યભરી કડી ગાશે:

ગહારા કેસરમીના કન્ય હો !

સિંધાવોજ રણવાટ.

એક વાટ રણવાસની રે,

ખીજી સિંહાસન વાટ :

ત્રીજી વાટ શોણિતની સરિતે,

હો ! શૂરના સ્નાનનો ધાટ :

ગહારા કેસરમીના કન્ય હો !

જય કલગીએ વળતે પ્રીતમ !

ભીંજશું ફાગે ચીર :

નહિ તો વીરને આશ્રમ મળશું,

હો ! સુરગંગાને તીર :

ગહારા કેસરભીના કન્ય હો !

--ગાશે, તેવું કરશે અને ક્ષણિક દુઃખ અને બંધનો સ્વી-
કારી ગુર્જર નરનારીઓ કાયમતું સ્વરાજ્ય મેળવશે તો જ
તેમની અને તેમના પૂર્વજોની આબરૂ સચવાશે.

અમદાવાદ,
સં. ૧૯૭૮ ના માગશર } ઈન્દુલાલ દુનૈયાલાલ યાજ્ઞિક
વદ ૫ ને શોમવાર.

સારે જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા

સારે જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા,
હમ બુલબુલેં હંય ઉસ્કી વોહ ગુલસિતાં^૧ હમારા. ૧

ગુરખતમેં^૨ હો અગર હમ રહેતા હય દિલ વતનમેં,
સમઝો વહીં હમેલી દિલ હો જહાં હમારા. ૨

પરખત વોહ સખસે ડિંચા હમસાયહ^૩ આસમાંકા,
વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસખાં હમારા. ૩

ગોદીમેં ખેલતી હંય ઉસ્કી હઝારેં નદીયાં,
ગુલ્શન હય જીન્કે દમસે રશ્કેઝ જીનાં હમારા. ૪

અય આખે રૂદેઘ ગંગા ! વોહ દિન હય યાદ તુઝકો.
ઉતરા તેરે કિનારે જખ કારવાં હમારા. ૫

મઝહઝઘ્દ નહિ સિખાતા આપસમેં ઘેર રખના,
હિન્દી હંય હમ વતન હય હિન્દુસ્તાં હમારા. ૬

યુનાનો મિસરો રમાઝ સખ મિટ ગએ જહાંસે,
અખ તક મગર હય બાકી નામો નિશાં હમારા. ૭

કુછ બાત હય કે હસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
સદયોં^૮ રહા હય દુશ્મન દવરે ઝમાં^૯ હમારા. ૮

ધકબાલ ! કોઇ મહેરમ^{૧૦} અપના નહિ જહાંમેં,
માલુમ કયા કિસકિ દહેં નેહાં^{૧૧} હમારા. ૯

—ધકબાલ.

૧ બાગ, ૨ પરદેશ, ૩ પાડોશી, ૪ ઈર્ષા, ૫ નદી,
૬ ધર્મ, ૭ રોમ, ૮ સદીએ, ૯ કાળચક્ર, ૧૦ દયા ખાનાર,
૧૧ ક્ષુધ.

અનુક્રમણિકા

બંગાળી

૧	બન્દેમાતરમ્	બંકિમચન્દ્ર	
૨	અયિ બ્રુવન-મનો-મોહિનિ	રવીન્દ્રનાથ	૨
૩	અતિત-ગૌરવ-વાહિનિ	સરલાદેવી	૩
૪	તુમિ તો મા સેઈ	દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય	૬
૫	ઉઠો ગો ભારતલક્ષ્મી	અતુલપ્રસાદ સેન	૭
૬	યમુના લહરી	ગોવિન્દચન્દ્ર રાય	૮
૭	સ્વદેશેર ધુલિ	સત્યેન્દ્ર દત્ત	૧૭
૮	એકલા ચલોરે !	રવીન્દ્રનાથ	૧૮
૯	નવ વત્સરેર પાલુ	"	૨૦
૧૦	હે ભગવાન !	"	૨૨

હિન્દી

૧	શક્તિ મન્ત્ર	સત્યદેવ	૨૩
૨	કર્મયુગ	"	૨૪
૩	ભારતદેશ	માધવ	૨૫
૪	સ્વમાન	"	૨૬
૫	યે ભારતવર્ષ હમારા હૈ	"	૨૭
૬	હમારા વિશ્વાસ	"	૨૮
૭	કૌમી ગળલ	ત્રિશલ	૩૦
૮	રાહીદાને દેહલી	"	૩૧
૯	દશહરા ઓર મુહર્મ	"	૩૪
૧૦	અય માતૃભૂમિ તેરે	ઈન્દ્ર	૩૭

૧૧	મંત્ર વંદેમાતર...	...	૩૮
૧૨	ભારત હમારા દેશ હૈ	...	૩૯
૧૩	નિમંત્રણ	...	૪૦
૧૪	કદિ નહિ હારના	ચૌધરી	૪૧

હિન્દુસ્તાની

૧	સરેશ્વરીશીકી તમના	બિસ્મિલ	૪૨
૨	હિન્દુસ્તાં હમારા	ઇકબાલ	૪૩
૩	મેરા વતન વોહી હય	,,	૪૪
૪	સારે જહાંસે અમઝા	,,	૪૬-૪૭
૫	ખાકે હિન્દ	ચક્રવર્તી	૪૭
૬	પ્યારા વતન હમારા	...	૫૦

ગુજરાતી

૧	જય જય ગરવી ગુજરાત	નર્મદ	૫૨
૨	ગુણવંતી ગુજરાત	ખખરદાર	૫૩
૩	ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ !	નહાનાલાલ	૫૫
૪	ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !	ખખરદાર	૬૦
૫	એ ભૂમિ અમારી	હરિલાલ દ્રુવ	૬૫
૬	મારી ભરત ભૂમિ	નવલરામ	૬૬
૭	ભવ્ય ભરતભૂમિ	કેશવલાલ દ્રુવ	૬૮
૮	માડીની છું પડી	હવાસાઈ પટેલ	૭૧
૯	ઓ ભરતભૂમિના પહોળા	ખખરદાર	૭૨
૧૦	હિન્દ કીર્તન	લલિત	૭૪
૧૧	એક દિન એવો આવશે	મગનસાઈ પટેલ	૭૫
૧૨	જન્મભૂમિનું જયમંગળ	લલિત	૭૭
૧૩	અમારો દેશ	ખખરદાર	૭૮
૧૪	ભરતની રોવન	વસંતવિનોદી	૮૧

૧૫	સ્વદેશ ભક્તિ	હરિલાલ દ્રુવ	૮૨
૧૬	ભારતભૂમિનું જયકીર્તન	"	૮૩
૧૭	કોની કોની છે ગુજરાત	નર્મદ	૮૪
૧૮	ભરતભૂમિનું જયગીત	ખખરદાર	૮૬
૧૯	ઓ હિન્દ !	"	૮૯
૨૦	ભારતમાતા અને તેના કવિઓ	"	૯૦
૨૧	ભરતવીર ગર્જના	નર્મદાશંકર	૯૧
૨૨	સહુ ચલો જીતવા જંગ	નર્મદ	૯૪
૨૩	વીરની વિદાય	નહાનાલાલ	૯૫
૨૪	શૂરા સામદ હો !	હરિલાલ દ્રુવ	૯૭
૨૫	રણે વિદાય	ખખરદાર	૯૯
૨૬	સમશેર સાહી ખડ્કની	વસંતવિનોદી	૧૦૦
૨૭	હર હર મહાદેવ !	કેશવ શેઠ	૧૦૧
૨૮	ચલો	નહાનાલાલ	૧૦૩
૨૯	અમેરિકાનું રાષ્ટ્રગીત	સીતારામ શર્મા	૧૦૩
૩૦	ગુજરાતનું ભાવી ગૌરવ	મલગારી	૧૦૫
૩૧	હિંદનું ભવિષ્ય	વિહારી	૧૦૮
૩૨	હિંદનો ઉપકાળ	નાગેશ્વર	૧૦૯
૩૩	ગુર્જરી સ્તવન	વસંતવિનોદી	૧૧૦
૩૪	ગરવી ગુજરાત	ખખરદાર	૧૧૨
૩૫	ગુર્જર વીર	રમણલાલ દેસાઈ	૧૧૩
૩૬	વંદન જય ગૂજરાત	બચુભાઈ રાયત	૧૧૪
૩૭	અનન્ય ભારત	ખખરદાર	૧૧૬
૩૮	પ્રકાશનાં પગલાં	"	૧૧૯
૩૯	શૌર્યનાં સ્મરણ	"	૧૨૨
૪૦	અઢે તેા ભરતભૂમિના ગા	વસંતવિનોદી	૧૨૫
૪૧	સ્વદેશની દાઝ	હરિલાલ દ્રુવ	૧૨૬
૪૨	સ્વદેશ પ્રીતિ	"	૧૨૭

૪૩	ભારતનાં યશોગાન	કેશવ શેઠ	૧૨૮
૪૪	જગાવો ભારતને કીરતાર !	,,	૧૩૦
૪૫	જય જય મા મહારી	બળવંતરાય ક. ઠાકોર	૧૩૧
૪૬	મહાજન પૂજન	મગનભાઈ પટેલ	૧૩૩
૪૭	એ જોગીરાજ—	...	૧૩૪
૪૮	ગાંધીનું ગુજરાત	સયચુરા	૧૩૭
૪૯	એ કોણ ?	,,	૧૩૮
૫૦	મનમોહન બલિહાર ગાંધીજી	,,	૧૩૯
૫૧	સામ્રમતી	,,	૧૪૧
૫૨	ધન્ય ભૂમિ	,,	૧૪૨
૫૩	ગુર્જરી વિજય	લલિત	૧૪૩
૫૪	પંજબ અને પરદેશી	હંસ	૧૪૪
૫૫	પંજબના અત્યાચારો	વામન મુકદમ	૧૪૬
૫૬	રૂડો મારો રેંટીઓ	હંસ	૧૪૯
૫૭	રૂડો રંગીલો રેંટીઓ	,,	૧૫૦
૫૮	રેંટીઓ	સીતારામ શર્મા	૧૫૨
૫૯	ચક્ર સુદર્શન	પ્રતાપ	૧૫૪
૬૦	આરતિ	સીતારામ શર્મા	૧૫૫
	શુદ્ધિપત્ર	...	૧૫૭

બં ગાળી

૧. બન્દેમાતરમ્

બન્દેમાતરમ્

સુગન્ધામ સુદન્ધામ મલયગન્ધીતન્ધામ

શશ્વરયામન્ધામ માતરમ્ !

શુભ્રજ્યોતસ્મા પુન્નદિતં યામિનીમ્

પૃષ્ઠ કુસુમિતં-દુભદ્ર શોભિનીમ્

સુહાસિનીમ્ સુમધુરભાષિણીમ્

સુખદામ્ વરદામ્ માતરમ્ !

ત્રીશક્રોટિ કંક-કલકલ નિનાદ-કરાલે

દ્વિત્રીશક્રોટિ ભુજૈર્ધૃત ખર કરવાલે

અખત્રા કેન મા અંતો બલે ?

ખલુખલ ધારિણીમ્, નમામિ તારિણીમ્,

રિપુદ્ધ વારિણીમ્ માતરમ્ !

તુમિ વિદ્યા, તુમિ ધર્મ,

તુમિ હૃદિ, તુમિ મર્મ

ત્વં હિ પ્રાણાઃ શરીરે !

બાહુતે તુમિ મા શક્તિ,

હૃદયે તુમિ મા ભક્તિ.

તેઃમારદ્ધ પ્રતિમા ગડી

મન્દિરે મન્દિરે !

૧૧ (૨) .

સ્વહિ દુર્ગા-કલ્યાણ-ધારણી
કમલા કમલદત્ત વિહારણી
વાણી વિદ્યાદાયિની
નમામિ ત્વાંમ !

નમામિ કમલામ, અમલામ અતુલામ
સુજ્ઞામ સુદ્ધામ માતરમ
અન્દેમાતરમ !

સ્વામલામ સરલામ સુરિમતાં ભૂષિતામ
ધરણીમ ભરણીમ માતરમ.

—અકિમચન્દ્ર ચક્રોપાધ્યાય.

૨. અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ

અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ !

અયિ નિર્મલ-સૂર્ય-કરોન્નવલ્લ-ધરાણી !

જનક-જનની-જનનિ !

નીલ સિન્ધુ જલ—ઘ્રાત ચરણુતલ,

અનિલ વિકમ્પિત સ્વામલ-અંચલ,

અંબર-યુગ્મિત—ભાલ હિમાચલ,

શુભ્ર-તુષાર-કિરીટિનિ !

(૩)

પ્રથમ પ્રભાત હિંદય તવ મગને,

પ્રથમ સામસ્વ તવ તપોવને,

પ્રથમ પ્રચારિત તવ વનભવને

જ્ઞાન ધર્મ કતર પુણ્યકાહિની;

ચિર કલ્યાણમયી તુમિ ધન્ય,

દેશ વિદેશે વિતરિછાડે અન્ન,

બ્રહ્મવી જમુના—વિગાઢત કરુણા

પુણ્ય-પીયૂષ-સ્તન્ય વાહિની !

—સ્વીન્દ્રનાથ હાકુર.

૩. અતીત-ગૌરવ-વાહિની

અતીત-ગૌરવ-વાહિની મમ વાણિ !

ગાહો આજિ હિન્દુસ્તાન !

મહાસલા-હિન્માદિની મમ વાણિ !

ગાહો આજિ હિન્દુસ્તાન !

કર વિક્રમ—વિભવ—યશ :—

સૌરભ-પૂરિત સેઈ નામગ્રાન !

ગંગ, ગિહાર, અન્દેખ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ.

ગુજરાત, પંજાબ, રાજપૂતાન !

હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઈ, શિખ, મુસલમાન
ગાઓ સકલ કણે, સકલ જગે
“ નમો હિન્દુસ્તાન ! ”

(હિન્દુ ગાયકગણ) હર હર હર જય હિન્દુસ્તાન !
(પારસી ,,) દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન ,,) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

બેદ રિપુ વિનાશિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ ઐક્યગાન !

મહાબલ વિધાયિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ ઐક્યગાન !

મિત્રાઓ દુઃખે, સૌખ્યે, સખ્યે,
લક્ષ્યે, કાય મનઃ પ્રાણ !

બંગ, બિહાર, અન્ધ્રા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, ચત્તીસગઢ,
ગુજર્જર, પંજાબ, રાજસ્થાન

હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઈ, શિખ, મુસલમાન
ગાઓ સકલ કણે, સકલ જગે
“ નમો હિન્દુસ્તાન ! ”

(હિન્દુ ગાયકગણ) હરિ હરિ હરિ જય હિન્દુસ્તાન !
(ઇસાઈ ,,) જય જિહોવા હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન ,,) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

(૫)

સકલ-જન-ઉત્સાહિની-મમ વાણિ !

ગાહો આજિ નૂતન તાન !

અણ્ણતિ—મંગલનિ—મમ વાણિ !

ગાહો આજિ નૂતન તાન !

હિંદુઓ કમ નિશાન ! ધર્મ વિધાણ !

બાળઓ ચેતાએ પ્રાણ !

વંચ, મિહાર, અગ્નેષ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,

ગુજર્જર, પંજાબ, રાજપૂતાન !

હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઈ, શિખ, મુસલમાન !

ગાઓ સકલ કણે, સકલ ભાષે

“ નમો હિન્દુસ્તાન ! ”

(હિન્દુ જૈન વગેરે)

અણ્ણતિ

જય જય પ્રહ્લન હિન્દુસ્તાન !

(શિખ ,)

અણ્ણતિ નિરંજન હિન્દુસ્તાન !

(પારસી ,)

દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !

(મુસલમાન ,)

અબ્રાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !

(સકલ)

“ નમો હિન્દુસ્તાન ! ”

—શ્રીમતી સરલાદેવી.

૪. તુમિ તો મા સેધ

તુમિ તો મા સેધ,^૧ તુમિ તો મા સેધ.
 ચિરગરીયસી ધન્યા અયિ મા !
 આમરા^૨ શુધુ^૩ હોયેછિ મા હીન,
 હારાયે છિ, સખ વિલવ મહિમા !
 તુમિ તો મા આછો તેમનિ^૪ પૂજ્ય,
 આમરાઈ શુધુ હોયેછિ તુચ્છ,
 આપનાર^૫ ધરે હોયેછિ મા પર,
 જનિ ના કિ પાપે એ તાપ સહિ મા !
 એખનઓ^૬ તોમાર ગગન સુનીલ
 ઉજ્જવલ તપન—તારકા—ચન્દ્રે
 એખનઓ તોમાર ચરણે ફેનિલ
 જગદિ ગરજે જલદમન્દ્રે^૭
 એખનઓ ભેદી હિમાવ્રિજંધા
 ઉછલિ જઈ છે જમુના ગંગા
 સ્તેહ—સુધારાશિ દાલિયા શતધા
 તેમાર હૃદયે જાઇ છે બલિ મા !
 તુમિ તો મા સેધ “સુજગા સુદગા”
 એખનઓ હરે બાપાય નેત્રે

૧ તેજ ૨ અમે ૩ દેવજ ૪ તેવીજ ૫ પોતાના
 ૬ હૃદયે ૭ મેધમર્જના સમ

પુણ્ય તોમાર સ્યામલ^૯ કુંજે
 શરણ^૯ તોમાર સ્યામલ^૯ ક્ષેત્રે,
 તોમાર વિલવે પૂર્ણ^૯ વિશ્વઃ
 આમરા^{૧૦} દુઃખિ, આમરા નિઃસ્વ.^{૧૧}
 તુમ કિ કરિએ ! તુમિ તે મા,
 સેઈ મહિમા ગરિમા પુણ્યમયી સહ !

—દ્વિજેન્દ્રલાલ સહ્યુ

૫. ઉઠો ગો ભારતલક્ષ્મી

ઉઠો ગો^૧ ભારતલક્ષ્મી, ઉઠો આદિ-જન્ય-જન-પૂજ્ય^૨
 દુઃખદૈન્ય સખ નાશિ, કરો દ્વરિત ભાસ્ત^૩
 જાણે ગો જાણે શોક શય્યા, કરો સંનમ્ય^૪
 પુનઃ કમલ-કનક-ધન ધાન્યે !
 જનની ગો લોહો તૂલે^૫ વક્ષે,
 સાંત્વન-વાસ દેહો^૬ તુલે ચક્ષે
 કાંદિ છે^૭ તખ ચરણતલે,
 ત્રીશતિ કાટિ નરનારી ગો !

કાન્ડારી^૮ નાહિકો કમલા દુઃખલાંછિત ભારતવર્ષ
 શન્કિત મોરા^૯ સખ યાત્રી, કાલસાગર-કંપન દરે

૮ ઘેરા ૯ ધાન્ય ૧૦ અમે ૧૧ દરિદ્રી

૧ હે ૨ દૂર કરો ૩ ઉપાડી લો ૪ આપો ૫ સે

૬ સ્થાની ૭ અમે ૮ નિહાળીને

(૮)

તોંમાર અભય પાદ-રૂપે, નવ હપે,
 પુનઃ અભિમે તરણી^૧ સુખ લક્ષ્યે;
 જનની ગો લોહો તુલે વક્ષે... ..
 ભારત-રમણન કરો પૂર્ણ, પુનઃ ડાકિલ દૂજત-કુંજે
 દ્વેષ હિંસા કરિ ચૂર્ણ, કરો પૂરિત પ્રેમ-અભિ-ગુંજે
 દૂરિત કરિ પાપપુંજે, તપપુંજે,
 પુનઃ બિમલ કરો ભારત પુણ્યે !
 જનની ગો લોહો તુલે વક્ષે
 —અતુલપ્રસાદ સેન.

૬. યમુના લહરી

નિર્મળ અભિલે, બહિ હો સદા !
 તટશાસિની સુન્દરી જમુને ! ઓ !

[૧]

કત^૧ કત સુન્દર, નગરી તીરે,
 રાંજિ છે તટયુગ બૂધિ^૨ ઓ !
 પડિ જલ નીલે, ધવજ સૌધ^૩ છબિ,
 અનુકારિ છે નલ—અંજન ઓ !

[૨]

યુગ યુગ વાહિ, પ્રવાહ તોચારિ,
 દેખિલો કત શત ધટનાઓ !

(૬)

સહ બુદ્ધિ^૪ સહ કત રાજ
પરકાશિલો, લય પાઈલો ઓ !

[૩]

કલકલ લાપે બહિયે કાલિની
કહિ છો સમે^૫ કિ પુરાતન ઓ !
રમરણે આસિ^૬ મરમ પરશે^૭ કથા,
ભૂત સે^૮ ભારતગાથા ઓ !

[૪]

તવ જલકલોલ સહ કત સેના,
ગરજિલો કાન દિન સમરે ઓ !
આજિ શય નિરવ, રે જમુને સખ,
ગત જત^૯ વૈલવ કાલે ઓ !

[૫]

શ્યામસન્નિલ તવ લોહિત^{૧૦} છિલો^{૧૧} કભૂ,
પાંડવ-કુરુ-કુલ-શોણિતે ઓ !
કાંપિલો^{૧૨} દેશ, તૂરગ ગજ ભારે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૬]

તવ જલ તીરે, પૌરવ જલદવ,
પાતિલો^{૧૩} રાજસિંહાસન ઓ !

૪-બુદ્ધિ ૫-સમે ૬-આવીને ૭-મરમે સ્પર્શે છે. ૮-તે
૯-જેઠાં ૧૦-લોહીવર્ણ ૧૧-હવે ૧૨-કંખો ૧૩-જમાવ્યું

(૧૦)

શાસિલો દેશ, અરિકુલ નાહિ
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૭]

દેખિલે^{૧૪} કિ તુમિ, ઐહ પતાક,
ઉડિતે દેશ વિદેશે ઓ !

નિગ્મ્યત ચીને, ધલ તાતારે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૮]

એ જનધારે, ધારે બહિલો કજ
પ્રેમવિરહ—આંખિ—નીરો ઓ !
નાચિલો ગાઈલો, કત સુખ સમ્પદ
એ તવ સૈકત^{૧૫} પુલિને^{૧૬} ઓ !

[૯]

એ તનુ મુકુરે,^{૧૭} આસિ પૂર્ણસક્ષી
નિરખનો મુખ જખે શરદે ઓ !
ભાસિતો દશ દિશિ, ઉત્સવ રમે,
આવિતો ચિત સુખ—ઉત્સે ઓ !

[૧૦]

સે તુમિ સે શશી, ધીર અનિલ સે,
તોજૂ^{૧૮} સખ મગન ત્રિપાદે ઓ !
નાહિકો સે સખ, પ્રમોદ ઉત્સવ
આસિલ સકલે કાલે ઓ—

[૧૧]

જે મૂરલી—રવે, નિંખિડ : નિશ્ચિયે
 ઉન્માદિત પ્રજાલા આ !
 આકૃષ્ણ પ્રાણે, તવ તટ—પાને, ૧૯
 ધાઈતો, ૨૦ રવ—સન્ધાને આ !

[૧૨]

બાધિત બિરહે, શ્વાસ—પવન કેત,
 વિરચિતો બોલિ ૨૧ તવ હૃદયે આ !
 સુહૃદ—સમાગમે, પુન એઈ દર્પણે,
 પ્રતિબિમ્બિતો સિત ૨૨ હાસિ આ—

[૧૩]

સે સખ કૌતુક, કાલ કવલ આજ
 લેશ ના રાખિલો શેષ આ !
 કઈ ૨૩ સેઈ ગૌરવ, નિદ્રૂંજ—સૌરલ,
 હાલો ૨૪ પરિણત શત કાહિણી આ !

[૧૪]

કભૂ શત ધારે, ઐ ઉલ પારે
 પાઠાન અકુગાન મોગલ આ !
 દાલિલો ૨૫ સેના, ત્રાસિ નિવાસી
 ઘોર સે ભારત બન્ધને આ—

(૧૨)

[૧૫]

અહો ! કિ ક દિવસે, આસિલો રાહ,
 મોચન^{૨૬} હોધસ^{૨૭} ના આર^{૨૮} ઓ !
 ભાંગિલ ચૂર્ણિલો, ઉત્કટિ પાલટિ
 લૂકિનિલો^{૨૯} જા છિલો સાર ઓ !

[૧૬]

સે દિન હોઈ તે, અન્ધ મનોગૃહ,
 પરખળ—અર્ગલ પાતે^{૩૦} ઓ !
 સે દિન હોઈ તે, અશાન ભારત
 પર-અસિ-ધાત-નિપાતે ઓ—

[૧૭]

સે દિન હોઈ તે, તખ જલ તરલે,
 પરશે ના કુલ્યાલા ઓ !
 સે દિન હોઈ તે, ભારત નારી
 અવરોધ^{૩૧} અવરોધિત ઓ !

[૧૮]

સે દિન હોઈ તે તવ તટ—ગગને
 નુપૂર—નાદ બિનીરવ ઓ !
 સે દિન હોઈ તે, સખ પ્રતિકૂલે
 જે દિન ભારત બન્ધન ઓ !

(૧૩)

[૧૯]

ઐ . પયપારે, કાતો કાતો જાતીય
લાતિલો^{૩૨} કત શત રાવન ઐ !
આસિલો સ્થાપિલો શાસિલો ગાન્ય,
રચિ ધર કત પરિપાકી ઐ !

[૨૦]

કાત શત દુર્જય, દુર્ગમ દુર્ગ
ઐડિલો^{૩૩} તખ તટ—દેશે ઐ !
નગર—પ્રાચીરે,^{૩૪} ઘેરિલો શેષે
ચિરયુગ અંભોગ આશે ઐ !

[૨૧]

ઉપહોસિ સર્વે, માનવ ગર્વે
કાલ પ્રખલ ચિરકાલે ઐ !
ગૃહ ગોડો પુંજે, કતિપય તુંજે
રાખિલો કારિ વિકલાદૃતિ ઐ !

[૨૨]

ઐ પુરોભાગે, ભક્ષ વિભાગે,
ગૃહવર શેષ શરીરે ઐ !
દ્રેખિ છો જે સખ, ઉજ્જવલ લેખા,
સે ગત યૌવન રેખા ઐ !

(૧૪)

[૨૩]

એર૪૫ અલિન્દે, સુન્દરીવૃન્દે,
 મોગલ નરપતિ કથરી ઓ !
 બોસિ૪૬ ઓ મર્મરે ઉલાસ૪૭ અંતરે,
 તોલિતો૪૮ મોહન રૂપે ઓ !

[૨૪]

કબુ એ મવાલે, કૌતૂક ચલે,
 નિરખિતો પરિજન લાઇથે ઓ !
 નિમ્ન પ્રદેશે, સે ગજયુદ્ધે
 બીપણ પ્રાણ—વિનાશક ઓ !

[૨૫]

એ ધરમાઝે,૩૯ નારી સમાજે,
 બસિ કબુ ખેલિતો ચૌસર ઓ !
 રાખિતો પાશે, સે તરવારિ
 કાફર—કંઠે—વિદારી ઓ !

[૨૬]

કૈ ૧૪૦ સખ આજિ, સમય—સમુદ્રે
 મળિજત૪૧ સહ શત આશા ઓ !
 દેખિત શત શત, હોલો કિ નિવારિત
 નિસ્ત્રપ મનુજ૪૨ પિપાસા ઓ !

૩૫ એના ૩૬ ખેતી ૩૭ આનંદ ૩૮ ધારણ કરતા ૩૯ અંદર
 ૪૦ ક્યાં ૪૧ રૂબી ગયું ૪૨ માનવ

(૧૬)

[૨૭]

જે ગૃહ—પાશે કાંપિતો ત્રાસે
 વૃષ્ટિ—પદ વિશેષે ઓ !
 જે ભવ ભવને, કત શત અધમે
 પૂરિ છે ૪૩ મૂત્ર પુરીને ૪૪ ઓ !

[૨૮]

જે ધર મધ્યે, સુરભિ—સમૃદ્ધે
 સુન્મોહિત ચિત કાલે ઓ !
 જે સખ સદને ઉદ્ભવે વમને,
 જૂતિગન્ધ ૪૫ —વિકીન્ન ૪૬ ઓ !

[૨૯]

જે ગૃહ—અંગે બહુવિધ રંગે
 નિખચિત ૪૭ ઊલોમણિરાળ ઓ !
 જે સખ કાલે હોરિ એક કાલે,
 શકિલો ભૂતા ૪૮—મલે ઓ !

[૩૦]

જે તપ તીરે, શુભ શરીરે,
 દંડાયિત ૪૯ ગૃહ—રાજ ઓ !
 ૫૦ સુરૂપે દિક્કદિક ૫૧ હોષ તે,
 ક્રમે ૫૨ મનુજ સમાજે ઓ !

૪૩ ભૂત ૪૪ મળ ૪૫ દુર્ગંધ ૪૬ છૂટે છે ૪૭ બરેલા
 ૪૮ ઉભા છે ૪૯ નેના ૫૦ દિગદિગ ૫૧ નાકમ

[૩૧]

કત નર-પંજરે^{૫૩}, નિર્મિતો ઇહારે^{૫૪},
 શોષિ શોષિત કાષે ઓ !
 દર્શાઈ તે સખ, દર્શક લોકે,
 પ્રમદા—ગૈરવ શેષે ઓ !

[૩૨]

અહો ! કત કાલ, રોમે^{૫૫}એ જીવિત
 તટિનિ ! તટ તખ શોભિ ઓ !
 ભૂપણ હોધયે, તખ જન્ન નીલે,
 વાંછિતે મન અભિલાષે ઓ !

[૩૩]

હામે કાન કાલે, હો તો થોર કાલે,
 પરિમિત સૂર^{૫૬} પરમાયુ ઓ !
 રાહિએ શેષે એ ગૃહ દેશે,
 આકાશે શુધુ^{૫૭} વાયુ ઓ !

[૩૪]

યદિ એઈ શેષ, રોમે સખ શેષ,
 જીવન સ્વપન^{૫૮} પ્રભાતે ઓ !
 તનુ મન ક્ષયિયે,^{૫૯} દુખ શત સધયે^{૬૦}
 ચોરિ છે^{૬૧}લોક કિ આશે ઓ !

—ગોવિન્દચન્દ્ર રાય.

૫૩ હાડપિંજર ૫૪ એને ૫૫ રહેશે ૫૬ દેવતા ૫૭ દેવળ
 ૫૮ સ્વપ્ન ૫૯ ક્ષય કરીને ૬૦ સહન કરીને ૬૧ રખડે

(૧૭)

૭. સ્વદેશેર ધુલિ

સ્વદેશેર ધુલિ સ્વર્ણ-રેણુ-ખેલિ,^૧
રેખો^૨ રેખો હદે એ ધ્રુવ ગાન,
ખહાર સલિલે, મન્દાકિની ઢળે
અનિલે મલય સદા વહમાન!

નન્દનકાનન કિવા શોભા છાર^૩
વનરાજિ કાન્તિ અતુલ તાહાર^૪
ફળ શસ્ય તાર,^૪ સુધાર^૫ આધાર,
સ્વર્ગ હ'તે^૬ સે જે મહા ગરીયાન!

એ દેહ તોમાર તારિ માટિ હોતે^૭
હોયે છે^૮ સૃજિત પોષિત તાહાતે,
માટિ હોયે પુનઃ મિશિએ^૯ તાહાતે,
ભવલીલા જેએ^{૧૦} હોએ^{૧૧} અવસાન!

પિતામહદેર અસ્થિ મળજા જેત^{૧૨}
ધૂલિરૂપે તાહે આછે જે મિશ્રિત,
એઈ માટિ હોતે હોએ જે ઉત્થિત,^{૧૩}
ભાવી કાલે તવ ભવિષ્ય સંતાન!

૧ ૧ માનીને ૨ રેખો ૩ ફળ ૪ તેની ૫ સુધાના
૬ કરતાં ૭ માંથી ૮ થયો છે ૯ મળી જશે ૧૦ જગ
૧૧ યશે ૧૨ જેટલી ૧૩ હોયે

(૧૮)

કંસ કારાગારે દેવકિર મત^{૧૪}
વક્ષે તે પાપાણુ લોહ શૃંખલિત
માતૃભૂમિ તવ રોયે છે^{૧૫} પતિત
પરિચિત તુમિ તાહારિ સંતાન !

પ્રકૃત સંતાન જેનો^{૧૬} સેઈ જન
નિજ દેહ પ્રાણુ દિયે વિસર્જન
જે કરિયે માર^{૧૭} દુઃખ વિમોચન
હોયે તાર માતૃક્રણુ પ્રતિદાન !

—સત્યેન્દ્ર દત્ત.

૮. એકલા ચલોરે !

જદિ તોર ડાક^૧ શુને કેઓ^૨ ના આસે^૩
તોયે^૪ એકલા ચલો રે !
એકલા ચલો, એકલા ચલો,
એકલા ચલોરે—જદિ^૦
જદિ કેઓ કયા^૫ ના કામ^૬
ઓરે^૭ ઓરે ઓ અભાગી
કેઓ કયાં ના કો'ય,
જદિ સખાઈ થાકે મુખ ફિરાયે

૧૪ જેમ ૧૫ રહ્યો છે ૧૬ જાણ્યો ૧૭ માનું

૧ સાદ ૨ ફાઈ ૩ આવે ૪ છતાં ૫ વાત ૬ કહે ૭ અરે

સખાઈ કરે ભય—

તોખે પરાણુ^૯ ખુલે,

ઓ તુઈ મુખપ્રુટે તોર મનેર કથા

એકલા બોલો રે!—જદિં

જદિ સખાઈ ફિરે ભય—

ઓરે ઓરે ઓ અભાગા,

સખાઈ ફિરે ભય,

જદિ ગહન પથે જવાર^૯ કાલે

કેઓ ફિરે ના ચાય^{૧૦}—

તોખે પથેરે^{૧૧} કાંટા,

ઓ તુઈ રકત માખા^{૧૨} ચરણુ તલે

એકલા દલોરે—જદિં

જદિ આલો^{૧૩} ના ધરે—

ઓરે ઓરે ઓ અભાગા,

આલો ના ધરે,

જદિ ઝડ બાદલે^{૧૪} આંધાર રાતે

દુવાર^{૧૫} દેય ધરે—

તોખે વળનલે

આપન બુઢર^{૧૬} પાંજર^{૧૭} જાણિયે^{૧૮} નિયે

એકલા જલો રે—જદિં

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

૮ પ્રાણુ ૯ જવા ૧૦ જુએ ૧૧ પથના ૧૨ તરબોળ ૧૩ પ્રકાશ

૧૪ આંધી ૧૫ દાર ૧૬ અતીનું ૧૭ પાંજર ૧૮ જાણનાં

૯, તવ વત્સરેર પણ.

નવ વત્સરેર^૧ કરિલાંમ પણ
 લોખો^૨ સ્વદેશેર દીક્ષા;
 તવ આશ્રમે, તોમાર ચરણે,
 હે ભારત લોખો શિક્ષા.
 પરેર^૩ ભૂપણ, પરેર વસન
 ત્યાગિખો આજ પરેર અશન,
 જદિ હોઈ દીન, ના હોઈખો હીન,
 છાડિખો^૪ પરેર ભિક્ષા.

નવ વત્સરેર કરિલાંમ પણ
 લોખો સ્વદેશેર દીક્ષા.
 ના થાકે^૫ પ્રાસાદ, આછે તો કુટીર
 કલ્યાણિ સુપવિત્ર.
 ના થાકે નગર, આછે તવ વન
 ફલે ફુલે સુવિચિત્ર.
 તોમા હોતે^૬ જત^૭ દ્વરે જેછિ સરે^૮
 તોમારે દેખેછિ તત^૯ છોટા કરે
 કાછે^{૧૦} દેખિ આજ હે હૃદયરાજ
 તુમિ પુરાતન મિત્ર.

૧ વરસની ૨ લગ્નશ ૩ પરનું ૪ છાંડીશ ૫ હોય
 ૬ થી ૭ જેટલો ૮ સરી ૯ તેટલો ૧૦ પાસે

હે તાપસ, તવ પર્ણકુટીર
કલ્યાણિ સુપવિત્ર.

પરેર વાક્યે તવ^{૧૧} પર હોયે
દિયેછિ પેયેછિ લગ્ન,

તોમાર બુલિતે ફિરાયેછિ મુખ,
પોરેછિ^{૧૩} પરેર સગ્ન.

કિષ્કુ^{૧૪} નાહિ ગણિ, કિષ્કુ નાહિ કહિ,
જપિછિ મન્ત્ર અન્તરે રહિ,

તવ સનાતન ખ્યાતેર આસન
મોદેર અસ્થિ મગ્ન.

પરેર બુલિતે તોમાર બુલિતે
દિયેછિ પેયેછિ લગ્ન.

સે સકલ લાજ ત્યાગિઓ^{૧૫} આજ,
લોધઓ તોમાર દીક્ષા.

તવ પદતલે બસિયા વિરલે
શિખિઓ તોમાર શિક્ષા.

તોમાર ધર્મ, તોમાર કર્મ,
તવ મન્ત્રેર ગામીર મર્મ

લોધઓ તુલિયા^{૧૭} સકલ બુલિયા,
છાડિયા પરેર ભિક્ષા,

તવ ગૌરવે ગુરવ માનિઓ,
લોધઓ તોમાર દીક્ષા.

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

(૨૨)

હે ભગવાન !

આંગ્રાર માટિ આંગ્રાર જલ
આંગ્રાર વાયુ આંગ્રાર ક્ષત્ર
પુણ્ય હોઉક^૧ પુણ્ય હોઉક
પુણ્ય હોઉક હે ભગવાન.

આંગ્રાર ધર આંગ્રાર હાટ
આંગ્રાર વન આંગ્રાર માઠ^૨
પૂર્ણ હોઉક પૂર્ણ હોઉક
પૂર્ણ હોઉક હે ભગવાન.

આંગાલીર પશુ આંગાલીર આશા
આંગાલીર કાજ આંગાલીર ભાષા
સત્ય હોઉક સત્ય હોઉક
સત્ય હોઉક હે ભગવાન

આંગાલીર પ્રાણ આંગાલીર મન
આંગાલીર ધરે જત ભાઈબોન,
એક હોઉક એક હોઉક
એક હોઉક હે ભગવાન.

—સ્વીન્ડનાથ ઠાકુર.

હિન્દી

૧. શક્તિમન્ત્ર

જનનિ ભારત આજ હમકુ, મધુર બીણા સુના રહી હૈ;
સ્વતંત્રતાકા રાગ^૧ ગાકર માનો અમૃત પીલા રહી હૈ
સેંકડો વર્ષોસે હમ થે, બાઅઈકિ રહેરમેં;
ઉસકી નિર્ભરતા^૩ છોડાકર, સ્વાવલંબન શીખા રહી હૈ
થા નિરાશાકા બયાનક બૂત જો હમ પર ચઢા;
રાષ્ટ્રકે મંગીત બલસે શીઘ્ર ઉસકો ભગા રહી હૈ
ફિર બલા મૈ દીનતાકે શબ્દ કૈસે કહ સકું ?
જખડી^૪ માતા મીઠે સ્વરસે, શક્તિમન્ત્ર પઢા રહી હૈ.

—સત્યદેવ.

(૨૪)

૨. કર્મયુગ

આ ગયા છે કર્મયુગ કુછ કર્મ કરના શીખ લો;
 દેશ પર અરૂ^૧ જ્ઞાત પર હંસ હંસ^૨ કે મરના શીખ લો.
 મારનેકા નામ મત લો, પહેલે મરના શીખ લો;
 મિસ્લે^૩ આયર્લેન્ડ દખ કર,^૪ ફિર ઉભરના^૫ શીખ લો.
 પાર યદિ હોના તુમે પરતંત્રતા દુઃખ સિંધુસે;
 તૈર કર^૬ તો રક્તસાગરસે ઉતરના શીખ લો.
 ફિર જલા દોંગે, સકલ સંસારકો ક્ષણ માત્રમેં;
 દેશદુઃખકી આગમેં પર^૭ પહેલે જલના શીખ લો.
 જેલયાત્રાકે લિયે દિન રાત ઉત્સાહિત રહો;
 કૃષ્ણ-જન્મસ્થાનમેં^૮ નિર્ભય વિચરના શીખ લો.
 દેખના છે દશ્ય ભારતવર્ષમેં યદિ સ્વર્ગકા;
 દેશકા તો પ્રાણ પનસે^૯ દુઃખ હરના શીખ લો.

—સત્યદેવ.

૧ અને, ૨ હસતાં હસતાં, ૩ પેડે, ૪ દખાઈ જઈને, ૫ ઉભા થતાં, ૬ તરીને, ૭ પાંખ, ૮ કાશ્મીર, ૯ છગરથી.

(૨૫)

૩. ભારતદેશ

જગ ખિચ સ્વર્ગ હમારો દેશ,

ભારત અસ શુભ નામ લેત છન,^૧ ઉપજત પ્રેમ વિશેષ;
તાપૈ જન્મભૂમિ શોભા લખિ, રહત ન દુઃખ લવલેશ.

જગ ખિચ સ્વર્ગ ૦

દુગ^૨ તર ઉદધિ બહત શિર ઉપર, નીલ છત્ર સદિનેશ;^૩
ઉત્તર હિમ ગિરિ પરમ મનોહર, જહૈં નિત રમત મહેશ.^૪

જગ ખિચ સ્વર્ગ ૦

પાવન નિર્મલ ગંગનીર જેહિ, પરસત^૫ કટત કલેશ;
પ્રગટે ધ્વજ રૂપ જગ કારક, જહૈં ધ્વજેશ અવધેશ.

જગ ખિચ સ્વર્ગ ૦

ધર્મ^૬ ધ્વજા ફહરાત^૬ જહાં નભ, રતન ખાનિ અશેષ;
' માધવ ' અસ લખાત કહહૈં નહિં, જસ મમ ભારત દેશ.

જગ ખિચ સ્વર્ગ ૦

—માધવ.

૧ કાલુ-તરત, ૨ આંખો, ૩ દિનરાત, ૪ મહાદેવ,
૫ સ્પર્શ કરતાં, ૬ ફરકે, ૭ અપાર, ૮ જોવો.

૪. સ્વભાન

હે ભારત કે ૧જાએ, જિયત^૨ ક્યોં માન નસાએ.
કહાં ગયે વે પિતૃ દશરથ સમ, જે સુત વિપિન પકાએ;
રામ લખન સે કહાં વીર સુત નિજ, શત્રુન માર લગાએ.
દેશ કે કષ્ટ છુડાએ—હે ભારત૦

કહું બીજાદિ ઉપાર્ય સે ધનુધર, વીર પાણ્ડુ કે જાએ;
જિન અભિમાની કુરુવાસિન કો, યજ્ઞદક્ષ ધૂલ મિલાએ.
ખતન^૪ હિય લય ઉપજાએ—હે ભારત૦

કહું ગયે કૃષ્ણ સકલ વિદ્યાપાત, સારથી રૂપ બનાએ;
જિન ગર્વિન^૫ નૃપ ઉદાહરણ હિત, ભારત યુદ્ધ કરાએ.
ધર્મધ્વજ જગ ફહરાએ—હે ભારત૦

કહાં ખીર માતા બિદુલા જો, અંજય દેખ પરાએ;^૬
દૈ કોટિન ધિક્કાર તાહિ, પુનિ હિય ઉછાહ^૭ ઉપજાએ.
બેજિ રન વિજય કરાએ—હે ભારત૦

કહું ગયે વીર પ્રતાપ શિવાજી, પૃથીરાજ નૃપ રાએ;
લરિ લરિ^૮ યવન મહીપન^૯ સોં જિન, નાકન ચના ચખાએ.^{૧૦}
નેક નિજ પ્રન^{૧૧} ન ૧૨ડિગાએ—હે ભારત૦

૧ ભારતજા, ૨ જીવતાજીવત, ૩ અનુન, ૪ ખલ
પુરુષ, ૫ ગર્વિષ્ઠ, ૬ યુદ્ધમાંથી પાછો આવેલો, ૭ ઉત્સાહ,
૮ લડી લડી, ૯ બાદશાહો, ૧૦ નાકમાં દમ લસી દીધો,
૧૧ પશુ, ૧૨ ડમ્પું,

અહો અન્ધુ ! નજ ધર નહિં દેખત, વૃથા ફિરત ^{૧૩}અકુલાયે;
અલત ન તુમ ક્યેં વહિ પથ “ભાધવ” પુરખે જહિ ખતાયે.
^{૧૪}જસુ હિત રકત ^{૧૫}બહાયે—હે ભારત૦

—ભાધવ.

૫. યે ભારતવર્ષ હમારા હૈ

હમેં તો દેશ ભારત અપના, પ્રાણોં સે બી પ્યારા હૈ;
હમ હૈં ભારત કે ભારત વર્ષ હી જીવન હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

જમાના હેય ^૧હૈં ^૨બદરંગ, નિસકી ઉશાન કે આગે;
વહી સંસાર સુખ કા સ્વર્ગ ઈન્દ્રાસન હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

ખિતાયા ખેત્ર ઋષિયોં ને, લડકપન ગોદ મેં નિસકે;
પુરાના જગમગાતા ^૪માન વહ જીવિત ^૫હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

હમારા ધર્મ સંચિત કર્મ, ઇશ્વર ઇષ્ટ જો કુછ હૈ;
મેરે આંખો કા તારા પ્યારા બસ ભારત હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

^૧ ૧૩ અઝાઈને, ^{૧૪} જોના, ^{૧૫} લોહી. ^૧ બની જય,
^૨ બદસરત, ^૩ તેજ, ^૪ જગમગદ, ^૫ જોયેલું,

सुभाट २न^६ आंकुरे काव लेभके इंडी, आनि^७ है जिसमें;
अपिल अनमोल रत्नों का वो सुभ सागर हमारा है।

हमें तो देश भारत अपना०

हम हैं कुर्बान उसके जंगलों, पर्वत व टीलों पर;
ये जवन उसकी प्यारी रंज पै न्यौछावर हमारा है।

हमें तो देश भारत अपना०

जिमी^{१०} गद्दा^{११} हमारा मज्जमली है, विन्ध्य तकिया है;
हिमाक्षय है सिपाही सिंधु भी सेवक हमारा है।

हमें तो देश भारत अपना०

दुःखी हैं उसके दुःख में औ, सुखी हैं सुख में भारत के;
हम हैं सन्तान उसकी वह पिता रक्षक हमारा है।

हमें तो देश भारत अपना०

न छोड़ूंगा न छोड़ूंगा, दूटे छसि तेरे १२दाभन का;
कहूंगा भरते हम तक प्रेमभय भारत हमारा है।

हमें तो देश भारत अपना०

कहो "माधव" छसाछ हिन्दुओं, मुसलिम सभ ओक स्वर से;
ये भारत वर्ष, हमारा है ! हमारा है !! हमारा है !!!
हमारा है ! हमारा है ! ! हमारा है ! ! ! हमारा है ! ! ! !
ये भारतवर्ष हमारा है ! हमारा है ! ! हमारा है ! ! !

—माधव.

૬. હમારા વિશ્વાસ

• હમે વિશ્વાસ હૈ ભારત કા, દિન બી ફિરને વાલા હૈ;
હમારે આજ બચ્ચોં ને બી હોશ અપના સમ્ભાલા^૧ હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

બહુત દિન હો ચુકે હમકો, અંધેરી રાત મેં સોતે;^૨
મગર જલ્દી હી પરદા આંખોં કા અબ હટને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

લંવર^૩ ધબકાતા^૪ હૈ ક્યોંકર, બસ અબ થોડા હી બાકી હૈ;
નિકલ આયા હૈ સૂરજ અબ કમલ બી ખિલને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

• મહેંગે^૫ હાથ યહ સુનકર, બિચારે તંગ દિલ વાલે;
સુનહલે બાદલોં સે આસમાં યહ ધિરને વાલા^૬ હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

જિગર^૭ હો બચગા રૌશન,^૮ અંધેરા બે નિશાં^૯ હોગા;
મિલેગા ખુદ બ. ખુદ^{૧૦} “માધો” ને તુમકો મિલને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

—માધવ.

૧ જગૃત થયા, ૨ સતારૂતા, ૩ ભ્રમર, ૪ ગભરાતા,
૫ થંસશે, ૬ ઘેરાવાનું, ૭ હૃદય, ૮ પ્રકાશિત, ૯ નિશાન નહિ,
૧૦ આપોઆપ.

૭. કૌમી ગંજલ

મુનકશ^૧ અપને દિલ પર હિન્દ કી તસવીર હોને દો,
 કદમ સે ઉસ કે અપના સીના પુર તનવીર^૨ હોને દો.
 કભી ઉલ્જન^૩ ન ડાલો કૌમ કે કામોં મેં તુમ કાઈ,
 તુમ્હારે દર્દ ગમ કી હોતી હૈ તદખીર, હોને દો.
 બદાયે રકમો હિમ્મત, યુગ્મદિલી કા મત ફટકને દો,
 ન ઇસિ કા અપને પાવોં કી કભી જંજીર હોને દો.
 ચક્કન સે, ઇલ્મ સે, પગૈરત સે, હિમ્મત સે, ફશુન્નઅત સે,
 ન મુલકો-કૌમ કી હર્ગિજ કહીં તહકીર^૭ હોને દો.
 અગર આયે હો દુનિયા મેં ઉકાઓ લુત્ફે-આગાદી,
 કિસી કે હાથ મેં તુમ અપની મત તફદીર હોને દો.
 બહુત લિકખે ગયે અફસાને^૮ ઇશકો-ઉ-સો-અફ્કત^૯ કે;
 હિકાયત^૯ હુખ્મે-કૌમી કી બી અખ તહરીર^{૧૦} હોને દો.
 કરો ખિદમત વતન કી શૌક સે, દિલ સે, મુહબ્બત સે;
 ન મુલકી કામ મેં કાઈ કભી તફસીર હોને દો.
 બહુત વાદે ટલે હૈ અહદો-પૈમાં કા ભરોસા ક્યા ?
 તલખ અપને કરો હક તુમ ન અખ તાખીર^{૧૨} હોને દો.

૧ અંકિત, ૨ પ્રકાશમય, ૩ હરકત, ૪ નામદાઈ
 ૫ શરમ, ૬ વીરતા, ૭ હલકાઈ. ૮ કિસ્સા, ૯ પ્રેમ.
 ૧૦ અંકિત, ૧૧ વચન, ૧૨ દેરી,

; રોકો ફટ્ખ^{૧૩} કી આવાજ તુમ રોશનજમીરી^{૧૪} સે,
 કિસી કો હૈ અગર ઇસ અમ્ર^{૧૫} મેં તફરીર,^{૧૬} હોને દે.
 * મગે લો દર્દ કે રહ રહ કે મુલ્કો-કૌમ કે ગમ સે;
 જિગર કે પાર તો અપને જરા યહ તીર હોને દો.
 તુમ્હારી આહો-જરી યહ કલી જમયા^{૧૭} ન જાયેગી;
 ખિય આયેગી ખુદ આગદી જરા તાસીર હોને દો.
 —ત્રિશૂલ.

૮. શહીદાને દેહલી

લહૃ^૧ સે હુઆ સુર્ખ મૈદાને દેહલી,
 ખના હૈ અલમ ખાના એવાને^૨ દેહલી;
 હુઈ બન્દ હર એક દુકાને દેહલી,
 તડપ કર નિકલને કો હૈ જાને^૩ દેહલી;
 ગંજખ કા હૈ ખૂને શહીદાને^૪ દેહલી.

બુઝે બન કે શમએ શખિસ્તાને દેહલી,
 હુએ બન કે પરવાના કુર્બાને દેહલી;
 વો બૌકે સજલે જવાનાને દેહલી,
 બદાતે રહે જતે જ શાને દેહલી;
 ગંજખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

૧૩ ફટ્ખ, ૧૪ જ્ઞાન, ૧૫ બાબત, ૧૬ વિવાદ, ૧૭ નકામી
 ૧ લોહી, ૨ મહેલ, ૩ નો જાન, ૪ શહીદો, ૫ સત્રિના,

દુઆલા^૬ હુઈ ફિર સે હૈ શાને દેહલી,
 હુઆ હિંદ પર ફિર સે એહસાને દેહલી;
 ફિરિસ્તે હૈં યા હૈં યે અરકાને દેહલી,^૭
 નિકલતે હૈં જિનસે કિ અરમાને દેહલી;
 ગંગખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

ઉધર થે મુસદ્દેહ^૮ નિગહખાને દેહલી,
 કમિશ્નર થે, યા થે વો કમાને દેહલી;
 ઇધર થે નિહલથે ખડે જાને દેહલી,
 વો ભારત કે લાલ ઔર અરમાને દેહલી.
 ગંગખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

ન ઇતના કોઈ જુલમ પર તુલ^૯ સંકેગા,
 નહીં હથ્ર^{૧૦} તક દાગ યહ ધુલ સંકેગા;
 ન મહદૂમ હાકિમ સે મિલ જુલ સંકેગા,
 યે ઉકદા^{૧૧} ફિસ્તી સે ન અખ ખુલ સંકેગા;
 ગંગખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

વો માસૂમ^{૧૨} ગચ્ચે વો માં કે દુલારે,
 વોં ઘર કે ચરાગ ઔર આંખોં કે તારે;
 અ.જાનં કે વહ જિન્દગી કે સહારે,
 નિશાના અજલ^{૧૩} કા ખને ઔર સિધારે;
 ગંગખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

૬ ખમણી, ૭ સ્થંભ, ૮ સુરાસ્ર, ૯ ખડકડું, ૧૦ કયામત
 ૧૧ ગાંઠ. ૧૨ નિર્દોષ, ૧૩ મોત,

सुना है कि ओक लड़का ज.प.भी हुआ था,
 अजी सिद्ध था पारा तेरह परस का;
 भगर मैल^{१४} उस के न तेवर^{१५} पै आया,
 पुकारा न उसने—न अम्मा न अम्मा;
 गंज्म का है भूने शहीदाने देहली.

वो संगीन पाये यक्षा न रहा,
 उसे दैप कर छोटा बाध जो रोखा;
 कहा उसने रोओ न मैं प्यारे लैला,
 जवां भरदों की मौत मैं तो हूँ मस्त;
 गंज्म का है भूने शहीदाने देहली.

क्यामत तक धनका मनायेंगे मातम,^{१६}
 ये मुमकिन नहीं महव^{१७} हो जय यह गंम;
 परसना जनानों पै वह कूल पैहम,^{१८}
 वो पुर आप्य आँपें, वो हसरत^{१९} का आलम;^{२०}
 गंज्म का है भूने शहीदाने देहली.

ये भन्जर^{२१} दिलों का दुपारा करेगा,
 ये भंजर कलेजे पै मारा करेगा;
 शहीदों का भूँ यह पुकारा करेगा,
 इलक^{२२} और क्या अग्य हमारा करेगा?
 गंज्म का है भूने शहीदाने देहली.

—त्रिशूल

^{१४} करवाली, ^{१५} यहेरा, ^{१६} शोक, ^{१७} भूलाध, ^{१८} कूल
 पर कूल, ^{१९} शोकमस्त, ^{२०} वज्रत, ^{२१} देवाय, ^{२२} आकाश

६. दशहरा और मुहूर्तम

[[सन १९१८ में दशहरा मुहूर्तम ओक ही दिन पड़ने के समय लिखी गई]]

[१]

कहीं है राम की जय जय, कहीं पर स.प्र. मातम^१ है;
कहीं हैं हर्ष की धनियां, कहीं पर नात्रये गम है;
कहीं तो डूब हँसता है, कहीं पर रोती शयनम^२ है;
मुहूर्तम में दशहरा है, दशहरा में मुहूर्तम है.

बूझो^३ में भगर दोनों तरफ़ सामाने-जंगी है;
है मतलब ओकही दोनो का ज़हिर में दुरंगी है.

[२]

अधिर है राम लक्ष्मण का, अधिर हसनैन^४ का य.या;
अधिर शर जल हनुमों पर, अधिर कु.इशार^५ पर दतेगा.
नजर में हर धड़ी दोनों, तरफ़ थी धर्म की रक्षा;
अधिर था निश्चयों का, शामियों^७ का था अधिर हड़का.

जो बूझे दोनों अधिर का, दुआे भगरूर दोनों थे;
नशे में शक्ति, जल, धन, धूर्तता के पूर दोनों थे.

१ सोक, २ आकण, ३ सरधस, ४ हसन हुसेन (अ),
५ अकिरो, ६ तलवार, ७ शाम देराना वासी.

(૩૫)

[૩]

વતન કો છોડકર ભટકે, ફિરે, હૈ ! હૈ ખિયાબાં^૮ મેં;
 ધધર દરાડક મેં ધૂમે રામ ઉધર વહ દસ્તે વીરાં^૯ મેં.
 સલી સામાન થે ધર મેં ન ધર થા ઉનકો દોરાં મેં;
 ચહી થી ફિક પૈદા હો ન શર^{૧૦} દુનિયાં કે ધમોં મેં.
 ભરા આત! હૈ જ ખિય ખિય ગઘ તસવીર દિલ મેં હૈ;
 જમી પર ગો નહીં વહ ઉનકી પર જગીર દિલ મેં હૈ.

[૪]

સખક દેને કો દોનોં કે હુધ જગ આજમાઈ થી;
 હસલે^{૧૧} માલો દૌલત કી ન વહ હર્ગિજ લડાઈ થી.
 ખડે અન્યાયી થે મંજૂર ઉનકી હી સફાઈ થી;
 લડાઈ દુશ્મનોં કે મુંહ પૈ વીરોં ને હવાઈ થી.
 શરોં સે રામ કે દુનુબોં કા મિટી હો ગઈ ગુમ થી;
 ચમકે તૈગે હસન કી થી કે ખસ, નારે જહન્નુમ^{૧૨} થી.

[૫]

ક્યામત જલિમોં પર દાદી જખ મૈદાન મેં આયે;
 ધસી કે વારતે થે શલિમે ઇન્સાન મેં આયે.
 દિલેરી ઉનકી ક્યા હમ બેખસોં કે ધ્યાન મેં આયે;
 સફે કી દુશ્મનોં કી સાફ લોટ ચક આન^{૧૩} મેં આયે.
 ઉદ્ધ^{૧૪} બેજે ગયે મુલકે-અદમ^{૧૫} મેહમાન હોને કો;
 મલક^{૧૬} આયે ફલક^{૧૭} સે જંગ મેં કુરખાન હોને કો.

૮ જંગલ, ૯ ઉજ્જડ, ૧૦ દોષ, ૧૧ વસુલ, ૧૨ નરકાગ્નિ,
 ૧૩ પાળ, ૧૪ શત્રુ, ૧૫ ચમ સદન, ૧૬ ફરિશ્તા, ૧૭ આકાશ.

[૬]

ધધર શ્રીરામ ને લોકેશ રાવણ પર વિજય પાઈ;
મગર અકસોસ ઉધર આકત ગઈ હસનૈન પર ઢાઈ.
કમી થી ફૌજ કી, ગુરખત^{૧૮} બલાયેં કયા નહીં લાઈ;
મિલા પાની ન મેહમાન કા તો મેહમાંકી ફજા^{૧૯} આઈ.

ગયા બદતાહી આખે-સાફ કા ફિર દમ બદમ તોડા;
જખાં સૂખી થી સૂખે હોકે યોં બચ્ચોં ને દમ તોડા.

[૭]

ઉઠાઈ સખિતયાં કિતની ન આ કાખૂ સિતમગર પર;
ખડે જિલી મુસીબત બલ^{૨૦} ન આને પાયા તેવર પર.
નહીં મંજૂર કી જૈયત^{૨૧} ઉદ્ધ કી સૈફ^{૨૨} થી સર પર;
ખુઝા કર પ્યાસ અપની તોગ કી ખુદ પહુંચે કૌસર^{૨૩} પર.
ગમેગનકાહ હૈ યહ કિસ તરહ સૌજે નિહા^{૨૪} નિકલે;
ઇજ્જદારોં^{૨૫} કે સીને સે ન કયોં છતના ધુવાં નિકલે.

[૮]

મનાયેં હમ ખુશી યા ગમ મગર યહ કામ કરના હૈ;
સફીના^{૨૬} એક હી હેં ઓર હમ સખ કા ઉતરના હૈ.
ડરાયે લાખ કોઈ પર ન વાજિય ડર સે ડરના હૈ;
હમેં હક^{૨૭} કે લિએ જુના હૈ ઓર હક હી પૈ મરના હૈ.
ઘડી બર હૈ ખુશી તોફર ઘડી બર હી મેં માતમ હૈ;
‘ત્રિશક્ત’ અપના ન બૂલો ફર્જ દમમેં જખતલક દમ હૈ.

—ત્રિશક્ત.

૧૮ મુસાફરી. ૧૯ મોત, ૨૦ વળ, ૨૧ તાબેદારી,
૨૨ તલવાર, ૨૩ સ્વર્ગીય સોત, ૨૪ દિલની બળતરા,
૨૫ ડાધુ-સ્મશાની, ૨૬ નાવ, ૨૭ સત્ય-પ્રભુ.

૧૦. અથ માતૃભૂમિ તેરે

ઐ માતૃભૂમિ તેરે ચરણોમેં શિર નમાઉં,
 મેં ભક્તિ ભેટ અપની, તેરી ચરણમેં લાઉં. ટેક,
 માથે પેઠે તૂ હો ચંદન, છાતી પે તૂ હો માલા.
 જિન્હા પે ગીત તૂ હો, મેં તેરા નામ ગાઉં. ઐ
 જિસસે સુપૂત ઉપજે, શ્રીરામ કૃષ્ણ જોસે,
 ઉસ તેરી ધૂલિકા મેં, નિજ શીષ પે ચઢાઉં. ઐ
 થાનીરે સમુદ્ર જિસકી ધૂલિકા પાન કરકે,
 કરતા હૈ માન તેરે ઉસ પૈરકા મનાઉં. ઐ
 વે દેશ માનવાલે ચઢકર ઉતર ગયે સખ,
 ગોરે રહે ન કાલે તુઝકા હી એક પાઉં. ઐ
 સેવામેં તેરી સારે ભેદોંકા ભુલ જાઉં,
 વહ પુણ્ય નામ તેરા પ્રતિદિન સુતુ સુનાઉં. ઐ
 તેરેહી કામ આઉં, તેરાહી મંત્ર ગાઉં
 મન ઔર દેહ તુઝપર બલિદાન મેં ચઢાઉં. ઐ

—ઇન્દ્ર.

૧૧. મંત્ર વંદેમાતરમ્

શુદ્ધ સુંદર અતિ મનોહર મંત્ર વંદેમાતરમ્,
 મૃદુલ મુખકર દુઃખહારી મંત્ર વંદેમાતરમ્,
 મંત્ર યહ હૈ તંત્ર યહ હૈ જંત્ર વંદેમાતરમ્,
 સિદ્ધિદાયક બુદ્ધિદાયક એક વંદેમાતરમ્.
 ઓજમય બલકાંતિમય સુખ શાંતિ વંદેમાતરમ્;
 મતિપ્રદાયક અતિ સહાયક મંત્ર વંદેમાતરમ્.
 હરધડી હરખાર^૧ હો હરનામ વંદેમાતરમ્;
 હરદમ હમેશા બોલીએ ગુરૂમંત્ર વંદેમાતરમ્.
 જાપીએ નિરંતર શુદ્ધ મનસે મંત્ર વંદેમાતરમ્;
 સોતે સમય ખાતે સમય કલગાન વંદેમાતરમ્.
 આઠાં પહર દીવમેં રહે મૃદુતાન વંદેમાતરમ્;
 મુખસે હૃદયસે રાત દિન હો જાપ વંદેમાતરમ્.
 તેગસે^૨ શિર ભી કટે ભૂલો ન વંદેમાતરમ્;
 મ્હોત કી ધડીયાં ગુંગ દો નાદ વંદેમાતરમ્.
 જ્વલમેં હો તો જપો શુભ જાપ વંદેમાતરમ્;
 બેડીયાં ઝંકાર દે શુભ તાન વંદેમાતરમ્.
 બન્દુક ગોલી તોપ કી હૈ આડ વંદેમાતરમ્;
 તેગ બરછી કે ક્ષિયે હૈ દાસ વંદેમાતરમ્.
 કર્ણકા દઢ કવચ હૈ એક શબ્દ વંદેમાતરમ્;
 વિશ્વવિજયી શત્રુવિજયી મંત્ર વંદેમાતરમ્.

१२. भारत हमारा देश है

भारत हमारा देश है, हित उसका निश्चय थाहेंगे;
 उस के हित के करने^१ हम कुछ न कुछ कर जायेंगे
 भारत हमारी मातृभूमि, उस का ऋण हम पर है अहुत;
 उस के मिटाने^२ के लिये, हम कुछ न कुछ कर जायेंगे
 भारत के दुःखप्रद अवनति पर, क्यों न अश्रु बहावेंगे;
 उन के हटाने के लिये हम कुछ न कुछ कर जायेंगे
 धर्म विद्या और धन से, उन्नति भारत की होवे;
 उस उन्नति के मार्ग में हम कुछ न कुछ कर जायेंगे
 संसार के उद्धार हेतु, कृष्ण जन्मे जेल में;
 तो फिर लज्जा हम क्यों उरेंगे कुछ न कुछ कर जायेंगे
 याहे कितने कष्ट हम को, क्यों न हो उस के लिये;
 सग्न सहेंगे भर मिटेंगे, कुछ न कुछ कर जायेंगे

૧૩. નિમંત્રણ

આવો આવો મક્કલ ભારતકુમાર !
તજ માન મોહો મદ અહંકાર;
હુઆ દર્શન સે આનંદ અપાર. આવો.

યહ ધન્ય દેશ ઔર ધન્ય કાલ,
જહાં મિલે બંધુ સખ ઉરવિશ્વાલ;
સ્થિર રખે ઈશ્વર યહ સદ્વિચાર. આવો.

નિર્બળ નિર્ધન સખ નિઃસહાય,
ખિન ઔક્ય નહિ અમ કુછ ઉપાય;
અખ તો મમતા કીજે પ્રચાર. આવો.

દુઃખ સે બચતે કા માર્ગ એક,
અપને પન કી સખ ગ્રહો ટેક;
નિશ્ચય હોગા ફિર જયજયકાર. આવો.

૧૪. કદિ નહિ હારના

કદિ નહિ હારના, બાવે^૧ સાડી^૨ જન જવે,
 અસી^૩ નહિ હારના, બાવે સાડી જન જવે.
 બિજસી તે અગ^૪ કાલોં^૫, પાની તુફાન કાલોં,
 નેરી^૬ ભુચાલ^૭ કાલોં—કદિ૦
 તોપ તલવાર કાલોં, ગોલીયાંદી માર કાલોં;
 ખડેદી^૮ ધાર કાલોં—કદિ૦
 કુર્ચી^૯ નીલામી કાલોં સખ્ત કલામી કાલોં,
 ફાંસી કાલે પાની કાલોં—કદિ૦
 દીન ઈમાન નાલ,^{૧૨} ધર્મ જ્ઞાન નાલ
 મદદી જુખાન નાલ—કદિ૦
 માંજેદી^{૧૩} જોર નાલ, માલવેદે^{૧૪} શોર નાલ,
 સોહણીયાંદે^{૧૫} બોલ નાલ—કદિ૦
 ધમ્મી^{૧૬} પોઠોહાર^{૧૭} નાલ, સંકલીદી^{૧૮} પ્યાર નાલ;
 ઝંગ સિયાલ નાલ—કદિ૦
 રામ દે^{૧૯} પ્યાર નાલ, શાંતિ શખર નાલ;
 રખ્ખ^{૨૦} સચિયાર^{૨૧} નાલ—કદિ૦

—ચૌધરી

૧ ભલે ૨ આપણી ૩ આપણે ૪ આગ ૫ થી
 ૬ વડોળીઓ ૭ ધરતીકંપ ૮ ખડ્ગ ૯ જમ્મી ૧૦ લીલાંડથી
 ૧૧ બોલ ૧૨ ની સહાય લઈને ૧૩ અમૃતસરનો
 ૧૪ લાગ ૧૫ હુધીઆના ૧૬ મુંદર ત્રી પુરખો ૧૭ જેલમ
 ૧૮ ચવલપીંડી ૧૯ આ નામનો પુરખ થઈ ગયો તેનો ઈલાકો
 ૨૦ નો ૨૧ ઈશર ૨૨ સાચો.

હિન્દુસ્તાની

૧. સરફરોશી કી તમન્ના.

સર ફરોશી કી તમન્ના^૧ અપ્પ હમારે દિલમેં હય,
દેખના હૈ જોર કીતના આજુએ^૨ કાતિલમેં હય.
રહરવે^૩ રાહે મહોખત રહે ન જાના રાહમેં,
લજજતે સેહરાન-વર્દી^૪ દૂરીયે મંજુલમેં હય.
આજ ફિર^૫ મકતલ મેં કાતિલ કહ રહા હૈ આર આર,
કયા તમન્નાએ શહાદત બી કિસી કે દિલમેં હય.
અય શહીદે મુલકા-મિલ્લત મેં તેરે ઉપર નિસાર,^૭
અપ્પ તેરી હિમ્મત કા ચર્યા જોર કી મહફિલમેં હય.
વક્ત આને દે બતાદેંગે તુએ અય વ્યાસમાં !
હમ અલી સે કયા બતાએ કયા હમારે દિલમેં હય.
અમ ન પહેલે વલવલે^{૧૦} હૈ ઔર ન^{૧૧} અરમાનો કી ભીડ,
સિર્ફ મિટ જાને કી યક હસરત^{૧૨} દિલે બિસ્મિલમેં હય.

—બિસ્મિલ.

૧ ઈચ્છા-મુરાદ, ૨ આવડા, ૩ મુસાફિર, ૪ સહેલ,
૫ કતલખાના, ૬ કુરબાની, ૭ ફિલ, ૮ બીજાઓની,
૯ આકારારૂપી દુશ્મન, ૧૦ વલવલાટ, ૧૧ મુરાદો, ૧૨ ઈચ્છા.

૨. હિન્દુસ્તાં હમારા

- ચીને અરબ હમારા હિન્દુસ્તાં હમારા,
મુસ્લિમ હંચ હમ વતન હય સારા જહાં હમારા. ૧
- તવહીદ^૧કી અમાનત^૨ સીનું^૩એ હય હમારે,
આસાં^૪ નહીં મિટાના નામે નિશાં હમારા. ૨
- દુનિયાકે ખુતદુ^૫એ પેહલા વો ધર ખુદાકા,
હમ ઉસ્કે પાસખાં હંચ વોહ પાસખાં હમારા. ૩
- તેગોં^૬કે સાએ^૭એ હમ પલકર જવાં હુએ હંચ,
ખંજર હિલ્લાલ^૮કા હય કોમી નિશાં હમારા. ૪
- મગરેખ^૯કી વાદીયું^{૧૦}એ ગુંજ અઝાં^{૧૧} હમારી,
યમતા નથા કીસીસે સપલે રવાં^{૧૨} હમારા. ૫
- ખાતિલ^{૧૩}એ દખને વાલે અય આસમાં નહિં હમ,
સવ ખાર કર ચુકા હય તુ ઇમ્તેહાં^{૧૪} હમારા. ૬
- અય ગુલસતાને અન્હલુસ!^{૧૫} વોહ દિન હય યાદ તુઝકો,
યા તેરી પ્રલીયું^{૧૬}એ જમ આશયાં^{૧૭} હમારા. ૭

૧ એકતા ૨ સહીસલામતી ૩ દિલ ૪ સહેલ ૫ મદિર
૬ તલવાર ૭ છાયા ૮ ચાંદ ૯ પશ્ચિમ ૧૦ મુલક ૧૧ બાંગ
૧૨ પૂર ૧૩ મિથ્યા ૧૪ કસોટી ૧૫ સ્પેઈન ૧૬ મળો

અમ મવજે દજગહ ! ૧૭ તુલી પેહચાનતી હય હમકો ?
 અખતક હય તેરા દરયા અકસાન્હ ખ્વાં ૧૮ હમારા. ૮
 અમ અરઝે ૧૯ પાક ! તેરી હુરમત ૨૦ પે કટ મરે હમ,
 હય ખૂં ૨૧ તેરી રગું મંય અખતક રવાં હમારા. ૯
 સાલારે ૨૨ કારવાં હય મીરેહજઝ ૨૩ અપના,
 હસ નામ સે હય બાકી આરામે જાં ૨૪ હમારા. ૧૦
 ઈકબાલ કા તરાના ૨૫ બાગે દરા ૨૬ હય ગોયા, ૨૭
 હોતા હ.ય જાદહ પયમાં ફિર કારવાં હમારા. ૧૧

—ઇકબાલ

૩. મેરા વતન વોહી હય

નાનકને જીસ ચમન ૨૭ મેં વહદત ૨૮ કા ગીત ગાયા
 ચીસ્તી ૨૯ ને જીસ ઝમીં મેં પયગામે હક ૪ સુનાયા;
 તાતારીયું ને જીસ કો અપના વતન બનાયા,
 જીસને હજઝીયુસે દસ્તે અરમ છુડાયા;
 મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.
 યુનાનીયું કો જીસને હયરાન કર દીયા થા,
 સારે જહાં કો જીસને ઈમો હુનર દીયા થા;

૧૭ ટીગરીસ નદી જ્યાં ઇમામ હુસેન અલે હિસ્સલામ ખાણી
 ખાણી ત્રિના રાહીદ થયા ૧૮ કથાકાર ૧૯ જમીન ૨૦ ગૌરવ
 ૨૧ વોહી ૨૨ સિપહસાલાર ૨૩ હઝરત મોહમ્મદ ૨૪ જન
 ૨૫ ફૂજન ૨૬ કોયલ ૨૭ જાણે.

૧ બાગ ૨ એકતા ૩ ખવાલ અજમેરી ૪ ખુદા

મદીમાં જીસકી હકને ઝર^૫કા વાસર દીયા થા,
તુકોંકા જીસને દામન^૬ હીરોં સે ભર દીયા થા,

મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ટૂટે થે જો સિતારે ફારેસ કે આસમાં સે,
શીર તાબ દે કે જીસને ચમકાએ ફેહકશાં^૭ સે;
વહદત કી નય^૮ સુનીથી દુનિયાને જીસ મકાં સે,
મીરે અરબ^૯ કે આઈ ઠંડી હવા જહાં સે;

મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ખન્દે કલીમ^{૧૦} જીસકે પરખત જહાં કે સીના,^{૧૧}
તુહે નખી^{૧૨}કા ઠયરા આકર જહાં સરીના;^{૧૩}
રફઅત^{૧૪} હય જિસ ઝમીંકી ખામેફલક^{૧૫}કા ઝીના^{૧૬}
જન્મત કી ઝીન્દગી હય જીસકી ફિઝાં^{૧૭}મેં જીના,

મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ગૌતમ કા જો વતન હય જાપાન કા હરમ^{૧૮} હય,
ઇસા કે આશકોં કા છોટા ચેરશક્તમ હય;
મદખુન^{૧૯} જીસ ઝમીંમેં ઇસ્લામકા હશમ^{૨૦} હય,
હર કુલ જીસ ચમનકા ફિરદોસ હય ઇરમ^{૨૧} હય;

મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

—ઇકબાલ

૫ સોનુ. ૬ છેડો ૭ આકાશમંગા ૮ ખંસી ૯ હઝરત મહમ્મદ
(સલ્લ). ૧૦ મોસીસ-મુસા ૧૧ પર્વતનું નામ ૧૨ પયગમ્બર તુહ
૧૩ નાવ ૧૪ ગૌરવ ૧૫ આકાશની અગાસી ૧૬ સીડી ૧૭ છાયા
૧૮ પુણ્યધામ ૧૯ દફન થયેલું છે ૨૦ સ્વર્ગ.

૪. સારે જહાં સે અચ્છા હિન્દોસ્તાં હમારા

સારે જહાં સે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા,
 હમ બુલબુલે હંય ઉસ્કી વોહ ગુલસ્તિાં^૧ હમારા. ૨
 ગુરખતર^૨મેં હો અગર હમ રહેતા હમ દિલ વતનમેં,
 સમજો વહીં હમેલી દિલ હો જહાં હમારા. ૩
 પરખત વોહ સખસે ઉંચા હમમાયહ^૩ આસમાંકા,
 વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસખાં હમારા. ૪
 અય આખે રૂદે^૪ ગંગા ! વોહ દિન હંય યાદ તુજકો,
 ઉતરા તેરે કિનારે જખ કારવાં હમારા. ૫
 મઝહખ^૫ નહિ સિખાતા આપસમેં ખેર રખના,
 હિન્દી હંય હમ વતન હય હિન્દુસ્તાં હમારા. ૬
 યુનાનો મિસરો રમા^૬ સખ મિટ ગંચે જહાંસે,
 અખતક મગર હય બાકી નામો નિશાં હમારા. ૭
 કુછ ખાત હય કે હસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
 સદયો^૭ રહા હય દુશ્મન દવરે અમાં^૮ હમારા. ૮
 ઇકબાલ ! કોઈ મહેરમ^૯ અપના નહિ જહાંમેં,
 માલુમ ક્યા કિસીકા દર્દે નેહાં^{૧૦} હમારા. ૯

—ઇકબાલ

૧ ખાત ૨ પરદેશ ૩ પાડોસી ૪ ઈર્ષા ૫ નદી ૬ ધર્મ
 ૭ રોમ ૮ સદીઓ ૯ કાળચક્ર ૧૦ દયા ખાનાર ૧૧ પ્રપુ.

૫. ખાકે હિન્દ

[૧]

અય ખાકે-હિંદ તેરી અજમત^૧ મે કયા^૨ ગુમાં દે,
 દરિયાયે ફૂંજ^૩ કુદરત તેરે કિયે રવાં^૪ દે,
 તેરે જળીસે^૫ નરે હુરને અજલ અયાં^૬ દે,
 અલ્લાહ રે જોખો જનત^૭ ઝોજો^૮ ધજો શાં દે,
 હર સુખહ દે યહ ખિદમત ખુરશીદ પુરજયાકી,^૯
 કિરનોસે ગૂંધતા^{૧૦} દે ચોટી^{૧૧} હિમાલયાકી.

[૨]

ધસ ખાકે^{૧૨} દિલનશીસે^{૧૩} ચશમે હુયે વહ જરી,
 ચીનો અરખમે^{૧૪} હોતીથી જન્મે આપશારી,^{૧૫}
 સારે જહાંમે જખયા વહશતકા^{૧૬} અપ્પ^{૧૭} તારી,^{૧૮}
 ચશમે ચરાગ આલમકી સરજમી હમારી,
 શમએ અદમ^{૧૯} નથી જખ યૂનાંકી અંજુમનમે,
 તાખાં^{૨૦} થા મહર^{૨૧} ખીનશ^{૨૨} ઇસિ વાદિયે^{૨૩}
 કુહનમે.^{૨૪}

૧ મહત્તા ૨ રાક ૩ મહેરખાની ૪ જરી ૫ લલાટ ૬ દેખીતું
 ૭ ચોખા ૮ દખદખો ૯ પ્રકાશિત ૧૦ ગુંધતા ૧૧ શિખર
 ૧૨ જમીન ૧૩ રમણીય ૧૪ પાણીની રેલ ૧૫ જંગલીપક્ષી
 ૧૬ મેઘ ૧૭ જવાબેલો ૧૮ જ્ઞાનદીપ ૧૯ પ્રકાશિત ૨૦ સૂર્ય
 ૨૧ બુદ્ધિ ૨૨ બૂમિ ૨૩ પૂરાતન

(४८)

[३]

गातमने आयरु दी धसि भायदे२४ कुहनका,
सरमदने धसि जभी पर सढे किया वतनका,
अकअरने जमे- उल्लङ्घित^{२५} अणशा धसि अंजुमनका,
सीया लहूसे अपने राणाने धसि यमनका;
सय सूर भीर अपने धसि आकमे नेहां^{२६} है,
दूटे हुये अंडर है या उन्की हड्डीयां है

[४]

दीवारो दरसे अणतक उनका असर अयां^{२७} है,
अपनी रंगोंमें अणतक उनका लहु रवां है,
अणतक असरमें डूबी नाकूसकी^{२७} झागां^{२८} है,
किरदौस गोश अण तक कैशियत अज्जं है,
काश्मीर से अयां है जन्ततका रंग अण तक;
शौकतसे यह रहा है दरियाये गांग अणतक.

[५]

अगली सी ताजगी है इलोमें और इलोमें,
करते हय वणद अणतक ताडिस जंगलो में;
अणतक वही कडक है पिजली के आदलोमें,
पस्तीसी आ गर्ध है पर दिल्के वल्लवलोमें;
गुल शमअ अंजुमन है गो अंजुमन वडी है,
हुण्मे वतन नहि है, आके वतन वडी है.

[૬]

બરસોં સે હો રહા હૈ બરહમ સંમારૈં હમારા,
 દુનિયા સે મિટ રહા હૈ નામો નિશાં હમારા;
 કુછ કમ નહીં અબલસે^{૩૦} ખાખે-ગેરાં હમારા,
 એક લાશ બેકફન હૈ હિન્દોસ્તાં હમારા;
 ઇસ્કે બરે ખજાને બરખાદ હો રહે હૈ,
 જિલ્લત^{૩૧} નસીબ વારીસ ગફલતમેં સો રહે હૈ.

[૭]

અય સર હુબ્બે કૌમી^{૩૨} ઇસ ખવાબસે જગા દે,
 બૂલા હુઆ ફસાના^{૩૩} કાનોકો ફિર સુના દે;
 મુરદહ તબિઅતોંકી અફસુર્દગી^{૩૪} મિટાદે,
 ઉકતે હુએ શરારે^{૩૫} ઇસ રાખસે દિખા દે.
 હુબ્બે વતન સમાયે આંખોમેં નૂર હોકર,
 સરમેં ખુમાર હો કર, દિલમેં સરર^{૩૬} હોકર.

[૮]

શૈદાયે^{૩૭} બોસ્તાકો સરયો સમન^{૩૮} મુખારક,
 રંગીન તબિયતોંકો રંગે સુખન મુખારક;
 ખુલખુલકો ગુલ મુખારક, ગુલકો ચમન મુખારક,
 હમ બેકસોંકો અપના ખારા વતન મુખારક;

૨૬ ઈજ્જત ૩૦ મોત. ૩૧ હલકા ૩૨ દેશપ્રેમી ૩૩ કથા
 ૩૪ ચીમળાટ ૩૫ ચીનગારી ૩૬ આનંદ ૩૭ ગાઠ પ્રેમી
 ૩૮ વખત

(५०)

गुये^{३६} हमारे दिक्के छसि जाअमें भिलेगे,
छसि जाअसे छिठे है छसि जाअमें भिलेगे.

[६]

हय नूये^{४०} शीर^{४१} हमको नूरे सहर^{४२} वतनका,
आंणोकी रोशनी है जलवा^{४३} छसि अंणुमनका;
है रक्के^{४४} मेहर जरो^{४५} छसि भंजिले कुहनका,
तुलता है अर्ग गुलसे कांटा बी छसि यमनका;

गहो गुणार यांका भिलअत^{४६} है अपने तनका—
भर कर बी याहते है आके वतन कदनका.

—यकुअरत

६. प्यारा वतन हमारा

जुल जुल अगरे है हम तो वह है यमन हमारा,
तन हो कहीं, वही पर रहता है मन हमारा.
प्यारा वतन हमारा प्यारा वतन हमारा
छसिके ही अन्न जलसे हम सण के सण पले ह,
मिटि है छसिकी असमें यों बूले है, बूले है. प्यारा०

३६ कुलगुच्छ ४० शोधनार ४१ दूध ४२ सवार ४३ अंगमगाट
४४ छिपा ४५ तजेदी ४६ अन्नो.

ਲਗਤੀ ਹੈ ਯਨ ਤੇ ਸੁਮਾਂ ਆਂਯੋ ਮੇਂ ਆਕ ਖਸਕੀ,
 ਫੁਮਕੋ ਹੈ ਪਾਕ ਕਰਤੀ ਤਾਸੀਰ^੧ ਪਾਕ ਖਸਕੀ. ਧਿਆਰਾ੦

ਮਿਟਿਨੇ ਖਸਕੀ ਕਯਾ ਕਯਾ ਜਗਮੇਂ ਹੈ ਗੁਲ ਪੀਲਾਏ,
 ਬੁਨ ਬੁਨ ਤੇ ਕੁਲ ਭੁਲਸੇ ਲੋਗੋ ਨੇ ਧਰ ਯਨਾਏ. ਧਿਆਰਾ੦

ਥੇ ਰਾਮ ਭੀ ਧਈ ਪਰ ਧਨਸ਼ਾਮ ਭੀ ਧਈ ਪਰ,
 ਐਸੇ ਮਹਾਪੁਰੁਖ ਹੈ ਗੁਜਰੇ ਲਕਾ ਕਈ ਪਰ? ਧਿਆਰਾ੦

ਯਤੀਸ ਕਾਟਿ ਯਥੇ ਹੈ ਗੋਛ ਮੇਂ ਖਿਲਾਤਾ,
 ਸਯਕੋ ਧਈ ਖਿਲਾਤਾ ਸਯਕੋ ਧਈ ਪੀਲਾਤਾ. ਧਿਆਰਾ੦

ਖਸਕੀ ਛੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ ਬਹੁਰੇ ਪੈ ਜੇ ਬਮਕ ਹੈ,
 ਛੈ ਛੁੱਝੇਂ ਮੇਂ ਯੇਧਾਰ ਖਸਕਾਈ ਤੋ ਨਮਕ ਹੈ. ਧਿਆਰਾ੦

ਆਦਿਮ^੩ ਖਸੀਕੇ ਹੈ ਫੁਮ ਮਯਦੂਮ^੪ ਹੈ ਥੇ ਅਪਨਾ,
 ਧਿਆਰਾ ਵਤਨ ਫੁਮਾਰਾ ਧਿਆਰਾ ਵਤਨ ਫੁਮਾਰਾ.

ગુજરાતી

“ જય જય ગરવી ગુજરાત ”

જય જય થરવી ગુજરાત !

જય જય ગરવી ગુજરાત !

દીપે અરુણ પરભાત !

ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળળ કમુખી પ્રેમ-શૌર્ય અંકિત,
તું ભણુવ ભણુવ નિજ સંતતિ સહુને પ્રેમભક્તિની રીત,

ઉંચી તુજ સુંદર જાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત !

ઉત્તરમાં અંબામાત,

પૂર્વમાં કાલીમાત,

છે દક્ષિણ દિશમાં કરન્ત રક્ષા કુન્તેશ્વર મહાદેવ,
ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ પશ્ચિમ કેરા દેવ—

છે સહાયમાં સાક્ષાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત !

નદી તાપી નર્મદા જોય,

મહી ને બીજી પણ રહોય,^૧

(૫૩)

વળી જોય સુમટના જુદરમણને, રતનાકર સાગર,
પર્વત ઉપરથી વીર પૂર્વજો દે આશિષ જયકાર—

સંપે સોહે સહુ જાત,
જય જય ગરવી ગુજરાત !
તે અણહિલવાડના રંગ,
તે સિદ્ધરાજ જયમંત્ર;

તે રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ થશે સત્વરે^૨ માત,
શુભ શકુન દિસે, મધ્યાહ્ન શોભશે, વીતી ગઈ છે રાત—
જન ધૂમે નમદા સાથ,
જય જય ગરવી ગુજરાત !

—કવિ નમદા.

૨. ગુણવંતી ગુજરાત.

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી 'ગુણવંતી ગુજરાત !
નમીએ નમીએ માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત; (ધ્રુવ)
મેઘેરા તુજ મણિમંડપમાં આ ઝુકી રહ્યાં અમ શીષ;^૧
માત મીડી તુજ ચરણ પડીને માગીએ શુભ આશિષ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત

૨ જલદી, ૧ માથું,

મીઠી મનોહર વાડી આ તારી નંદનવનશીર અમેલ, ૭
રસપુલડાં વીણુતાં ત્યાં કરીએ નિત્ય કલોલ !

અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સંત મહંત અનંત વીરોની બહાલી અમારી માત !

જય જય કરવા તારી જગતમાં અર્પણ કરીએ જાત !

અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

ઉંડા ઘોર અરણ્ય વિષે કે સુંદર ઉપવન માંય,

દેશ વિદેશ અહોનિશ ૪ અંતર એકજ તારી છાંય !

અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સર ૫ સરિતા રસભર અમીઝરણું રત્નાકર ભરપૂર

પુણ્યભૂમિ કૃણકૃલ ઝઝુમી માત ! રમે અમ ઉર ૬ !

અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

હિંદુ મુસલમિન, પારસી, સર્વે માત ! અમે તુજ બાળ,

અંગ ઉમંગ ભરી નવરંગે કરીએ સેવા સહુ કાળ !

અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

ઉર પ્રભાત સમાં અજવાળી, ટાળી દો અંધાર !

એક સ્વરે સહુ ગગન ગજવતો, કરીએ જય જયકાર !

અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

—ખખરદાર.

(૩૫)

૩. એક ઐતિહાસિક કાવ્ય.

ધન્ય હો ! ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ !
 અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ;
 કૃષ્ણ^૧ ચન્દ્રની કૌમુદી^૨ ઉજળો,
 કીધ પ્રભુએ ય સ્વદેશ:
 અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ. ધન્ય હે
 આર્યનું સાગરતીર્થ પુરાણ,^૩
 તપોવન ભૃગુવસિષ્ઠના બાણ;
 ગીતાના ગાનારા મહારાજ
 પાર્યના^૪ સારથીનાં જઠ્ઠાં રાન્યઃ
 ઓસરોમથી ય જૂનાં,
 કુરુપાંડવથી ચે પ્રાચીન,
 સોમનાથ, ગિરિનગર, દારિકા:
 યુગયુગ ધ્યાનવિલીન^૫
 ઉભીને કાલસિન્ધુને^૬ તીર
 બળવે બંસરી બચ સુધીર.^૭ ધન્ય હો !
 સ્થળેસ્થળ નવપદ્મવના પુંજ,^૮
 નદી ને તળાવ કેરી કુંજ;

૧ અંધારીઆના-પાછલી રાતના, ૨ ચાંદની, ૩ સૂર્ય
 ૪ અન્નુન, ૫ ધ્યાન મસ્ત, ૬ કાલશી દરીયા, ૭ ધીરી ધીરી
 ૮ ઢગ,

કામળા કવિતા સમ સુરસાળ
 સિન્ધુ જ્યાં દે મોતીના યાળ;
 જગજૂનાં નિજ ગીત ગર્જતો
 ફરતો સાગર આજ;
 કેસર^૯ ઉછળો ધૂધવે ગરવો
 વનમાં જ્યાં વનરાજ.
 ગિરિગિરિ શિખરશિખર સોહન્ત^{૧૦}
 મન્દિરે જવજ ને સન્તમહન્ત.
 પૂર્વથી પશ્ચિમ વહે પ્રકાશ,
 વ્હાણુ ભરી વહેતી તેમ નિકાસ,
 મોહી આંગણુ ઉતર્યો જ યૂરોપ,
 વીણુવા વાડીના^{૧૧} ફૂલરોપ;
 વીણી ન વીણુશે પુણ્યપાંગરી^{૧૨}
 અમ રસભૂમિની છાજ;
 જગમોહન મુંબઈ નગરી જૂવો !
 શું પાથર્યો કિનખાજ:
 નિત્ય નવફૂલે ખીલે અભિરામ^{૧૩}
 લક્ષ્મીમ્હોર્યે લક્ષ્મીના ધામ. ધન્ય હો !
 ચોળા, ચણિયો, પાટલીનો ઘેર,
 સેંચલે સાળુની સોનલ^{૧૪} સેર;

૯, સિંહની યાળ, ૧૦ સોહ-શોભે, ૧૧ હિંદુષી વાડીના,
 ૧૨ પુણ્ય પ્રકાશતી, ૧૩ ખાજ, ૧૪ સોનેરી

છેલ્લે આઝાદી^{૧૫} ઉરભાવ,
લલિત લજ્જતો વદન^{૧૬} જમાવ
અંગ આખે યે નિજ અલખેલ
સાળુમાં ઢાંકતી રૂપની વેલ;

રાણુકતનયા, લાવશોભના,
સુન્દરતાનો શું છોડ !

આર્યસુન્દરી ! નથી અવનીમાં
તુજ રૂપગુણની જોડ;

લાલ કુંકુમ, કર કંકણસાર,
કન્યનાં સંજ્યા તેજશણુગાર. ધન્ય હો !

ખેતરો ન્હાનાં, ન્હાની શી પોળ,
નાતજાતે ન્હાનડિયા ગોળ;

ક્ષત્રીજયાનાં ન્હાનલ રાજ્ય,
ધર્મના ન્હાનકડા જ સમાજ,

વૃદ્ધ ચાણુક વર્યા પૂર્વ
ન્હાનાં પ્રજાનાં તન્ત્ર,

એ પુરાતનના પડછાયા
આ અમ જીવનજન્ત્ર;

એક ફૂલવેલે ફૂલતાં ફૂલ,
અમારા એક સુગન્ધ અમૂલ. ધન્ય હો !

દેશ નિજ લજ્જા ધર્મને કાળ
સાગરે ઝુકાવ્યું સફરી જહાજ;
ધર્મવીર પારસીનો સત્કાર
જગત્પ્રતિહાસે અનુપ^{૧૭} ઉદાર;

ધસ્લામી યાત્રાળુનું આ

મક્કાનું મુખખાર;

હિન્દુ મુસલમાન પારસીઓને

અહિયાં તીરથદાર;

પ્રભુ છે એક, ભૂમિ છે એક,-

પિતા છે એક, માત છે એક,-

આપણે એકની પ્રજા અનેક. ધન્ય હો !

નથી રમી^{૧૮} સમશેરોના દાવ,

નથી લમ ધણા ઝીલ્યાં યે ધાવ;

શ્રી કૃષ્ણે કુરુક્ષેત્રની મ્હાંય

લીધાં વ્રત, જાણે હજી યે પળાય;

એક ઇડરના વનકેસરીએ,

ભડવીર આપ્પારાય,

વિશ્વવન્દ્ય સૂરજકુળ સ્થાપી

ચિતોડ કાંધે યસઝાંવ:

જન્મભૂમિ દયાનન્દનાં ધામ,

ગાંધીના ગીતાજીવન નિષ્કામ.^{૧૯} ધન્ય હો !

(૫૬)

સૂરતના રસિક રંગીલા રાજ,
 બુદ્ધિધન બર્યો શ્રીનગર^{૨૦} સમાજ;
 શૂરવીર સૌરાષ્ટ્રી યશત્રાન,
 કચ્છના સાહસિક સન્તાન;
 ખંડખંડ વિસ્તારતો હિન્દી
 મહાસાગર મહારેલ,
 તીરતીર જઈ સ્થાપી ગુર્જરી
 સંસ્થાનોની વેલ;^{૨૧}
 મહાસાગરના પૃથ્વીવિશાળ,
 સરોવર કીધાં ગુર્જરી બાળ. ધન્ય હો !
 વનેવન લીલો ઘટાસોહાગ,^{૨૨}
 જગતનો દીપે થું અમુક્ષખ બાગ !
 સળવ્યા જૈને રસશણુગાર,
 લતામંડપ સમ ધર્માગાર;^{૨૩}
 ભારતીએ કંઈ ફૂલફૂવારો
 અંજલિમાં થું લીધ !
 દિશદિશમાં ફૂલધાર ઉડાવી
 દિલનાં પરિમળ^{૨૪} દીધ !
 હિન્દમાતાની લાડિલી બાળ !
 ગુર્જરી ! જય ! જય ! તવ ચિરકાળ ! ધન્ય હો !

—જ્ઞાનાલાલ.

૪. ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

જય જય મારા ગુર્જર વીરો !

આવો રંક, ફકીર, અમીરો ! આજે દિવસ ઉગ્યો રાજયાત;^૧
ધોધ પ્રકાશ તણા ઝીલીને ઝગમગતી કરવી મ્હોલાત;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧

આજે લેશો શું તમ સાથે ?

શૌર્ય વસે હૃદયે કે આથે ?-તે જ છતાં ખૂંડી તરવાર !
ફેંકી દો સહુ છુડાં શસ્ત્રો સગ્ગે હૃદયનાં નવ હથિયાર !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨

હોય વિજ્રંથ હવે શો ઠાલો ?

ધપતા ધપતા આગળ ચાલો! અગ્ર^૨ રહી લુમતું છે આજ;
ધળ રહી છે આ તમ કરમાં, ને ભારતની અમુક્ષ્મ લાજ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૩

નથી રુધિર^૩ રેલવવાં કાનાં;

નથી હૃદય ચીરી અરિઓનાં^૪ નિજ હૃદયો કરવા પ્રભુભંગ;
નથી વિજયના રંગ રુધિરમાં જ્યાં જન રક્ત ભરે ઉરગંગ;^૫
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૪

૧ રાજયાત થઈએ એવો-રાજયામણો, ૨ મોખરે, ૩ લોહી,

૪ દુસ્મન, ૫ હૃદયરૂપી ગંગામાં,

પ્રેમ વસે ત્યાં દ્રેષ રહે ક્યાં ?

આકાશે અંધાર વહે ક્યાં, જ્યાં દિનકરનો^૬ થાય પ્રકાશ ?
જ્ઞાનદીપ^૭ સળગ્યો જ્યાં અંતર ત્યાં અજ્ઞાન તણો છે નાશ;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૫

મરદાની મુજ ગુર્જર વીરા !

કાર્યધુરંધર, શૂર અધીરા ! મુખ યૌવનનો ગર્વ પ્રતાપ;
અંગ રુધિર ઉછળે નભ^૮ અડતાં; ભરો હરોને હર્ષ અમાપ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૬

ભૂત^૯ બધું પાછળ છે મૂક્યું—

આજ ઉરે નવજીવન ફૂક્યું, દુનિયા બધે નવી દેખાય !
નવ આવશે નવ હાર્યે ધસવા આજે પાદ^{૧૦} અધીરા થાય;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૭

મુખી પડ્યા કે હડયા પછાડી ?

ધસો ધન્ય હ્યો હાથ ઉપાડી, ફરકાવ્યા જાઓ ધુનભેર :
ધર્મભાર શરો જ વહે એ—એક પડે ત્યાં ઉઠે તેર !

ઓ ગુજરાત ? ઓ ગુજરાત ?

૮

કોણ વિકટ પથ કહી ડરાવે ?—

પર્વત પરથી ફૂદી હાવે^{૧૧} સાગરને બાંધીશું, બાથ !
જંગલ તોડી મંગલ કરશું, અતાવશું બળવંતા હાથ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૯

^૬ સૂરજ, ^૭ જ્ઞાનદીપી દીવો, ^૮ આકાશ, ^૯ ભૂતકાળ
^{૧૦} પગ, ^{૧૧} હવે,

આપણુ ગુણુગરવા ગુજરાતી !

કૃષ્ણધરા અદ્ભુત મદમાતી, ભારતયુદ્ધ જિતે બડવીર;
સાહસ, સૌર્ય, અડગ શ્રમથી જે થળથળમાં^{૧૨} ગાજે-રણુધીર;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૦

આવો નવરસના રઢિયાળા !

ગિરિગન્ધર્ભા ભરી ઉછાળ કેસરિયાશુ^{૧૩} રમતા બાળ !

વાધમૂછ પકડીને ફરતા કાડી ઘોડીના રખવાળ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૧

તીથે તીથે શુચિતા^{૧૪} સ્થાપી :

ગરવી સાબ્રમતી ને તાપી, ભરે નર્મદા નવનવ નર;

ગુણી ગોમતી, સરસ્વતી ને દંમણુગંગાનું જળ શર !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૨

છે અદ્ભુતતા એ કંઈ જૂદી !

પશ્ચિમ સાગરનાં જળ ફેદી ઉછળી ગગન કસે^{૧૫} જોમ;

વિધ્ય અને ગિરનાર દિશા બે ઉભી ઝીલે પડતું વ્યોમ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૩

એવાં ઓ ગુર્જર સંતાનો !

મહંદુ, પારસી, મુસલમાનો, ખ્રિસ્તી, બૌદ્ધ કે જૈન ચહેલ !^{૧૬}

ભુજશું ભુજ^{૧૭} બીડીને આવો : એક જ પ્રેમ તણી છા વેલ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૪

^{૧૨} સ્થળ સ્થળમાં, ^{૧૩} સિંહ સાથે, ^{૧૪} પવિત્રતા, ^{૧૫} ની-
કસોડી કાઢે ^{૧૬} ચાહે તે હો, ^{૧૭} હાયથી હાય,

અહો અડગ બાંધવ ટેકીલા !

દ્રેષ વિષે બનવું નવ બીલા, ૧૮ દ્રેષ કદી નવ આપે જીત
અંતરરિપુનો ૧૯ કરો પરાજ્ય પ્રથમ અખંડ ધરી ઉર મીત

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૫

દ્રેષે શું રહેશે અથડાયા ?

હજાર વર્ષતણી જડ માયા પડી હૃદયમાં છે પથરાઇ,
ઉકેલતાં પરદોષ ઉરે તો નિજ અંધાર ૨૦ વધે ધુધવાઇ;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૬

લોચનના પડદા ૨૧ ઘો જોલી !

શૂત ૨૨ બધાં ખાતાં ઉર ફોલી તેને પ્રથમ કરો બળહીન;
સ્વાત્મબળે ઓ ગુર્જર વીરા ! થતું આપણે છે સ્વાધીન !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૭

રહેવું શુદ્ધ વચનમન કર્મે :

સારે એ જ દીકો સહુ ધર્મે, તો કમમ થઇએ પતિત નિદાન ?
પ્રેમ તહીં ધિક્કાર રહે નહિ : ધિક્કારે નહિ પ્રભુનું સ્થાન.

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૮

એવા શુદ્ધ બનીને આવો !

પછી અડમ તમ પગ ઉઠાવો, હજાર હાથીનું ત્યાં જોર;
જયકુકુમનાં પડશે પગલાં ડગલે ડગલે ઠોરેઠોર; ૨૩

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૯

૧૮ જીના, ૧૯ દેહ માંસના રાત્ર, ૨૦ અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર,
૨૧ આંખો, ૨૨ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહરૂપી શૂત, ૨૩ ઠોરેઠોર

ઓ આ થાય બસે અજવાળાં !

ઉઘડયા પુણ્ય પ્રભાત રસાળાં ! ઉઘડયાં ભાગ્ય ભક્ષેરાં દેશ !

રણુશિંગાં ફૂંકાય ફરી આઃ કર્મવીર ! હકશે નવ લેશ^{૨૪} !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૦

સ્વપ્ન ફળે જુગજૂનાં સાંચે :

દેવ ફિરસ્તા ઉતરી રાચે, પયગંબર ને પીર અનેક;

સગાઈ સ્વર્ગ તણી ભૂલેલી દઢ બંધાશે ફરી વિશેક !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૧

કુંકુમચાળ અનેરી લાવો !

પત્નીઓ, પુત્રીઓ, આવો ! માતાઓ, ભગિનીઓ સર્વ !

પડખે અમ ઉભીને રાખો ગરવી ગુજરાતણનો ગર્વ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૨

જય જય મારા ગુર્જર વીરા !

આજ અધીરા ઉરના ચીરા જીવનને જાણે નહિ જોખ,^{૨૫}

મરવું તો શ્વાને ગરવું^{૨૬} કાયર ખોળે ધરના ગોખ;

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૩

શ્વેત^{૨૭} ધન્ય ભારતમાં રોપો !

થાશે પુણ્ય વરસતી તોપો, શસ્ત્રો સહુ શણુગાર સ્વરૂપ;

જગબંધુત્વ ભણી તમ દ્વારે દુનિયા થાશે નવીન અનૂપ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૪

—ખખરદાર.

૫. “ એ ભૂમિ અમારી ”

એ ભૂમિ અમારી મૈયા અમારી,
કાણુ અવર^૧ કહેશે નિજની ?—
ન દેઉં ઉગરવા—ટેક.

એ સ્વદેશ માટે, કાર રણયજ્ઞે
પ્રાણુ આહુતિ દઉં સજની;
ન ચાહું ઉગરવા—એ ભૂમિ.

પરાધીન થઇ ટપલા રહેવા
ઢાલ પડે શિર શરમ ભરી !
ભહું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

ગુલામ કાફર કાયર પદવી
હિન્દુ કાળા નામે ઠરી !
ભહું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

શકે ન કાંઈ કરી એ બાળક
મરદમૂઝ મુખ હજી ન ખીલી
હાથે શાં મહેણાં—એ ભૂમિ.

વણુછામાં^૪ ઉછર્યો તે ફાલે
ફળે બળેથી^૫ ઉકળા !
હાથે શાં કહેણાં—એ ભૂમિ.

૧ ખીજું, ૨ ક્યા, ૩ ખાવા, ૪ બ્રિટિશ છત્ર રૂપી
છાંયા, ૫ પરાણે,

નથી રાંકડા, નથી બાપલા,

નથી રહેવા નિલ દાસ સુન્ના^૧

ક્યમ ગાજી ન કહીએ !—એ ભૂમિ.

છઉં સ્વધર્મ રંગી, સ્વધર્મ સંગી^૭

સ્વદેશ જંગી^૮ પ્રેમે લિન્ના !

હરિ એકજ હૃદયે—એ ભૂમિ.

—સ્વ. હરિલાલ મુવ.

૬. “ ભારી ભરતભૂમિ ”

ભારી ભરત ભૂમિ !

રૂપાળી, રઢીઆળી, યશાળી,^૧ સુશીલ પુનિત !^૨

તારા ચરણ ચુમી,

આનંદે વંદુ જય જય હરદમ નિત્ય !

દુનિયામાં દેશ અનેકજ છે;

સૌ સામાં દાંક વિશેજ^૩ છે !—

પણ તુંતો અઘૌંકિક^૪ એકજ છે !

ભારી ભરત ભૂમિ—

૬ સરજનયા, ૭ આપકમી, ૮ દેશ માટે જંગ મચાવનાર.

૧ યશવાળી, ૨ ફરીફરી ૩ વિશેષતા, ૪ બેનમૂન,

કાણુ આવે હિમાલયની હારે ?
 કાઠીનુરે અન્ય હીરા હારે;
 વણુ શેલડી સરસ સાકર^૫ કપારે
 મારી ભરત ભૂમિ—

સ્થળ સ્થળ સોહે
 નવરંગી રમણી મનડાં મોહે
 જાણુ વાડી વિશ્વંભરની^૬ હોએ—
 મારી ભરત ભૂમિ—

સાથે વિશ્વંભરવાની તું ઝાઝી;
 સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધી સાજી,^૭
 તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજી,—
 મારી ભરત ભૂમિ—

ઋષિઓ પણ અખળા ને ખાકી,
 તેણે દેશભાક્ત સખળા^૮ દાખી;
 ઇતિહાસજ છે એનો સાખી,—
 મારી ભરત ભૂમિ—

તારાં કાર્ય ત્યારે ચવને ભાળ્યાં,
 મહાશિળ^૯ નિર્મળ બુદ્ધિવાળાં;
 અહા ! “ દેવા કમાડે પડે ન તાળાં, ”
 મારી ભરત ભૂમિ.—

૫ સાકર રૂપી હીરા, ૬ પ્રણ, ૭ લાંબી, ૮ સખળ, ૯ બહુ
 શીળાં.

(૬૮)

સેવું નિલ પુનિત તવ. રજ ચૂમી,
ધન્ય ભાગ્ય નવલનાં તું જન્મ ભૂમિ;
તારી ભક્તિ રગેરગ રહીજ ધુમી,
મારી ભરત ભૂમિ—

—સ્વ. નવલરામ.

૭. ભવ્ય ભરતભૂમિ

[૧]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડી ધ્વજવેદિ અમ આએ,
વસિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, અંગિરા, ભરદ્વાજ, ઉદાલકાદિના
શુદ્ધ સનાતન ધ્વજતેજથી જે ઝળહળે સદાએ,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
ધ્વજરસે ભીના ઋષિવરની ધ્વજવેદિ અમ આએ !

[૨]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડું તપોવન અમ આએ,
બાદરાયણે વ્યાસ, જૈમિનિ, કણ્ણદ, ગૌતમ, કપિલ, પાણિનિ,
પતંજલિ, વાત્સાયન, આદિની
મૌન વાણી જ્યાં હજીએ ઉત્સુક કર્ણે નિત્ય પીવાયે,

(૬૬)

અમ લવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
ચંચી ધ્યાનક્ષીન મુનિનું તપોવનજ અમ આએ !

[૩]

અમ લવ્ય ભૂમિ આએ—
વડું પુણ્યભુવન અમ આએ.
બલ્લવાદિની ગાર્ગી અરૂંધતી, મૈત્રેયી, સાવિત્રી સીતા સતી,
દમયંતી, દ્રૌપદી, તારામતી, કમલાવતી, દુર્ગાવતી, કુલવતી
સતીની શાશ્વત કીર્તિ ગાઇ ન્યાં કુલવધુ કૃતાર્થ થાયે,
અમ લવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
સરસ્વતીની લાડલી સખીનું પુણ્ય ભુવન અમ આએ !

[૪]

અમ લવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડું વીર ક્ષેત્ર અમ આએ,
બાર્ગવ, રાઘવ, ભીષ્મ, ભીમ ને દ્રોણ, કર્ણ અભેમન્યુ અર્જુને
મૌર્ય શકારિ, સિદ્ધરાજ ને હઠ હમીર ચહુઆણુ તાજ તે
પૃથુ જયમદ્ધ પ્રતાપ આદિને
નામે અમર ઉછળે ઉર ન્યાં આર્યતણાં ઉત્સાહે,
અમ લવ્ય ભરતભૂમિ આએ
સતકીર્તિ રાસક વીરવર્યનું વીર ક્ષેત્ર અમ આએ !

[૫]

અમ લવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડી કાવ્યકુંજ અમ આએ,

(૭૦)

રામાયણ ભારતનાં ઋષિ કવિ; કાળિદાસ, ભવભૂતિ, ભારવિ,
દંડી, બાણ, જયદેવ, હાલ કાવ પ્રવરસેન, સુરચંદ, ચંદ રવિ,
તુલસી, પ્રેમાનંદ પુરા કવિ, ભારતેંદુ અંકિમ ત્રીપાડી વળા
નવીન પ્રસાદી રસામૃતની જહિં અખૂટ અવનવી પાથે

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ-

અમર કવીશ્વરની કોડામણિ કાવ્યકુંજ અમ આએ !

[૬]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ-

વડી આર્ય માત અમ આએ !

ચરણ પખાળે જલધિ પ્રીતથી, પડ્મકુટુ પૂજે પુષ્પ પત્રથી,
ભાનુ કરે ત્રણ કાળ આરતી, વાયું વાયે ત્રિવિધ સદા ગતિ,
નિર્ભજ નદીઓ લલિત લાસ્યથી મૃદુ મર્મર કલરવ-વિલાસથી
સુજશ દીસે દશ દિશ પ્રકાશતી,

પ્રેમતણો ઉપહાર અર્પી વળા જય જય જય જન ગાયે-

જય જય જય જય જન ગાયે,

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ-

ભૂમંડળ સંડન જનનંદન ધન્ય માત અમ આએ !

—કેશવલાલ કુવ.

૮. માડીની ઝુંપડી

દુઃખીયાંને વિસામે રે, માડી તારી ઝુંપડી,
 રણ વગડાને છાંયેરે આંધળાઆની લાકડી.
 કુંજ નિકુંજે લયી વલ્લરી,^૧ નિર્ઝરીઆં^૨ સંતાય
 અમલ^૩ કમલ દલપર પંખીડાં, બલલીલાને ગાય,
 રઠિઆળા એ વાડીરે, સોહવતી^૪ જે ઝુંપડી
 આજે ખાવા ધાતી રે નિર્જન રણમાં ઝુંપડી—દુઃખિયાં.
 ધર્મ કર્મ રસ કસ લુંટાયાં, ધર ધરવખરી^૫ હીર,
 છતી સંતતિ સત્ત્વ લુંટાયું ખેંચાયાં તુજ ચીરઃ
 લુંટાતી ઓ માડી રે, ખાલી તારી ઝુંપડી;
 ખાલી તોયે મ્હારી રે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.
 ધન સંચી ખેતર સુકવીયાં, દવ પ્રેર્યો ઓપાસ,
 રાતી વિભુની આંખડી દેખી પંખીડાં પામે ત્રાસ,
 તેને રહાડે રહાતી^૬ રે, માડી તારી ઝુંપડી;
 પોષણીઆં શી પાતી રે, આછી જડી રાખડી—દુઃખિયાં.
 વન^૭ વિંટયાં સિંચાણે સધળાં, અવશ પડ્યાં તુજ બાળ.
 ઠામ ઠર્યાંને હડધુત કરીને રણવગડે દે માર;
 અંક^૮ લેવા ધાતીરે, તેને માતા રાંકડી,
 શીળા છાંયે ધાતી રે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

૧ વેળી, ૨ ઝરણાં, ૩ નિર્મળ, ૪ સોહામણી લાગતી, —
 ૫ રાચરચીકાં, ૬ સોડમાં ધાલતી, ૭ પરદેશ, ૮ ખોખામાં.

કણકણ કાળે વનવન^૯ વિંઝે તુજ બાલુડાં પાંખ,
 પણ સુખદુઃખનાં લ્હાણાં લેવાં, ઠરતી તુજપર આંખ,
 અંતે તું સંધરતી રે માતા મહારી દુખળી;
 પ્રભુનો પંથ દાખવતીરે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.
 તુંજ જીવન અમ તું સ્વસ્થ, તુંજ સુધાનો^{૧૦} સાર
 મૂર્તિમતી વત્સલતા દેવી, તું સુરલોકનું^{૧૧} દાર;
 નંદનવન શી વ્હાલી રે, અમને તારી ઝુંપડી,
 જન્મભૂમિવ્રત પાળીરે, શણગારીયું ઝુંપડી—દુઃખિયાં.
 —સ્વ. જીવાભાઈ પટેલ.

૯. ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !

ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !
 તમ શિર પૂગ્યાં આકાશ,
 તમ જેવા જગમાં ખીજ
 નથી ઉત્તત^૧ કા'ની પાસ !
 છે પ્રાદ પ્રતાપ તમારો,
 તમ ભવ્યજ છે ભંડાર !
 મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
 વરતાવો જય જયકાર !

ઓ ભરતભૂમિની નદીઓ !
તમ સુંદર ચિત્ર ચરિત્ર !
તમ જેવી જગમાં બીજી
નથી કોઈ પરમ પવિત્ર !
ગુગલીરી,^૨ ધીરી, વીરી,
તમ પુણ્યકથા આવાર,
મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
વરતાવો જય જયકાર !

૨

ઓ ભરતભૂમિના પુત્રો !
મુજ દેશતણા નરરત્ન !
જે ગયા ધુમ્મવી ધરણી
કરીને કંઈ લાખ પ્રયત્ન !
તમ શૌર્ય અને તમ પ્રીતિ
ભરજો વીરા સહુ ઠાર !
મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
વરતાવો જય જયકાર !

૩

—ખખરદાર.

(૭૪)

૧૦. હિન્દ કીર્તન

ઉષઃકાલ સમ ઉજ્જવલમંગલ
ઉષાખંડધર એકજ હિન્દ !
હિમમંગાધર, અરુણતરુણ
રસ ગૌરવગૌર તપેશ્વર હિન્દ !
હિન્દ અહા આત્મજ્યોતીન્દ્ર તું !
પ્રતાપ રશ્મિ તુંજ રવીન્દ્ર !
પ્રચંડ જ્વાલા ઉગ્ર ઝળહળે-
રોમ રોમઃ પ્રિય સ્વદેશ હિન્દ !
સતીશ સમ ભવ્ય મહા નાયક
સ્વરૂપ મસ્ત પરમાત્મ પ્રફુલ્લ !
તુજસમ સંસારે જોગી ગણુ-
તેત્રીશકોટિ તું પર ફૂલ !
હિન્દી મહારાષ્ટ્રીય સમાજે
ભક્ત સપૂત તુજ ભગવે ભેખ-
પ્રભુ રાજ્યનો પ્રોજ્જલ ઝુંડો-
ધરી ઝૂઝે જગ જોદ્ધ સુરેખ,
પૃથ્વીના પાર્થિવ ઇન્દુ તું
પુરી ધૂમશે પૂર્ણ કલાપ,
મક્ત ચારૂ ચન્દની ને ચન્દન
જમના હરશે કંઈ સંતાપ !

(૭૫)

દેશદેશના સ્વરાજ્યસ્વર્ગે

લોકહિતનો બનશે ઇન્દ્ર

જમના જન રાજ્યે તું રક્ષક

પ્રભુ પેગામે રહેશે હિન્દ !

—સાલત.

૧૧. એક દિન એવો આવશે

એક દિન એવો આવશે

ન્યારે અમીઝરણાં ઝરંતા પૃથ્વીનેય પલાળશે

એક દિન એવો આવશે.

કળિકાળમાં^૧ પણ વીર એવા આર્યભૂમમાં પાકશે,
નિજવીર્યથી ભૂમિભક્તિથી આ સૃષ્ટિનેય ધુળવશે. એકં

રામ, અર્જુન, બીષ્મ જેવા કર્ણ, સંગ પ્રતાપ ને,
હમિરાજ, યોગીરાજ, ગુર્જરાજનેય ભુલાવશે. એકં

શિબિરાજ, ભગિરથરાજ સમ પરમાર્થજીવન ગાળશે,
મેવાડના ભડ બીષ્મ ચંદારાજને વિસરાવશે. એકં

પરબ્રહ્મનિષ્ઠ^૨ વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર ઋષિના પાદને,
પ્રેમે નમી નિઃસ્વાર્થ નેતા આર્યાવર્ત ઉદ્ધારશે. એકં

૧ કળીયુગ. ૨ પ્રભુ ચિન્તવનમાં લીન,

આત્મબળ પામી બધા આ પુત્ર ભારતવર્ષના,
 નિર્ભય તણી મૂર્તિ બની સૌ સ્વાર્થને તુચ્છકારશે. એક૦
 આ દેહ કાચો કુંભ^૩ આત્મા નિત્ય^૪ દિવ્ય પ્રકાશશે,
 દૃઢ સત્યપર એ શત્રુના સંગ્રામમાં સૌ ચાલશે. એક૦
 આ દુઃખ ને ભૂખના પડે પોકાર ચારે દેશથી,
 ત્યાંથીય મંગળ ગીતના ધ્વનિ મંદ મધુરા ચાલશે. એક૦
 મરુ દેશના^૫ જેવી ઉજડ ભૂમિ સર્વ ભારતવર્ષની,
 ફળ પ્રુલ્લથી લયી સુંદરી સમ એકલી અહીં મહાલશે. એક૦
 અહીંથી મહાવીર મહારથી ટંકાર કરતા શસ્ત્રના,
 પરદેશમાં જઈ રાજ્યના^૬ શુદ્ધ ધર્મને શીખવાડશે. એક૦
 પૂર્વે થયા ન્હોતા વળી સ્વપ્ને ન તર્કર્યા^૭ વીર તે,
 આ પૃથ્વીને કરી સર્વે દેવનેય ઉતારશે. એક૦

—મગનલાઈ પટેલ.

૧૨. જન્મભૂમિનું જય મંગળ

જય મંગળ પ્રિય જન્મભૂમિનું ગળવીએ :—
 ભગીરથ સમ વિરલ વીર, ભારતી સુલટ સુધીર,
 ઉર સમુદ્રને હિમાલયે ઉછાળીએ— જય૦
 જનની અંક બુલીએ, ઝનુની રંગ ઝીલોએ,
 આત્મબળ—ઉગ્મશથી બધું ઉગ્મળીએ— જય૦
 સત્ય અર્થ સજ્જ થાઓ, વિજય વાવટો ઉડાવો,
 વીર ધર્મથી ધરા સદા ધુમ્મળીએ— જય૦
 સત્યથી સચવાય સ્વત્વ;^૧ સમજીએ થઇ પ્રવૃત્ત,
 ધુમીએ ઝબુમી જંગ તો મચાવીએ— જય૦
 ભૂતળ ફેડી ફેડીએ, ઉંડી જડો ઉખેડીએ,
 દોર ને દમામ દેશનો જમાવીએ— જય૦
 સ્થિતિસમય સ્વીકારીએ, પ્રવૃત્તિયજ્ઞ યોજીએ,
 જાતને સ્વદેશ ફાજ કાં ન હોમીએ— જય૦
 માતદીન દુભાય છે, સપુત ! પીડા પિછાનીએ,
 દુધ દિપાવીએ, ઉમંગને વધાવીએ— જય૦
 દેશસેવના સ્વધર્મ, અન્ય ન કર્તાવ્ય કર્મ,
 આત્મભાવથી બધું પ્રભુમય પિછાનીએ— જય૦

—સલિત.

(૭૮)

૧૩. અમારો દેશ

અમે ભરત ભુમિના પુત્રો !
અમ માત પુરાણ પવિત્ર,
૨ે જોના સુંદર સુત્રો
ઝલકાવે ઉચ્ચ ચરિત્ર;
અમ અંતરને ઉદ્દેશી
કરશું હોકાર હમેશ;
અમે દેશી, દેશી, દેશી* !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૧

અંધાર વિષે અથડાતો,
કે કરતાં ભવ્ય પ્રકાશ,
પડતાં રડતાં રગડાતાં
કે કરતાં હાસ્ય વિલાસ;
પળપળ અમ ઉરનિધિએ^૧ શી
હા ઉછળે ઉર્મિ અશેષ^૨ !
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૨

* ‘ અમે હિન્દી, હિન્દી, હિન્દી ’ એમ પણ ગવાય છે.

૧ હૃદયસાગર, ૨ અખંડ,

ક્યાં હશે હિમાલય જેવો !

ક્યાં પુણ્ય પવિત્ર જ મંચ ?

ક્યાં મળે અલૌકિક એવા

સહુ દેશ તથા બહુ રંચ !

ક્યાં મુનિ ઇશ્વરજન બેશી

કરતા પ્રભુ પંથ ઉજેશ ?—

અમે દેશી, દેશી, દેશી !

ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૩

ક્યાં રામ યુધિષ્ઠિર ધુમ્યા ?

ક્યાં ગન્યા અર્જુન બીમ ?

ક્યાં રણપુતવીર ઝઝુમ્યા !

બલ દાખવવા અસીમ !

રે ભૂલીયે તે રીતે શી,

અમ અંતરથી લવલેશ ?—

અમે દેશી, દેશી, દેશી !

ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૪

નથી રે જીવનું પરજ આશ;

છે પારકી આશ નિરાશ;

નથી કર ધરવો કો પાસે;

સ્વાશ્રયનો છે ઉલાસ;

કંઈ પુણ્ય પ્રભાજ પ્રવેશી;
‘અહીં’ દે અમને ઉપદેશ:—

અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૫

ધમ ધમ ધરણી ધ્રુજવીશુ,
અમ દેશ તણાં કરી ગાન;
જય જય જયનાદ કરીશું;
દધશું મોંઘા અમ પ્રાણુ !—

એ ભક્તિ વશી ઉર, તે શી
દેળે શક્તિ પરમેશ !

અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય ! અમારો દેશ ! ૬

—અમરદાર.

૧૪. જનની સેવન.

જનની સેવનનો મધુમધુરો^૧ અવસર ક્યાં મળેરે,

અવસર ક્યાં મળેરે, જગજીવ્યું ફળેરે.

નવનિધ લાડે નિશદિન બુલવે,

ઊરહીર^૨ પાતી હૈયે હુલવે,

અદ્ય સાદું પણ અમિત^૩ ભારનું ક્યાં વળેરે;

જનની૦

પ્રભુપુર ગૌરવ વદને મલકે,

મંજુલ મોહક અન્તર ઝલકે,

નવનવ સાળે^૪ શીખ^૫ દે સાને^૬ પળે પળેરે;

જનની૦

ઉત્તમ શોણિત^૭ જનની કાળે,

રેલાયે શું વધુ કે'વાશે,

કિસ્મત ક્યાંથી ભારતિ હિત કાયા ઢળેરે !

જનની૦

—વસંતવિનોદL

^૧ ૧ મધુ જોડો, ૨ હૃદયનું સત્વ-દૂધ. ૩ અસાધારણ,
^૪ ૪ સાજ સજી, ૫ શીખામણ, ૬ સાનવડે, ૭ લોહી.

૧૫. સ્વદેશભક્તિ

સ્વદેશની ભક્તિ રે, કે કાઠ વિરલા જાણે,
સ્વતંત્રતાના રસની રે,
દહેજત કાઠ પરમાણે.....ટેક.

* * * *

ત્રણે પદાર્થ છે દેશ ભક્તિમાં,
ધર્મ અર્થ વળી કામ;
સ્વદેશ ભક્તને દેશની પ્રીતિ,—
મોક્ષ એ, સુખ કેરું ધામ;
કે રૂએ નહિં બીજું રે,
મસ્ત એ દેશ અભિમાને.....સ્વદેશની૦

માટે સ્વદેશીઓ બંધુ મારા,
ધરી અંતર આ ઉપદેશ,
ભરતભૂમિ પામી ઉદય દિનોદિન,
ઉજળી રહે હમેશ
કે એમ કરો ઉઘમરે,
ચુકા ન ચોટ નિશાને.....સ્વદેશની૦

—સ્વ. હરિલાલ દ્રુવ.

૧૬. ભારતભૂમિનું જયકીર્તન

મળી સર્વ ભારત સંતાન, એકતાન મન પ્ર.ભુ.

ગાઓ ભારતનાં યશોગાન;

ભારતભૂમિ તુલ્ય નહિં કાઇ સ્થાન,

નહિં અદ્રિ^૧ હિમદ્રિ સમાન;

ફલવતી વસુમતી, ઓતસ્વતી પુણ્યવતી,

શતખંડ રતનનું નિધાન;

થાઓ ભારતનો જય

જય ભારતનો જય

ગાઓ ભારતનો જય

શું ભય ? શું ભય ?

ગાઓ ભારતનો જય.

વિરયોનિ આ ભૂમિ વીરની જનની.

વ્યાપી રહી અજ્ઞાનરજની,^૨

સુગભીર એ તિમિર^૩ કદિ નહિ રહે ચિર,

દેખા દેશે દીપ્ત દિનમણી. —થાઓ,

રામભૂમિ,^૪ કર્ણાટક, કુર્ગ, મધ્યપ્રાન્ત,

માલવ, સિન્ધ, પંચનદીધામ;^૫

ખંડ, મદ્ર,^૬ ગુર્જરાષ્ટ્ર, મહારાષ્ટ્ર, સૌરાષ્ટ્ર,

બ્રહ્મદેશ ને રાજપુત્રસ્થાન. —થાઓ.

૧ પહાડ, ૨ અજ્ઞાનરૂપી શત્રુ ૩ અંધકાર, ૪ અગોચર,

૫ પંચખ, ૬ મદ્રાસ,

હિન્દુ, જૈન, શિખ, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તિ, મુસલમાન,
પારસીક, યાહુદી ને બ્રાહ્મ ;
ભારતના સહુ પુત્ર, થઇ પરસ્પર મિત્ર,
ધારી ચિત્ત ગણના સમાન. —થાઓ.

હિન્દભૂમી દુઃખ કુખી, દારિદ્ર્ય વિસ્તાર,
સંપત્તિ કરી વારંવાર;
ઉઠી ઉઠી રે ઉત્સાહે માગી માગી પ્રભુ સાહે,
ધરી હસ્ત કરો રે ઉદ્ધાર. —થાઓ.

કેમ કરો બીર ! કરો સાહસ આશ્રય.

યતોધર્મસ્તતોજયઃ

છિન્નલિન્ન હીનબલ^૭ ઐક્યથી પામશું બલ;
માતામુખ ઉજ્જવલ કર્યેથી શું ભય ?—થાઓ.

—સ્વ. હરિલાલ દ્રુવ.

૧૭. કોની કોની છે ગુજરાત

કોની કોની છે ગુજરાત ?
પૂર્વજ જેના જે વળી આજે
જન્મથકી ગુજરાતી વદ્યા.^૧
કોઇ રીતની તોપણ ને વળી
આર્ય ધર્મને રાખી રહ્યા.

(૮૫)

તેની તેની છે ગુજરાત—
પછી હોય ગમે તે જાત—
તેની તેની છે ગુજરાત.

વળા પરદેશી ખીજા જેને
ભૂમીએ પાળા મોટા કર્યા
પરધર્મી પણ હિત ઇચ્છનારા
માતતાણું, તે ભાઇ કર્યા

તેની તેની છે ગુજરાત—
પછી હોય ગમે તે જાત—
તેની તેની છે ગુજરાત.

નર્મદ કે' ગુજરાતી ભાઇઓ
માતને અર્થે સંપ ધરે,
ખાંતે અંધન તોડી રણે સહુ
ઝુમી જયસુખ જમે ભરે,

પ્રેમ શૌર્યને કરી પ્રખ્યાત,
તે તે સહુની છે ગુજરાત—
તે તે સહુની છે ગુજરાત—

—કવિ નર્મદ.

૧૮. ભરતભૂમિનું જયગીત.

ભરતભૂમિના શૂર પુત્ર તે રહ્યા અમે શું રડી રડી
 રહ્યા અમે શું રડી રડી
 ખગલળતા ઉછળે બીજ ત્યાં રહ્યા અમે શું પડી પડી

શું ગયા રામ ને કૃષ્ણ અમારા વીરા
 ભીમાર્જુન આદિ ગયા શું પાંડવ ધીરા
 શું ગયા દ્રોણ ને કર્ણુ ભીષ્મ ભડ ગાજી
 પૃથુ જયમલ સિદ્ધ પ્રતાપ અને શિવાજી

એ સહુ વીરોએ વરસાવી જ્યાં શૌર્યતણી ખુબ જડી જડી
 શૌર્યતણી ખુબ જડી જડી

—ભરતભૂમિના.

ક્યાં ગંગા જમુના વળી ષ્ણપુત્રા તે
 ક્યાં સિંધુ તાપી નર્મદા સાબ્રમતી ક્યાં તે
 ક્યાં કૃષ્ણા ગોદાવરી અને કાવેરી
 ક્યાં મહા નદી ને મહી વીરલી ઘણેરી

એ સર્વ નદીનું પૂર ઉછળતું ગયું હવે શું ચડી ચડી
 ગયું હવે શું ચડી ચડી

—ભરતભૂમિના.

(૮૭)

ક્યાં ગયું બ્રહ્મનું^૨ તેજ, શૌર્ય ક્ષત્રીનું
ક્યાં ગઇ વૈશ્યની વૃત્તિ, થયું સૌ હીણું
શું ગયા શૂર રજપૂત, ધરા ધ્રુજવી
શું ગયા મરાઠા વીર આણુ વરતાવી

એ સહુની હવે શું કથી કથીને વાતજ કરશું બડી બડી
વાતજ કરશું બડી બડી
—ભરતભૂમિનાં

શી યુરોપ કેરી ધન આજ ફરકાયે
શી વૃદ્ધિ કરી છે આજ અમેરિકાએ
જાપાન મચ્યું શું આજ ધરા કંપાવી
જગ જોઇ રહ્યું છે શૌર્ય, કુતુક^૩ દર્શાવી

ઓ અમે ત્યારે શું સુતા થાકી ખુબ પરસ્પર લડી લડી
ખુબ પરસ્પર લડી લડી
—ભરતભૂમિનાં

શું હૃદય થયાં છે આજ શૂન્ય કંઈ એવાં
લાગે ન કટુ^૪ વચનબાણ, વજનાં જેવાં
શું ગયું હશે ચૈતન્ય, જડત્વ સંભાયું
શું દેશભક્તિનું પ્રેમઝરણ સૂકાયું

રે વીર બંધુઓ એ દૌન^૫ શબ્દો સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
—ભરતભૂમિનાં

૨ બ્રાહ્મણ, ૩ કોતુક-કુરાળ, ૪ કડવાં ઝેર જેવાં, ૫ હીણા.

(૮૮)

શું પડીશું નહિ મેદાન, શૌર્યથી ધૂમવા
શત્રુને નાખવા હેઠ, પાદરજ ચૂમવા
કેશરિયાં^૭ ધરીને અંગ ઉમંગ ઉમળકે
શું ધૂમીશું નહિ રણમાંય રૂધિર ઉછળકે

શું બુઠી થઇ તલવાર અમારી, ફરી ન થાશે ખડો ખડો
ફરી ન થાશે ખડો ખડો

—ભરતભૂમિના.

આમ હૃદય શૌર્ય અંગાર^૮ નથી હોલાયો
સમયે દાવાનળ સમો ઉલટશે ચાલ્યો
ભારતની ધનની હેઠ અમે ધૂમીશું
જયજયજયજય જયકાર રણે જ કરીશું

એ આશા અમારી જયગીતે ને જયડંકાએ જડી જડી
જયડંકાએ જડી જડી

—ભરતભૂમિના.

—ખખરદાર.

૭ પગ પરની મૂળ ચાટવા, ૭ કેમુડામાં બોળેલાં વચ્ચ,
૮ શૌર્ય નો અંગારો.

૧૯. ઓ હિન્દ !

- ખૂરી ખૂરી હવે ક્યાં સૂધી જોવું !
 ઓ હિન્દ ! ત્હારું અહિં દૂખ શું રોવું ? ખૂરી. ૧
 કળિમાં ખવાઇ તું શરવીર જાયા,
 ઝપે જખમ તેમાં તું આ તણાઈ ! ખૂરી. ૧
 ઉંચ કુલિન ત્હારું નુર અમીરી,
 રે શું ધર્યો હવે હાલ ફકીરી ? ખૂરી. ૨
 લમણે તું હાથ રે મૂકી શું ઝૂરે ?
 હાલ આ ત્હારો હૃદય મુજ ચૂરે ! ખૂરી. ૩
 દુઃખનું છવાયું છે વાદળ માથે,
 રે કાણુ હાથ ધરી રહે સાથે ? ખૂરી. ૪
 કાણુ ઉદ્ધારે રે કાણુ ઉગારે ?
 આ દુઃખસાગરથી કાણુ તારે ? ખૂરી. ૫
 આજ શૃંગાર સૌ તુજથી વફૂટયો,
 પૂર્ણ વૈરાગ્ય નિરાશે શું ચૂંટયો ? ખૂરી. ૬
 રસ આઠે ત્હારા ગયા કહિં ઉડી ?
 સર્વે છળી કરણા મહિં ખૂડી ! ખૂરી. ૭
 બહુ બહુ રે રહી રાત અંધારી !
 ઓ ઈશ ક્યાં છે અરણ્યની બારી ? ખૂરી. ૮
 અદલ પ્રભુ આ સમાધી^૭ મૂકાવો !
 કે મુજ હિન્દ લે શુભ દિન ત્હાવા ! ખૂરી. ૯

—ખખરદાસ.

૨૦. ભારતમાતા અને તેના કવિઓ

કાણુ કટાક્ષવચન કવિને અહિં આજ કહે છે એવાં ?
ભારતના કવિ મુઆ નથી, હા ! આંખ ઝરે છે નેવાં;^૧
ભડકા ભડભડે હો !-(ધ્રુવ)

તનતમ્બૂરતણા તારો તો રહે સદા ઝઝણાતા;
પણ અંગુલિએ બાંધ્યા પાટા, હાથ રહ્યા પછડાતા :
ભડકા ભડભડે હો ! ૧

હોત ન વાણી કંકે રુંધાતી, સુખતર^૨ હોત ઘડી, તો
ગગનપાર ફેડી જ ગજવતાં ગાત માતનાં ગીતો !
ભડકા ભડભડે હો ! ૨

જુઆળ જેવી દિનદિન ભરભર આવે ભરતી ઉરમાં;
પર્વત જેવા તરંગ ઉછળી સાં જ શમે અંકુરમાં^૩
ભડકા ભડભડે હો ! ૩

હા ! અમ ભારતમાત ! હજી શું ડરે જુગોજુગ પડવું ?
તુજ તે હીનદશા સ્મરતાં શું ગુપ્તપણે રહ્યું રડવું ?
ભડકા ભડભડે હો ? ૪

તુજને સ્હાતાં ફિતુર ગણાવું, તુજને સ્હાતાં^૪ પાપી ?
કાપી જીભ ગળે ખુંચવવી : દુર્ગત જતી ન માપી :
ભડકા ભડભડે હો ? ૫

૧ અંગારા, ૨ વધારે સુખદ, ૩ પેદા થયા સાંજ
૪ પાંડવો, રહેલા.

હાય, હું ભારતના કવિનું જીવન એવું ખાઈ ?
માતૃગાન સાટે મૃત્યુ જ કે જીવનભર અંધારું ?

ભડકા ભડભડે હો !

ભડકે ખોળ્યા શબ્દ ઝઝળતા ખુંચતા કંઠે કારી;
રસ ના વીર વહાવી શકે એ રસના^૫ જજો અમારી !

ભડકા ભડભડે હો !

x x x x

ભારતમાત ! હવે જો ઉર આ વીરરસે ઉભરાતું !
અમ રસનાના નવચમકારા જગત ભરી રેલાતું !

ભડકા ભડભડે હો ! ૧૮

તૂટો કવિ-ઉર ધૂનભર્યાં કે આ તમ્બૂર જ ફૂટો !
તુંહિં-તુંહિં-તુંહિં-તુંહિં ભારતમાતા, એજ એક સુર ઊઠે !

ભડકા ભડભડે હો ! ૧૯

—ખખરદાર.

૨૧. ભરતવીર ગર્જના

શું ભરું આભસું બાથ ?

શું કરું વજ્ર સંપાત ?

કે ઉદધિ^૧ ઉડો ડો'ળું ?

કે ગગનતારલા તોડું ?

કે કરી ચરણ આધાત પૃથ્વીના પર્વત સધળા ફોડું,
જે થકો દેશી-મુજ દેશી તણી દઢ સ્વાર્થ શૂંખલા^૨ તોડું.

મુજ રક્ત ઉછળે ક્રોધે,
 ને અમિ ભલુકે નેત્રે;
 મુજ નિગર ઉછાળા મારે,

એ ક્રોધ, શોકની જ્વાળ, નાડી ને શિરા શિરામાં^૭ વ્યાપે,
 હું ધમ્મું જ્વાળ એ દહન કરે, દુઃખ દેશો તણાં નિજતાપે.

ઓ માત ! માત મુજ હિન્દ ?

બની આજ કુભાગ્યે રંક !

તુજ પુત્ર કુછન્દી ઉડ્યા,

કર્તવ્ય—ધર્મને ચૂક્યા;

તું પ્રેર અમોને, પ્રેર માત ! કર્તવ્ય—વેદિમાં^૪ બળવા

તું માત તણા ઉદ્ધાર કાજ નિજ પ્રાણ ચરણ તુજ ધરવા.

ઓ ભારતનાં સંતાન ?

કયમ ભુલ્યા જાતિ અભિમાન ?

કયમ સ્વાર્થ આપના શોષો ?

કર્તવ્ય માર્ગ કયમ ચૂકા ?

ઈ રૂવે માનવી કોડ દેશમાં, રંક બિચારાં ભૂખે,

કયમ ગમે ભોગ વિલાસ દેહના ? સુખી ત્હમે નિજ સુખે.

કંઈ બાળ ભમે રડવડતાં,

ને ખુણે માનવી સડતાં;

કંઈ રૂવે રંક વિધવાઓ—

ને કરે ગેળી પોઠારો;

તે પાપ, ગરીબી, બહેમ તણી, દશદિશ વ્યાપતી જ્વાળા,
એ જ્વાળા તણી વિકરાળ ભભકમાં જોઉં હિન્દ મુજ માતા!

ઓ હિન્દ ! પુરાણી હિન્દ !

ઓ વિશ્વવન્ધ અમ હિન્દ !

તુજ રંક કર્મની રેખા,

કે પ્રભુ તુજપર રૂઝ્યા;

રે ત્રીશ કોટિ તુજ તનુજ સામટા, મૂઢ ઉંઘે વિષધેને^૫

રે દેખી અવદશા ત્હારી દયાયે, ઉર લેશ નવ જહેને

ઓ પ્રભુ ! પાપો, અમ પાપો

અમ મૂર્ખ, અમે હતભાગી,

કંઈ સ્વાર્થ નિજના શોધ્યા;

ને સાર્વજનિક હિત ખોયાં;

તે સર્વ પાપની હશે સજાઓ, સહુ ખુશીથી ખમીએ,

પણ રંક માતની પ્રભુ ! અવદશા જોઈ અમે સહુ બગીચો

ઓ પ્રભુ ! સજા બહુ કીધી,

કંઈ કરો કાઢની અવધિ;

કંઈ કરો કાઢની અવધિ;

અમ કલહ, દ્વેષને કાપો,

નીચ સ્વાર્થ, ભિરતા ટાળો,

છો સંપ, લક્ષ્મી ને વીર્ય, અમોને કરો પ્રતાપી પૂરા,

ને ખંડ ખંડ નિજ માન તણું જગગાન ગજવવા શ્રરા.

—નર્મદાશંકર બાલાશંકર.

૨૨. ‘સહુ ચલો જીતવા જંગ.’

સહુ ચલો જીતવા જંગ, બુગલો^૧ વાગે;
યાહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે. ટેક.

ફેટલાંક કર્મો વિષે, ઢીલ નવ ચાલે,
શંકા ભય તો બહુ રોજ, હામને ખાળે.
હજી સમય નથી આવિયો, કહી દિન ગાળે,
જન બહાનું કરે નવ સરે, અર્થ કો કાળે;
અંપલાવવાથી સિદ્ધિ, જોઈ બળ લાગે—યાહોમ.

સાહસે કર્યો પરશુએ પુરો અર્જુનને,
તે પરશુરામ પરસિદ્ધ,^૨ નિજ વચને,
સાહસે ઈંદ્રજીત શૂર, હણ્યો લક્ષ્મણે,
સાહસે વીર વિક્રમ, જગત સહુ જાણે;
થઈ ગઈ^૩ જંગમાં મદદ હક્ક નિજ માગે—યાહોમ.

સાહસે કોલંબો ગયો, નવી દુનિયામાં,
સાહસે નેપોલ્યન ભીડ્યો, યુરપ આખામાં;
સાહસે લ્યુથર તે થયો, પોપના સ્હામો,
સાહસે સ્કોટે દેવું રે, વાળ્યું જોતામાં,
સાહસે સિકંદર નામ, અમર સહુ જાણે—યાહોમ.

—કવિ નમદ.

૨૪. વીરની વિદાય

મહારા કેસરબીના^૧ કન્ય હો !

સિધાવોજી રણવાટ.

૮૬.

આલ વ્રૂજે, ધરણી ધમધમે, રાજ !

ધેરા ધેરે શંખનાદ :

દુંદુભિ ખોલે મહારાજનાં, હો !

સામન્તના વીરવાદ :

મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

આંગણુ રણધ્વજ રોપીઓ હો !

કુંજર^૨ ડોલે દ્વાર :

ખંદીજનોની ગિરદાવણી હો !

ગાજે ગદ મોઝાર :

મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

પુરા પડે,^૩ દેશ કુલતા હો !

ડગમગતી મહોલાત :

કીર્તી કેરી કારમી, રાજ !

એક અખંડિત ભાત :

મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

નાથ ! ચ્હડો રણુધોડલે રે,
 હું ઘેર રહી ગૂંથીશ
 બખતર વજની સાંકળી હો !
 ભર રણુમાં પાઠવીશ^૪
 મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

સંગ લેશો તો સાજ સજું હો !
 માથે ધરું રણુમ્હોડઃ
 બડગતે માંડવ^૫ ખેત્રવાં,
 મહારે રણુલીલાના દાડઃ
 મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

આવતાં ઝાલીશ બાણુને હો !
 ઢાલે વાળીશ ધાવઃ
 ઢાલ પુટે^૬ મહારા ઊરમાં, રાજ !
 ઝીલીશ દુશ્મનદાવઃ
 મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

એક વાટ રણુવાસની રે,
 બીજી સંહાસનવાટઃ
 ત્રીજી વાટ શોણિતની સરિતે,^૭
 હો ! શરના સ્નાનનો ધાટઃ
 મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

(૬૭)

જાગલગીએ વળજે, પ્રીતમ !

ભાંજશું કાગે ચીર :

નહિં તો વીરને આશ્રમ મળશું,

હો ! સુરગંગાને તીર :

મહારા ! કેસરબીના કન્ય હો !

રાજમુગટ ! રણરાજવી ! હો !

રણધેલા ! રણધીર !

અધીરો ઘોડીલો યનગને, નાથ !

વાઘો રણે, મહાવીર !

મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

—હાનાલાલ—

૨૪. શૂરા સામદ હો !

એક વાર મેદાન પડ્યા રણ મહડ્યા કે ધુમવું ધુમવું !

અંગત રંગિત ઉમંગથી શિરશત્રુ ઝખમવું ઝખમવું !

શૂરા સામદ હો ! એકવાર

શરમ શાનિ સ્વદેશ સેવામાં ? મુરવ ? ત્યાં કામની શી ?

પહેલ પેલો કરે, પહેલ ગિજો કરો, એ આશા કામની શી ?

શૂરા સામદ હો ! એકવાર

૮ દેવગંગા, ૯ ઝકાવો. ૧ મુરવત,

હવે મુક્યા ધરખાર પછાડી, પ્રિયજન પાછળ મૂક્યા;
જ્યત જનજળથી આગળ ચાલ્યા, સ્વર્ગરણાંગણ દુક્યા^૨
શરા સામદ હો ! એકવાર

શયીના દંતરાળ ઉજળવળ નિકળ્યા શું પાછા પેસે ?
એકવાર પગ રોપ્યો રણે તે હાઠિ શું અપજસ લેશે ?
ના, ના, શરા હો ! એકવાર

અલ્લે લગીરથ-પ્રયત્ન કરવો ! ભારતરણુ^૩ બલે તરવું !
સ્વયંજો આ દેહની આકૃતિ દેવી તે મરવું ઉગરવું !
શરા સામદ હો ! એકવાર

નશ્વરિય પૃથ્વી શા માટે પરશુરામે કીધી ?
એ અમ રૂધિરગળત હૈયાની મૈયાની લજ્જા લીધી !
શરા સામદ હો ! એકવાર

શું ન છું ઘાં ? નથિ રે'સ્યાં આપણાં કૂમળાં બધું બિચારાં !
દેહમયવન એ લોહીનો તરસ્યો લક્ષે ન સાંજ સવારાં !
શરા સામદ હો ! એકવાર

અહ મવા કૌશિક શું ? " સૌ સરખા લહેવાવા^૪"
જૈતમ બુદ્ધ ધુમ્મા હરિ ત્યારે ધુમે ન બુમિ છોડાવા ! ?
શરા સામદ હો ! એકવાર

—સ્વ. હરિભાલ ધ્રુવ.

(૬૬)

૨૫. રણે વિદાય

(રાગ કાશી)

હણુહણુતો હય ખારણે, વીરા ! પેંગડે પાય ધરો ૭ !
 પેંગડે પાય ધરો ૭, વીરા ! મુહૂર્ત સમો આ ખરો ૭ !-
 આંખમાં અંજન, રણુરમરંજન, ગુંજન યુદ્ધગીતોનાં;
 વાંકી વાંકી પહેરી પાત્ર પીળી આ, વિંધશો નેણુ જ કાનાં ?

વીરા ! પેંગડે પાય ધરો ૭. ૧
 તાચી તાણી આ મૂછ છે મરડી, કરડી રહ્યા હોઠ રાતા;
 વારે વારે મુખ મારે ખુખારા, ને તડપી રહ્યા પગ તાતા !

વીરા ! પેંગડે પાય ધરો ૭. ૨
 દડખડ દડખડ દમભર દોડી, ખુખ ખુદો રણુ ખાંતે;
 ચહુદિશ^૧ અસિ ચમકાવી ખતાવો શરપણું ક્ષણમાં તે !

વીરા ! પેંગડે પાય ધરો ૭. ૩
 વીરખીતાના વીરછૈયા ને ચૂકશે કયમ આ દહાડો ?
 વીરરસે રણુકુંજ ધુમીને શીરનાં ફૂલ^૩ ઉડાડો ?

વીરા ! પેંગડે પાય ધરો ૭. ૪
 ભારતમાત ઉભી ઉમરામાં આશિષ દે શુભ આજે :
 હણુહણુતો હય વીર ! ચદો આ, જયજય દુંદુભિ વાજે !

વીર ! પેંગડે પાય ધરો ૭. ૫

—ખખરદાર.

૧ હોંસે, ૨ ચારે દિશાખિમાં, ૩ રાત્રીઓનાં અંધારાં ફૂલ.

(૧૦૦)

૨૬. સમશેર સારી ખલકની અમને નહિં તાબે કરે

સમશેર સારી ખલકની^૧ અમને નહિં તાબે કરે;
અમ આત્મ છે પ્રભુ તેજ તે નહિં તુચ્છ શસ્ત્રે ગાલરે^૨—સમઃ
મહાયજ્ઞ છે અમ આદર્યો,
પૂરા કરીશું હામથી;
વિધ્નો ંદી આવી નડે તો,
હોમીશું અમ જાતને—સમઃ
લાંછન ગુલામી શીર લઇ,
પાળ્યા^૩ પશુસમ જગ દર્યા;
આંખો અમારી છે ખુલી,
બસ ઘોષશું સૌ પાપને—સમઃ
પરતેજથી નહિં લડકશું^૪,
પશુ તેજ અમ જગ દાખશું;
જોશે બધી આલમ હવે,
અમ હિન્દીની તાકાતને.—સમઃ

—વસન્તવિનોદી.

૧ દુનિયા, ૨ ગલસય, ૩ પાળેલા—ખીલડે ખાંધેલા, ૪ અંજઈશું.

૨૭. “ હર હર મહાદેવ ! ”

કૂચ કદમ ભરો રણુ રંગે ભૂમિ ભારતનાં સંતાન !
 બોદ્ધા ! ઝૂકાવો જંગે, શુદ્ધ સિંહણ સુત સમાન :
 “ હિંમતે મરદ્ય મદદે ખુદા : ” તક સાધો તતખેવ^૧ !

ગજની હર હર મહાદેવ.

શા રોમ રોમ ભર ભડકા ! પ્હોચે જેની નમ જ્યાંણ !
 ઉડતા તન વીંધી તણખા, લોચન ભબુકે અંગાર !
 એ આત્મશૌર્યના પૂર પ્રવાહે વહતાં અવશ્યમેવ^૨—

ગજવો હર હર મહાદેવ.

ઉછળે નસ નસમાં તાજું, વીરશોભા^૩ તમ શોણિત :
 ને શ્વાસોરજ્જ્વાસે ગાજયું, શુચિ આત્મિક જેમ પુનિત :
 એ બગ શોણિતને હાડ માંસ સૌ ખપાવી સીધો ધ્યેય—

ગજવી હર હર મહાદેવ.

મૃત ઝંજીવની^૪ જડીબુટ્ટી, સુંઘ્યા પછી શા ભણુદાર ?
 બ્રહ્માન્ડ પડે છો તુટી; મનમેરૂ^૫ ન પણ ચલનાર !
 શર^૬ ઝીલો ફૂલસમ શૂરા નવ છાજે કાયર ટેવ.

ગજવો હર હર મહાદેવ.

૧, તુરત જ, ૨ જરૂર, ૩ વીરોને શોભાવનાર,
 ૪ મુડદાંને સજીવન કરનાર, ૫ મનરૂપી મેરૂ પર્વત ૬ બાણ

(૧૦૨)

તમ જવલન્ત જીવનજ્યોતિ, હૈયે મર્દાની હીરા
ઐ દૈવી શક્તિયોથી, તોડો જનની-જંજીરઃ
ને કૂખ, કુળ, નરદેહ દીપાવો કાળ હકાવીનેયઃ

ગજવી હર હર મહાદેવ. ૪

સમરાંગણુની શરણાર્ધ, રગ રગમાં પૂરે શૂરઃ
ધસમસતાં ધાર્ધ ધાધ, કો અકલિત^૭ અંતર પૂરઃ
સૌ જંગપડી રણુરંગરાખતાં સન્ને^૮ ત્રિવિધ^૯ ભવ શ્રેયઃ

ગજવી હર હર મહાદેવ.

વીર ! મરી મૃત્યુ દીપાવો, ફરી જીવાય તો જશ સાથઃ
વીર ! મરી જીવન્ત બનાવો, જીવતાં મુડદાં કંઈ લાખઃ
યદિ ! સ્વર્ગ સંચર્યા સેનાનીની ચ્હાય અમરગણુ^{૧૦} સેવ !

ગજવો હર હર મહાદેવ.

—કેશવ હ. શેઠ.

(૧૦૩)

૨૮. ચલો !

ચલો, શૂરવીર ! ચલો જઈએ, મુલતનો યશમારગ લઈએ ૧
 મુણો, સૂના કેસરી જાગે, કે રણનાં રણુશીંગડાં વાગે ૨
 ઉડ્યા સ્થળ સ્થળ ક્ષત્રીય જાયા, શ્રીકૃષ્ણે વરદ^૧ શંખ વાયા ૩
 શૂરોએ શસ્ત્રકવચ લીધાં, કે લીધે સિંહનાદ કીધા ૪
 ચડ્યા રણુરથે રાય રાણા, મહાભારત વળી મંડાણાં ૫
 અહો ! જમની હાકલ વાગે, જગતના શૂરવીરો જાગે ૬
 ઉભી જો ! લઈને યશમાળા, અમરને^૨ દ્વાર અમરખાલ ૭
 ચલો ઝટ, ચલો, વીર બંકા ! અમરમારગ ઘો રણુડંકા ૮

— ન્હાનાલાલ

૨૯. અમેરિકાનું રાષ્ટ્રગીત.

ઓ મારા પ્રિય દેશ મહાન !
 સ્વતંત્રતા કેરા શુભસ્થાન !
 પિતૃજનોનું શાન્તિ સદન તું !
 યાત્રિજનોનું ગૌરવ ધન તું !
 ગાઉં જવ મા તારું ગીત,
 વન વનથી ખ્વનિ ઉડી પુનીતઃ
 ગુંજે સ્વતંત્રતાનાં તાન;
 ઓ મારા પ્રિય દેશ મહાન !

(૧૦૪)

ગૃહ, મન્દિર, ગિરિ, વન સહુ તારાં,
છે મુજ મનને અતિશય પ્યારાં,

અતિ મધુર છે તારું નામ
પ્રેમાકુલ^૧ કરે હૃદ્ધામઃ^૨
છે મુજને તારું અભિમાન;
ઓ મારા પ્રિય દેશ મહાન !

સ્વતંત્રતાના સુર રસાંગાં,
વહે વાયુ મંડળમાં તારાં;

સહુ કંઠથી નીકળે રાગ,
ગુંજ ઉડે સહસા ગિરીરાજઃ
ઉચ્ચ સ્વરે લેખે તાનઃ
ઓ મારા પ્રિય દેશ મહાન !

પરમ પિતા સ્વાતંત્ર્ય વિધાતા;
નૃપાધિ રાજ, હે સુખદાતા !

મેળવી તુજથી યજ વિશ્વેશ,^૩
જુગ જુગ જીવે અમારો દેશ.
પામે સુખ, શાન્તિ સન્માન;
ઓ મારા પ્રિય દેશ મહાન !

—સીતારામ શર્મા.

(૧૦૫)

૩૦. ગુજરાતનું બાવી ગૌરવ.

સુણ, ગરવી ગુજરાત, વાત કંઈ કહું હું કાનમાં;
સમજી છે તું સુખત, સમજશે સહજ સાનમાં.
વરતી વસુ^૧ સુખ તને, વળી વેપાર વણજનું;
જ્ઞાન ધર્મે પણ સુખી, દુઃખ નહિ અધિક કરજનું.
નથી, તેમ તું રહિત અન્ય મોટા સદ્ગુણથી—
પદો નામના હજી, વડિલ આર્યોના પુણ્યથી.
પણ ક્યાં બુદ્ધિ વિશાળ, કવિ-ઋષિ વીર ગયા ક્યાં ?
રણ ગજવે, રંગભૂમિ-સર્વ એ સ્થિર થયા ક્યાં ?
ખાડી દેહ પવિત્ર, ગયા ક્યાં રક્ષક એવા ?
ક્યાં તે સ્વદેશ દાઝ ? પ્રજા રાજની સેવા ?
મહત્ત પુત્ર ક્યાં ગયા, માત, તુજ ઊંચા કુળના ?—
છોને નિકળ્યા બીજા ઘણાએ ઓછા મુલના.
ક્યાં પ્રાચીન ચાતુર્ય ? અસલતા ક્યાં રે તારી ?—
નૌતમ નરની નાર, જાણ્યું શું વંશ^૨ વધારી ?
પુત્ર જણ્યા બહુ પેર, જણ્યા પણ ભોગવિયા નહિ;
સુખ સ્વપ્ને દીઠેલ જાગિ તેં ભોગવિયાં નહિ.
જ્યાસિ લાખ નિજ પ્રજા છતાં વંઝા રંડાણી—
આર્યપુત્રિ અનુપમા, હિંદ સુંદરિ હિંદવાણી.

બેઠિ પનોતી, હાય ! દુર્દશા આખે દેશે;
 ન્યાં બેઠિ ત્યાં સ્વાર્થ, ભટકતો લિન લિન વેસે
 ન મળે શૌર્ય ઉમંગ, આર્ય અભિમાન કશું રે;
 દેશદાઝ વણુ પડી, પરાધિન પ્રજા પશુ રે,
 ત્રણ સૈકા વહિ ગયા વશ પડી રહી ખીજને;
 જતા આવતા સર્વ યવનની આણુ તું માને.

હાય ! કેમ જીવાય, પરાધિન એ રિચતિમાં !
 છુટી પડેડે અવતાર, ગુલામી દેખીતીમાં.
 માડી ! ઉઠ, કર બેડ, ક્ષમા માગી લે બહાલી;
 કર્તવ્યે પડ બહાર, હિંદમાં સહુથી પહેલી.

રજપુત વીર જગાડ, રાજ્યકર્તા કર સાચા;
 અભ્યાસ વિદ્વાન, જ્ઞાન જિજ્ઞાસુ બચીજ
 દેશ દેશ વગડાવ, શંખ તુજ સ્વાધિનતાનો;
 બધે ઐક્યતા ભજવ, પરાજય કરિ જિનતાનો.

પિટવ દાંડિ પરમાર્થ સ્વાર્થ સંહારી માડી;
 સુધરે પુત્ર પરિવાર, પરસ્પર પ્રીતે ધાડી.
 ઉતરે પનોતી હવાં, વખત આવે છે સારા;
 તત્પર થા, ગુજરાત, હક્ક ભોગવવા તારા.

ગઈ ગુજરી જ બુલી, શોક તેના શા કરવા !
 મરતાં ગઈ તું બચી, પળી કાં સૂએ મરવા !

(૧૦૭)

તજ મિથ્યા કલ્પાંત, હામ હેડે ધર, માતા;
કર સજિવન નિજ વતન, શિરઉપર છે સુખદાતા.

પૂર્વ જન્મનાં પાપ, નર્મદા જળ શુદ્ધ કરશે;
નવીન જન્મ શરવીર થકી એ ખોળો ભરશે.

હું ક્યાં જોવા રહું, નવીન એ જન્મજ તારો ?
માતા દુઃખ મુઝવણે ગાળી નાંખ્યો જન્મારો.

હશે; ન મુજ મન દુઃખ વિશેષે એહ વિષેનું;
અર્પિ દઉં સો જન્મ, એવડું, મા, તુજ લહેણું.

સો આપું લઈ એક, સહસ્ર આપું એકે;
ગુર્જર દેશ ફરી જોઉં, દીપતો સત્ય વિવેકે.

પણ તે દિન હજિ દૂર, નથી મારા વારામાં—
મોડે જોલે, ભલે, જોગ પડતાં સારામાં.

નમન હાલ, ગુજરાત, માત ! આ સલામ છેલી;
સફળ થજો આશીશ, ભક્ત પુત્રે આપેલી.

મલખારી.

(૧૦૮)

૩૧. હિંદનું ભવિષ્ય.

માજ હવે ઉજળા થાશે રાત અંધારી આથમી રે લોલ,
 બહાણુલાં વાશે થાશે પ્રભાત દુખડાં જાશે સમીરે લોલ,
 માજ તારા ધાયલ પુત સપુત સુતેલા જાગશે રે લોલ,
 માજ થશે ઝાઝો ઝંપાપાત જાતસુખ ત્યાગશે રે લોલ,
 જાગશે દાન દયાના વીર ધીર વીર જાગશે રે લોલ,
 જાગશે સાવજ ચિતા વાઘ કેસરી ત્રાડશે રે લોલ.
 વરસશે સિવાતિના^૧ વરસાદ આકાશથી આવશે રે લોલ,
 માજ બે છીપે મોંઘે મૂલ મોતીડાં પાકશે રે લોલ.
 જાગશે રામ વિનામાં રામ ગર્વગંજન^૨ થશે રે લોલ,
 જાગશે જાગશે જાદવચંદ્ર^૩ અધમ ઉદ્ધરશે રે લોલ.
 જાગશે કર્ણાબુર્જન થઈ એક ધનુર્વેદ ધારશે રે લોલ,
 જાગશે ભીમ અને ભડ ભીખ ભીધાં પણ પાળશે રે લોલ.
 જાગશે મેવાડી ભડવીર પ્રતાપનાં પણ ધણાં રે લોલ,
 માજ એને યુગયુગના અપવાસ કરશે પારણાં^૪ રે લોલ.
 જાગશે શિવાજીનાં સેન ધરતી ધ્રુજવશે રે લોલ,
 જીતશે કુડકપટના ખેલ કુડ ત્યાં ધૂળ થશે રે લોલ.
 માજ તારી કુખનાં કીર્તિગાન ગૌરવ ગાજશે રે લોલ,
 માજ તારાં દૂધમલ પીશે દૂધ દૂધ દીપાવશે રે લોલ.

૧ નક્ષત્રનું નામ, ૨ ગર્વથી ગાજશે-ખોંખ

૪ અપવાસ પછીનું ભોજન,

(૧૦૬)

મંદ મૃદુ હિમાળાના વાય ઉત્તરના વાયા જશે રે લોલ,
માજી જશે રોગ દોગ શોકના થોક સીતળતા શાંતિ થશે રે લોલ.

ઝરશે અમી ઝરણાં વરસાદ ભૂમિ ભિંજવશે રે લોલ,
ક્યારડે કલ્પતરૂનો^૫ પાક કણના કળશી થશે રે લોલ.

માજી એવા મોં માંગ્યા વરસાદ કુંદનના^૬ વરસશે રે લોલ,
આવતી સાગરિયાની છોળ રતનચોક^૭ રેલી જશે રે લોલ.

માજી તારો ભાગ્ય-સવિતા ભગ^૮ મિંચતો ચડતો જશે રે લોલ,
પ્રભુના શરદપૂનમના ચંદ્ર સમો મધ્ય સ્થંભી જશે રે લોલ.

માજી તારૂં ભારત ખનશે સ્વર્ગ નંદનવન ઝાંખા થશે રે લોલ,
માજી તારો જય જય જયકાર જગત ત્રણ ગાજશે રે લોલ.

—વિહારી.

૩૨. હિંદનો ઉપકાળ

ઉઠ તું, ઉઠ તું, હિંદ જો પૂર્વમાં;

ખંગના ભંગનો રંગ લાગ્યો,

અરૂણ ઉદય થયો રંગ ખદલી ગયો;

ધોર અંધારનો તોર લાગ્યો.

ટેક. ૧

^૫ કલ્પવૃક્ષ-મનમાન્યો, ^૬ સોનાના, ^૭ રત્નોથી ભરેલો શોક,
^૮ પ્રકાશ.

(૧૧૦)

પ્રાચી^૧ પીળા થઇ રાત તો વહી ગઇ,
ખિન્ન ચક્રાર ને ચંદ્ર બારો;
ઉડુ સંતાય છે, ધુડ ગભરાય છે,
પાણીનાં પોયણાં વિહર^૨ ત્રાસે. ઉઠ તું ૦ ૨

હંસ ને જાગીયા કામમાં લાગીયા.
જંગ જાપાનમાં ને મચાવે;
પેખ ઉદય ગિરિ દૃષ્ટિ ઉંચી કરી,
સૂર્ય ધીમે, ધીમે આમ આવે.

—નાગેશ્વર જ્યોત્ષારામ.

૩૩. ગુર્જરી સ્તવન

શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાં રે લોલ.
રમત વાટમાં રે લોલ, ફરીએ સહિયર નીતિ સાથમાં રે લોલ
શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાં રે લોલ.

હવે આંજ આંખડી રેલી મીકા સર;
નૌતમ રનેહે ઉજળાએ^૧ ઉત્તમ ગુર્જરી નર

સખી ! વિશ્વની શી વાડી હિન્દ માવડી રે લોલ !
લક્ષી હિન્દની રસીક ભૂમિ ગુર્જરી રે લોલ !

૧ પૂર્વદિશ, ૨ ચન્દ્રના વિશોગ વિચારથી. ૩ ઉજળાએ—ચમકાવીએ

(૧૧૧)

ફરી ગુર્જરીમાં પ્રોટ શોભા પાથરી રે લોલ !
 સખી ! ગુર્જરી વિલાસવાડી આપણી રે લોલ !
 શીળી રાતમાં રે-૦

હૃદયતણા પણ હૃદયથી નમીએ સૌ જગરાય; ર
 જન્મ દીધો આ ભૂમિમાં કુદરત ન્યાં છલકાય.
 વીણું^૩ ગાતી મીડી નદિયો લાં શી રમે રે લોલ !
 પૂરાં ખીલી ઝુલી^૪ ખેતરાં ધીરાં હસે રે લોલ !
 વિવિધ રમ્ય નવલ વૃક્ષ ફળ ફલ છે રે લોલ !
 સખી ! મધુર કણી પંખીડાં પણ શાં વસે રે લોલ !
 શીળી રાતમાં રે-૦

મનહર મોહક ભૂમિ આ આપણુ એના બાળ,
 નિર્મળ નેહ^૫ શં નહીં ધરિયે એપર બહાલ ?
 સખી ! માત માટે હૃદય શં ના બાળાએ રે લોલ !
 સખી ! ગુર્જરીનું હીત શં ના ભાળાએ રે લોલ !
 સખી ! સ્વાર્થએને કાજ શં ના છાંડીએ રે લોલ !
 સખી ! સમય આવે પ્રાણુને પણ પાડીએ રે લોલ !
 શીળી રાતમાં રે-૦
 —વસંત વિનોદી.

૨ જગજનો રાગ-પ્રેમ, ૩ સૂરીકું, ૪ પાકના બોજથી ઝુલી,
 ૫ સ્નેહ, ૬ જતો કરીએ.

૩૪. ગરવી ગુજરાત

ગરવી ગૂજરાત ! અહા, મુજ જન્મભૂમિ !
વીર માત મીડી વિરલા નર કેંકતણી !

મુજ જન્મભૂમિ ? નિત્ય ? એ પ્રિય શબ્દ ખનિ
મધુરા ભણુકાર કરે મુજ ઉર ઘૂમી !

પ્રિય માત ! રીઝુ તુજ પાય સદાય ચૂમી :—
મુજ જીવન સાર્થક હું રહું એજ ગણી ;

શુભ હિન્દનો વાડો ! તુમાં ભળી વેલ ધણી
મધુરાં ફુલડાં સુંઘતો રહું રે ઝઝૂમી !

તુજ સુંદરતા નભમાં^૧ બહુ વાદળિયો
ચઢ્યો આવ્યો પસાર થતી બહુ વાર દીડી

પણ તુજ પ્રતાપ પ્રકાશ^૨ અખંડ વહ્યો^૩,—
તુજ પુણ્ય પ્રભાવજ એ મુજ માત મીડી !

શૌંત^૪ એ નભ છાય જામે, તુજ વાડી વિશે,
કંઈ ગાન કરે બની પક્ષીજ દિન નિશે^૫

—ખખરદાર

૧ સુંદરતાથી આકાશમાં

૨ પ્રતાપ રૂપી પ્રકાશ,

૩ વાદળીઓથી ઢંકાયો નરિ

૪ શૌંત, ૫ દિન સતત.

૩૫. ગુર્જર વીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

સોહો પ્રાચીન ઓજા^૧ અમીર !

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

કેસરી હાક અમારી ભયાનક

ગજવે ગઝર^૨ગિર !

દુશ્મનના રણરંગી સંગે

ખેલન કાજ આધર !

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

વિંધ્યાચળ અમ બાહુ ફેલ્યો

હિન્દ ધુળવે ધીર !

આંખલડીમાં અગ્નિ સમાવ્યો,

કેસરરંગ્યા વીર !

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

છાંટી આલકે જયોન્મત્ત^૩ ધુધવે

ધેરાં સાગર નાર !

તેને મસ્તક નર્તન^૪ ખેલી

બાંધ્યાં બલ જંજીર^૫ !

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

૧. ઓજસ, ૨ ગુફા, ૩ અખન-આકારા, ૪ વિજયથી
લાન બેલેલા, ૫ તૂટ્ય, ૬ સાંકળથી,

(૧૧૪)

કાળે બાણ કુટીલ બનાવ્યું,
સૂર્ય^૭ ઝમોલ્યા તીર !
વીજલ ઘોર ઘનેથી^૮ ઉતરી
ભેટે અમ સમશીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

મૃત્યુના મીઠમાન સદાના,
પ્રાણ ઉદાર અમીર !
કાળે^૯ તણે કુમકુમ ચાંદલીએ,
અમૃત યશની લકીર !^{૧૦}
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર.

—રમણલાલ દેસાઈ.

૩૬. વંદન જય ગુજરાત !

સરતભૂમિની ગુણવંતી લધુ પુણ્યવતી રસભૂમિ,
સત્યાગ્રહની કર્મભૂમિ તું, ઝમૂમીએ જહોં ધૂમી—
જયગાન મળવતાં અતઃ
તુજને વંદન જયગુજરાત ! ૧.

૭ સૂર્યના તેજમાં, ૮ મિથમાળામાંથી, ૯ મોત-મૃત્યુ ૧૦ રખા.

રસકસવંતી ભરતભૂમિની. શ્રેષ્ઠ ^૧ સુભગરસપુત્રી,
ગિરિ, ગજ્જર, સરવર, નદી, ઝરણા, પ્રકૃતિ-પ્રસાદી ધરતી,
ધન ધાન્ય ભરી રૂળિયાત;

તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૨.

યદુકુળ-તિલક કૃષ્ણચંદ્રની રાજ્ય-ભૂમિ જયવંતી,
ધોપ ગીતાના સદાય કરતી, કર્મયોગ ગુંજવતી,
જય ગૌરવવંતી માત;

તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૩.

સિદ્ધરાજ, વન, ભીમદેવ સમ સમરવીરોત્તી ^૨ પ્રસૂતા, ^૩,
વીર કેસરી સમ જય-ત્રાડે ^૪ ધરણી જે ધૂજવતા—
કરી વિજય-ધ્વજ ફરકાટ;

તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૪.

નસિંહ, મીરાં, સરખાં રસિયાં ^૫ સંતનની રસ-જનની,
ધર્મ-ધુરંધર દયાનંદને કલાપીની કુલ-ભૂમિ,
વા'તી ^૬ રસખંસી દિનરાત;

તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૫.

પ્રેમ-શૌર્યનું રણુશીંગ પુંકવતો નર્મદ જય ગૂજવે,
સત્ય નિષ્ઠ કર્મવીર ગાંધી અક્ષતવ ચેતન પ્રેરે,
જન ધૂમે કીર્તિધ્વજ સાથ;

તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૬.

૧ સુભાગી-પુરાનસીખ, ૨ રણસુભદ્રો-જંગ બહાદુર,
૩ જનની-પેદાકરનાર, ૪ વિજયનાદ, ૫ રસપ્રસિદ્ધ, ૬ નાચવી.

જાગૃત જો તુજ તતુજ થયાં ત્યાં આ નવચેતન ભરતી,
પ્રાચી દિશામાં વિવિધ રંગભરી ઉદય ઉષા ઝગહગતી
જો ! દિવ્ય હસંત પ્રભાત;

તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૭.

ધેરી ધુરંધર દેશતણાની ધુધરમાળ ધમકશે,
સ્વતંત્રતા, રિક્તિ, સિદ્ધિ ને પ્રતાપ, ચેતન સરશે,
જોઈ સ્તબ્ધ થશે જગ-માત !

તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૮.

—અચુભાઈ રાવત.

૩૭. અનન્ય ભારત

માત હો ! રહાઉં તનમનથી:

માત હો ! રહાઉં^૧ તનમનથી:

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !—

માત હો ! (ધ્રુવ)

ન્યાં પ્રભુમુખના રસખોલ પ્રથમ ખોલાયા,

ન્યાં અગમનિગમના બેદ પ્રથમ ખોલાયા,

ન્યાં ધર્મકર્મના યોગ ખરા તોલાયા:

જે વસાઈ સુરજનથી^૨ રે—

ભલી જે વસાઈ સુરજનથી :

(૧૧૭)

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૧

જ્યાં ભુગભુગના ઇતિહાસ ભણે સત છે જે,
જ્યાં સ્વર્ગ નરકનાં મર્મ પમાતા રહેજે,
જ્યાં અક્ષયપાત્ર અનેક ભરેલાં તેજે :

જે સવાઈ નન્દનથી રે—

ગણી જે સવાઈ નન્દનથી :

થી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો !

જ્યાં ઋષિઋષિનાં નક્ષત્ર અચળ ઝળહળતાં,
જ્યાં નવજીવનનાં અમી યુગેયુગ મળતાં,
જ્યાં વહ્લાં ભક્તિરસ નીર ગંગશું ભળતાં :

જે સગઈ ઉરધનથી રે—

ભવ્ય જે સગઈ ઉરધનથી :

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૩

જ્યાં સરસ્વતીના વાસ પુણ્યભર શોભે,
જ્યાં કવિતાદેવી સૂર ભરે નભમોભે,
જ્યાં લક્ષ્મીના ભંડાર જગતમન લોભે :

જે ગવાઈ વન્દનથી રે—

જગે જે ગવાઈ વન્દનથી :

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૪

૬ કદચરૂપી ધનથી.

(૧૧૮)

ભુગભુગમાં જ્યેષ્ઠકાર, માત ! તેં કીધા,
તુજ આત્મપ્રકાશ^૪ અનેક પ્રજાએ પીધા,
તુજ આશ્રમના આધાર અનાથે લીધા,
તું તવાધ નિજ તનથી રે—

સદા તું તવાધ નિજ તનથી :
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૫

શું ત્રીશ કોડ અમ જીલ ગાય ગુણ તહારા !
ઊર ઊરમાં વાગી ઘંટ કરે રણકારા,
અમ સદન સદન પડજંદ^૫ ભરે કંઈ ન્યારા !
દે વધાર્ધ દર્શનથી રે—

માત ! દે વધાધ દર્શનથી !
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૬

અમ આત્મ આત્મ સન્દેશ લઇ તુજ ફરશું,
તુજ નવચેતનના ભેખ ધરી ઉર ભરશું,
મુખ ધરી પુણ્યભર નામ જીવશું મરશું :
તું જડાધ જીવનથી^૬ રે—

માત ! તું જડાધ જીવનથી !
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૭

—અખરદાર—

૩૮. પ્રકાશનાં પગલાં

૧

પ્રભુની મોંઘી, ઓ માતા !

ઓ સુન્દરતાની કુંજ !

તુજ નિર્મળ તે સુખશાતા ?

વહેશે ક્યારે નવગુંજ ?

તુજ દેવી પુષ્પપુરાણ પ્રભાનો^૩ કરવો પુનરુદ્ધાર,—

ઓ ભારતમાતા ! વિચાર !

૨

તુજ પ્રભ બધી આ જિભી

વરવા^૪ નવરંગ પ્રભાત;

સહુ મોહ ગયા તમ ડૂબી,

તે વીતી ગઈ છે રાત :

આવે પગલાં શુભ નવજીવનનાં, ઊઠ, જગતને કાજ—

ઓ ભારતમાતા ! ગાજ !

૩

દોરવ અમને સદ્ધર્મે

દોરવ અમને સતપંથ ;

નિર્ભયતા ભર અમને કર્મે

તે શૌર્ય અખંડ અનંત :

૧ સુખ શાન્તિ દેનાર, ૨ નવું ગુંજન, ૩ પ્રભાત, ૪ વર
આસન મળા.

સાતે આકાશ પડે શિરપર પણ હકિયે ના તલપૂર !—
ઓ ભારત ! બન બહાદૂર !

૪

અરધી દુનિયા રહે તાકી
તુજને કરવા સ્વાધીન,^૫
ખખડાવે શત્રુ તુમાખી
સમજી અમને બળહીન :

પણ અર્ધ જગતશું બાથ ભરી તુજ કાળે મરશું વીર—
ઓ ભારત ! ધરજે ધીર !

૫

જુગજુગની વીર્યસમૃદ્ધિ,
જુગજુગનું તેજસ સત્ત્વ;
તુજ ઊંડી આત્મનસિદ્ધિ
જે પામી જગનું તત્ત્વ;

તે કરી સચેતન ફરી જગવશે જયધ્વન તુજ સંતાન,—
ભારત ! થા બળવાન !

૬

જગ ભલે અસત્યે જીતે,
જગ ભલે અધર્મ^૬ તણાય;
તુજ અંતરતેજ સુરીતે
તું જાળવ એ તમમાંય;

ૐ તોલવું દેવાંગણમાં ધનવ-ધાતવને યુદ્ધ—

ઓ ભારત ! રહેજે યુદ્ધ !

૭

તુજ ઉત્તમ તીર્થદારે

જગને કરવી મહેમાન :

રેલવવાં નવ-અવતારે

જુગજૂનાં ઉરનાં ગાન :

સાગર સાગરની લહરીઓશું ઉર ઉર ઉછળે આશ,—

ઓ ભારતમાત ! પ્રકાશ !

૮

ઓ માત ! અમે સહુ ત્હારા,

તુજ કીર્તિ અમારું સર્વ ;

રજનીઈ ભસ્તાઈ ન્યમ તારા

રાખે રજનીનો ગર્વ :

દે હાંક ! અને ખૂણેખૂણેથી ધસશું હારોહાર !—

ઓ ભારતમાત ! પુકાર !

—ખખરદાર.

ૐ દેવને દ્વાર—સત્ય અને ધર્મની કસોટીએ, ૮ સત્રિ ૯ ને
લેરી નાંખતા.

૩૯૦ શૌર્યનાં સ્મરણ

સિંહતણાં સંતાન, તમે હો ! સિંહતણાં સંતાન !

દૂધ તમે જે ધાવ્યા તે તો હતું અમીરસપાન :^૧

અરે હો ! હતું શૌર્યરસપાન,

ખરે હો ! કરે મગજ મસ્તાન;

ભલા હો ! ગાળે^૨ સિંહ સમાન !

કરો વીર ! જયો જયોજી !—(ધ્રુવ)

આર્યભૂમિના વીર ! તમે હો ! આર્યભૂમિના વીર !

નથી કાયરા કાયલજવતા, હતા બધા રણધીર :

અરે હો ! હતા સુભટ રણધીર;

નસે હો ! નથી નમાલું નીર,

હવે હો ! મૂકા કારે શીર !

કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં^૩

ગડગડ ગાળે મેહ, ઉપર હો ! ગડગડ ગાળે મેહ ;

હૃદય ફેસરીનું ચીરાત ! ઉછળી પાડે દેહ,—

અરે હો ! આભ^૪ ઉછાળે દેહ;

કરે હો ! ફાણ જ ખીળું એહ ?

ભલા હો ! એ જ ટેકની લેહ^૪

કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં^૨

નયન નયનમાં આળ બરે હો ! વીર બની વિકરાળ :
સિંહમુછ પકડી શું જશે ! એ નવ હોય શિયાળ !

અરે હો ! સિંહ ન હોય શિયાળ,

હરે હો ! પ્રાણ બની રિપુકાળ : ૬

ભલા હો ! ભરો ગરજતા ફાળ !

કરો વીર ! જ્યો જ્યોછ !—સિંહતણાં ૩

પડે કારમી ચીસ, હજે હો ! ત્યાં કાયર દશવીસ ;

વીર પડે તૂટી જ્યાં ત્યાં તો રહે કિયે ધડ શીશ ?

અરે હો ! ઉડે હજારો શીશ,

કરે હો ! રણ ના કેા હરગીસ, ૭

ભલા હો ! સાથ કરે જગદીશ !

કરો વીર ! જ્યો જ્યોછ !—સિંહતણાં ૪

ઘેટાં દશ લાખ, ભલે હો ! જે ઘેટાં દશ લાખ !

વાધ એક વક્ર્યો પડશે ત્યાં કાણુ બચી દે શાખ ૮ ?

અરે હો ! બચે ન દેવા શાખ,

મરે હો ! રોળાતાં યધ ખાખ :

ધરો હો ! વીરતણો અભિલાખ !

કરો વીર ! જ્યો જ્યોછ !—સિંહતણાં ૫

હું જ કેસરી એક, વને હો ! હું જ કેસરી એક :

એ અભિમાન અનેરૂં, વીરા ! સંકટ હણે અનેક,—

૫ અગ્નિ લભકે, ૬ દુરમનના પ્રાણના કાળ બની, ૭ હરગીસ—
હરીષ, ૮ અસંખ્ય સંહારની સાક્ષી પૂરે.

અરે હો ! અરિને હણે અનેક,
મરે હો ! કે મારે એકેક !
ભલા હો ! રાખો ભારત દેક !

કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં ૬

કરો જન કુરખાન, બંધુ હો ! કરો જન કુરખાન !
સ્વદેશનું કલ્યાણુ પ્રથમ કે મૃત^{૧૦} કાયાનું જાન ?

અરે હો ! ના કાયાનું જાન,
ધરે હો ! જે ઉરમાં અભિમાન,
ભલા હો ! એ જ શૂરનું તાન !

કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં ૭

જય શૂરા સામંત, ધસો હો ! જય શૂરા સામંત !
હિમતે મરદાં મદદ ખુદા દેઃ ચિંતા ન ધરો ચંત ^{૧૧} !

અરે હો ! ચિંતા શાની ચંત ?
ખરે હો ! ૧૨તિમિરતણો છે અંત,
ધસો હો ! ગાતા ફાગ વસંત !

કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં ૮

—ખખરદાર.

૪૦. અમ્હે તો ભરત ભૂમિના બાળ

અમ્હે તો ભરત ભૂમિના બાળ,

અમોને કેવલ એ પર વ્હાલ

નિરંતર કેવલ એ પર વ્હાલ.

સ્વર્ગ સમી પરભૂમિ^૧ સુન્દર ભલે રસમાં રમનાર

અમ અન્તરમાં એને તેજે પળભર નહીં અમકાર.

અમ્હે તો

રંક ભલે રહી માત અમ્હારી તદ્દપિ તે અમ પ્રાણ;

હેયાંગેલ^૨ સલ્લણાં દેતી શીખતી ઉન્નત ગાન.

અમ્હે તો

અવર ભૂમિની ભૂરફીમાં નહિ ભરત અમે બૂલનાર;

પરમાતાના લાડ લૂખેરાં તે શ્રી દુઃખ દળનાર.

અમ્હે તો

અનેર^૩ વૃત કંઈ અમ્હે ઉજવીશું ઝગતા સુર ઝમકાર;

ઉપા સમી બસ ભરત હસાવી જગવીશું જયકાર.

અમ્હે તો

—વસંતવિનોદી.

૪૧. સ્વદેશની દાઝ

છે શું કાંઈ માનવી જીવનો અચેત^૧ એવો,
 જેને નથી જાગીઆ કદીએ મનમાં લાવે—
 જેણે કદી અંતરે એહવું કહ્યું નથી કે
 આ મારી ખુંદ—મારી આ માતૃભૂમિ છે ?
 ભમી ભમી પરભોમ કિનારે પ્રવાસી જ્યારે
 નિજ પગલાં નિજ ભોમ ભણી તે વળતી વાળે
 જરા કદી એ ઘેર જતાં એ અમુલ્ય અવસર
 છે શું કાંઈ એહવો દાઝયું^૨ નવ જેનું અંતર ?
 જો એવો કા હોય, જાવ ને નિરખો ત્હેને
 કદીય એવા કાજ બિરદ^૩ કવિનાં નહિ જાળે,
 હો મોટા ઇલકાળ, નામ હો મહાન એનું
 પરિપૂરણ કામના, ભમે હો અદળક નાણું.
 એ ઇલકાળો છતાં, છતાં સત્તાને પૈસો
 એ મામર નીચ જન્તુ જગત્ બધું ઇનિજમાં જોતો.
 આ જીવતર માંહી તો સુકીર્તિ સધળા ખોશે
 પડી મૃત્યુ મુખ, નામ નિશાન સમેત જ જાશે.
 જે માટીનો હતો તે જ હીણી માટીમાં
 વણ કીર્તિ, વણ સોક, ગવાયા વિના ગીતોમાં.^૪

—સ્વ. હરિલાલ કુવ.

૧ ચેતન સહિત, ૨ માતૃભૂમિના પ્રેમથી દાઝી લેવું,
 ૩ ભરલાવણી, ૪ પોતામાં સમાઈ ગયેલું, ૫ કવિવામાં.

૨. સ્વદેશ પ્રીતિ

કપરૂં પણ પાળારે, સ્વદેશ પ્રીતિ પાળારે
 હે કાંઈ એવા ઉગ્ર પ્રતાપી, કરે સંકલ્પ મનારે,
 દિન ભરમાં^૧ મુજ ભરતનું કરવું કલ્યાણ આટલું મારે—

કપરૂં

હે કાંઈ ટેકી નેકી એવા સુતા પહેલાં વિચારે;
 આજ શું કીધું દેશસેવાનું કાર્ય અલૌકિક ભારે—કપરૂં
 આપ મદદ વિશુ કાંઈ ન સરશે, વિના સ્વપણ નહિ ફળશે;
 એક મરણીઓ સોને ભારે, કાયર કોડ રઝળશે—કપરૂં
 અર્થ અર્થ મોક્ષ કામ માટે પ્રથમ સુખાશ્રમ જોઈએ;
 આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ નિવારણ શાંત સમાધિએ રસોહીએ—

કપરૂં

મારી ભૂમિ મારી ભૂમિ—એમ અહંપદ^૩ વચનો
 વહી વહી કૃતિ આચરતા શત^૪ જો, શો^૫ પરતંત્ર ભરત તો ?
 કપરૂં

જામાજીન, પૃથુ, કૃષ્ણ, રામની ભૂમિ ભરત શું વંખ્યા^૬ ?
 નહિ નહિ, હરિ ધાયલ પણ સિંહણ કેસરીજનની^૭ અવંઘા.
 કપરૂં

—૨૧. હરિલાલ ધ્રુવ.

૧ આખા દિવસમાં, ૨ જોઈએ, ૩ અહંભાવ અર્થાં,
 ૪ શો માણસ, ૫ શાનો હોય, ૬ વાંઝણી, ૭ શરણીશની,
 ૮ વંદન વિનાની—ભક્તિ વિનાની.

(૧૨૮)

૪૩. “ ભારતનાં યશોગાન ”

ગાઓ તે ભારતનાં યશ ગાન :
ધર્મ, સત્ય તે પ્રેમ પુણ્યભર, દિવ્ય ધરા રસ ખાણુ;
એક તે અભેદ એ રસ ખાણુ:
ધન્ય, ધન્ય ભારતનાં સંતાન !

—ગાઓ.

પવિત્રતા, સૌન્દર્ય, જ્ઞાનનો, અવિચળ જે ઉદ્ધાન;
ઈન્દ્રનો અવિચળ જે ઉદ્ધાન:
રૂપ્યાં તેનાં વીણવાં પુલ-પાન !

—ગાઓ.

વીર, કવિ, કૌવિદ, ઋષિ, મુનિ જ્યાં, સંત, મહંત મહાન;
અમર જ્યાં સંત, મહંત મહાન:
સતત જ્યાં દયા, ક્ષમાનાં દાન !

—ગાઓ.

રક્ષિત રત્નાકર,^૧ ગિરિવરથી, અવર ન એહ સમાન;
દેશ કો અવર ન એહ સમાન:
મનોહર કુદરતનાં જ્યાં સ્થાન !

—ગાઓ.

(૧૨૬)

રત્ન રમ્યા જે જનનીચક્રે, રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન;
પૂજ્ય જે રામ, કૃષ્ણ, હનુમાનઃ
બુદ્ધ, શંકરનાં ગરવાં જ્ઞાન ।
—ગાઓ.

રત્ન સમી રજરે અંગ લગાવે, બૃતનાથ ભગવાન;
આલિયા બૃતનાથ ભગવાનઃ
અમારા આળોટે ત્યાં પ્રાણુ !
—ગાઓ.

લક્ષ્મણ, અર્જુન, લીખપિતામહ, બ્રહ્મચારી બળવાન;
પિતામહ બ્રહ્મચારી બળવાનઃ
ભોમ-પરભોમે જેનાં માન !
—ગાઓ.

બ્રહ્મ તેજ ભર એજ ભૂમિ પર, તન, મન, ધન કુર્યાન;
અમારાં તન, મન, ધન કુર્યાનઃ
જનનીનાં જય-હિતમાં મસ્તાન ।
—ગાઓ.

—કેશવ હ. સેઠ-

૩ ભક્તિ, ૩ શંકર ભોજનાથ.

૪૪. “જગાવો ભારતને કીરતાર !”

જગાવો ભારતને કીરતાર !

શમ સમોવડ શાસક શોધું પયગમ્બર અવતાર,
મુગ્ધ બને જેના શાસનને બેધ, વિશ્વ-સંસાર :
—જગાવો.

દે બળપ્રેરક બળિભદ્રવીર,^૧ થવા સ્વદેશોદ્ધાર;
શુધા, તૃષા ઉર તાપ ટળે ને પીગળે જીવનભાર :
—જગાવો.

ધનિક જાગે, કાવિદ જાગે જાગે ખેતીકાર;
જાગે જનની, બાલ, બાલિકા : સજે રનેહ, કલ્યાણુ :
—જગાવો.

ભારતખંડના ભ્રમિત બેદો બેદી, સરજનહાર !
સમસ્ત હિન્દી કરે ઐક્યથી સ્વરાજ પદસંચાર :
પ્રભો ! અમ રતુતિનો આ સાર.
—જગાવો.

—કેશવ હ. શેઠ.

૪૫. જય જય મા મહારી

સ્વર્ગગંગા સેથો મા ત્હારો,
માનસસર શિરમણિ રૂપાળો,
જ્વાલ-ત્રિવલ્લિ વિમલ હિમ-હારો,

જય જય મા મહારી !

બુલે જહનગી સિન્ધુ કાને,
રેવા મહાનદી કટી રથાને,
કાવેરી તોડા દોણે,

જય જય મા મહારી !

રામેશ્વર એડીએ ચળકે,
પુરી દારિકા કાશી ઝળકે,
મા તારી વાળીની ઠળકે,

જય જય મા મહારી !

સપ્તશ્લ પંજળ એક કર,
પરશુ અરવલ્લી બીજે કર,
તેગ લટકતી સહ્યાદ્રી કટી પર,

જય જય મા મહારી !

રામ સૌમ્ય તુજ દગ પલારો,
બુદ્ધ ઉદ્ધિઉરનો ધળકારો,
ગુરુ ગોવિન્દ પ્રકાપ પુકારો,

જય જય મા મહારી !

(૧૩૨)

ભક્તિ-ગાન-ધુનિ માને વ્હાલી,
એ સ્વરખંડ વિશે લે તાળી,
અગણિત માની સન્ત-પ્રણાલી,
જય જય મા મ્હારી !

દિવ્ય ચક્ષુ ન્યારે મા ખોલે,
જ્ઞાન-સમાધિ-પ્રકાશજ દોળે,
વ્યાસ પતંજલી શંકર ખોલે,
જય જય મા મ્હારી !

શું શું મા તુજ સ્તવું વખાણી,
યુગ યુગ રાજ રતનની ખાણી,
અશોક અકબર વિજયા રાણી,
જય જય મા મ્હારી !

—ખળવંતરાય ક. ઠંકાર.

૪૬. મહાનજનપૂજન

આવો અમારા જેવાં પૂજન તમારૂં થાય છે,
 સર્વસ્વ જેના સ્વાર્થનો રસ દેશમાં વહી જાય છે. આવો.
 જેણે ફકીરી આદરી પરમાર્થ જેનો સ્વાર્થ છે,
 તે સત્ય વાણી અભયવરદા^૧ એકલો પૂજાય છે. આવો.
 જેનું હૃદય ધડકી રહ્યું નિજ દેશના ધડકારમાં,
 એ પુનિત સુંદર હૃદયવરનું પ્રેમ પૂજન થાય છે. આવો.
 જેણે ગણ્યું આ જીવિત સરખું તુચ્છ પરદુઃખ આગળે,
 પરમેશ દિવ્ય મનુષ્ય એકજ એજ અહિં પૂજાય છે. આવો.
 જેને હજારો દુઃખ દેશની, અર્થ પુષ્પ સમાન તે,
 એ પુષ્પના ભરગુચ્છની મૃદુમાળમાં મ્હેંકાય છે. આવો.
 તે વીર ધીર મહન્ત પ્રેમી આવળો અમ મંદિરે,
 ન્યાં હિંદના દાદાતણું છે આદર્યું પૂજન અમે. આવો.
 કુંકુમ ભર્યે પગલે પધારી આંગણું પાવન કરી,
 અમ ગરીબજનના હૃદયને અભરે^૨ ભરો અમીધારથી. આવો.

—મગનભાઈ પટેલ.

(૧૩૪)

૪૭. એ જોગીરાજ.—

(૧)

જોયા જગત ધૂમિ એક જોગીરાજને,
ખુદા નિજ ભારતને ચોક : અલખેલડી !

જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

જનનીએ દીધ એવા એક જોગીરાજને,
જગવ્યા જેણે ચૌદ લોક : અલખેલડી !

જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

કરણે સૂર્યા'તા સાચા એક જોગીરાજને,
મુખડે જેને બ્રહ્મ ખોલ : અલખેલડી !

જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

હૃદયે પૂજ્યા'તા પૂજ્ય એક જોગીરાજને,
તપતા ત્રિખંડ રવિ તોલ : અલખેલડી !

જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

ભણ્યા'તા જીવી જીવન એક જોગીરાજને,
ભર્યાં અમૃતે જેનાં ઉર : અલખેલડી !

જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

નિરખ્યા એ પરખ્યા મુજ દેશ જોગીરાજને,
નયણે જેને વીજ—નર^૧ : અલખેલડી !

જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

(૧૩૫)

(૨)

હીઠા સખી ! મીઠા એવા એક જોગીરાજને,
શુદ્ધ શો વિશુદ્ધ દયા—પ્રેમ : અલખેલડી.
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

ભણ્યા મન માન્યા તપસિદ્ધ જોગીરાજને,
જીવને જેને કૃષ્ણ—પ્રેમ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

રસના અખંડ રટે એક જોગીરાજને,
નીતિમાં રામના નિવાસ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

શ્વાસે વસાવ્યા રૂડા એક જોગીરાજને,
ઝીલ્યા જનકશા સંન્યાસ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

જીવને જડેલ સખી ! એક જોગીરાજને,
અલ્પચર્યે લીખે ભડવીર : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

મર્ત્યપુરીના^૨ અમર એક જોગીરાજ એ,
સત્યે હરિશ્ચન્દ્ર હીર : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

(૧૩૬)

(૩)

દેહે મટેલ દેવ એક જોગીરાજ એ,
ચરિતે સર્વર્થ શા વિશુદ્ધ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

ધેનુશાઃ ધર્મી—નમ્ર એક જોગીરાજ એ,
શૌર્યે સિંહણ પીધ દૂધ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

શાને પૂજ્યું સખી ! જન્મ જોગીરાજને,
ઘોળ્યાં કુંકુમ કનક થાળ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

શાને વધાવ્યું એ વિશ્વ જોગીરાજને,
ગૂંથી નલ તારકની માળ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

જોગી કયમ રીઝે નર્યા બૂપણના સાજને ?
જોગીને જોઈએ જીવન-ભોગ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

જોયા બ્રહ્માન્ડ ધૂમી એક જોગીરાજને,
ખુલ્લા મનુ મન્દિરને ચોક : અલખેલડી !
મુક્તિને પન્થ મળ્યા ધન્ય ગાંધીરાજ એ,
જોયા જગત્ ધૂમી એક જોગીરાજને.

(૧૩૫)

૪૮. ગાંધીનું ગુજરાત

ગાંધીનું ગુજરાત, ગણાયે,

ગાંધીનું ગુજરાત !

ગુજ્જર દેશે વિરલ મૂર્તિ એ વિમલ સરલ સાક્ષાત,
દર્શનથી કંઈ ચેતન પ્રકટે જોતાં એની જમાત;
જેમાં સાચા સાધુઓ બ્રાત.

ગાંધીનું ગુજરાત.

સાબરમતીના સુંદર તટપર પ્રકટયું નૂતન પ્રભાત,
મોહન તુજ સત્યાગ્રહ ખંસી સુર મુણી સહુ જાત;
કરે મીઠી ઐક્યની વાત.

ગાંધીનું ગુજરાત.

દેશ ભક્તિ ને રાજ્ય ભક્તિની સાચે સાચી વાત,
નિર્ભયતા ને સત્ય વચનની દિક્ષા દઈ તહે તાત;
ખનાવ્યું નવું ગુજરાત,

ગાંધીનું ગુજરાત.

—ગોકુળદાસ રાયચુર.

(૧૩૮)

૪૯. એ કાણુ ?

એ કાણુ છે જે જાગ્યો ?

જહેણે સહુને જાગાડ્યાં ?

એ કાણુ છે જે છૂટ્યો ?

જહેણે સહુને છોડાવ્યાં ?

જે તરી શકે તે તારે,

જે જીવી શકે તે જીવાડે;

એ કાણુ છે જે એવો ?

જહેણે સહુને જીવાડ્યાં ?

જે હસી શકે તે હસાવે,

જે નમી શકે તે નમાવે;

એ કાણુ છે જે એવો ?

જહેણે સહુને નમાડ્યાં ?

જે સાધી શકે તે સધાવે,

જે જીતી શકે તે જીતાડે;

એ કાણુ છે જે એવો ?

જહેણે સહુને જીતાડ્યાં ?

એ કાણુ છે જે જાગ્યો ?

જહેણે સહુને જાગાડ્યાં ?

—ગોકુળદાસ રાયચુરા

૫૦. મનમોહન બલિહાર ગાંધીજી !

મનમોહન બલિહાર ગાંધીજી !
સૂર સૈન્ય^૧ સરદાર ગાંધીજી !
નૂતન યુગ ધડનાર ગાંધીજી !
દૈવી તેજ ચમકાર ગાંધીજી !

ગુજરી કુંજે ગાંજે ગાંધી !
નંદનવન વન વાંજે^૨ ગાંધી !
રાજ બને વિશ્વ તાંજે ગાંધી !
દિલ દિલ્લ સર્વ નવાંજે ગાંધી !

જગત માત્રનું નૂર ગાંધીજી !
માનામૃતનું પૂર ગાંધીજી !
ભારતબંસી સૂર ગાંધીજી !
દિલ દરિયે ભરપૂર ગાંધીજી !

ગાય ગોપ ગોપાલક ગાંધી !
સત્યાગ્રહ સંચાલક ગાંધી !
હિંદ જનોના તારક^૩ ગાંધી !
જગત સર્વ ઉદ્ધારક ગાંધી !

(૧૪૦)

ખાદી પ્રભુતા તોલજી ગાંધીજી !
આમૂષણ અણુમોલ ગાંધીજી !
કુંજ કુંજ કલ્લોલ ગાંધીજી !
રાષ્ટ્ર ચેતના બોલ ગાંધીજી !

જ્ઞાન માર્ગમાં બ્રાહ્મણ ગાંધી !
રણુ શુરવીર રણાંગણુ ગાંધી !
વૈશ્ય કુળનું બ્રૂષણુ ગાંધી !
શોભાવે સેવકગણુ ગાંધી !

સાધુ જીવન સુદહાણુ ગાંધીજી !
સત્ય વચનની ખાણુ ગાંધીજી !
રાષ્ટ્ર પ્રકાશે ભાણુ ગાંધીજી !
ભારત જીવન પ્રાણુ ગાંધીજી !
મનમોહન બલિહાર ગાંધીજી !

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

(૧૪૧)

૫૧. સાબ્રમતી

મહાદ ગુજરાતની ગંગા નદિ તું સાબ્રમતી !
પતિતપાવની ગંગા નદિ તું પૂણ્યવતી !—મહાદ.
ભારતનો ભાણુ^૧ ઉગ્યો કાંઠે ત્હારે ભાગ્યવતી !
પ્રજાની પ્રેરણાની મહા નદિ તું સાબ્રમતી !—મહાદ.
રાષ્ટ્ર ચેતનાની ખંસી સૂરે સૂરવતી !
જગાડે ભારતીય સમાજને તું સાબ્રમતી !—મહાદ.
ફકીર હિત્તા ને સાધુ સર્વ જોગી જતી !
સહુ તુજ પાન કરે પૂણ્યભાવે સાબ્રમતી !—મહાદ.
મથુરા મક્કાના યાત્રી સહુ માનવતી !
ભવિષ્યે આવશે જરૂર જ્યાં તું સાબ્રમતી !—મહાદ.
નવો ઇતિહાસ ગાળે આરે ત્હારે આશાવતી !
પ્રભુ પયગામ આપે જગતને તું સાબ્રમતી !—મહાદ.
ખડે ખંડ પ્રજા સર્વ નમે ભાવવતી !
પૂકારે સર્વ શબ્દ એક ધન્ય સાબ્રમતી !—મહાદ.

—ગોકુળદાસ રાયચુરાં

૫૨. ધન્ય ભૂમિ

ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત માત તુજ લાગ્યલેખ કંઈ ભવ્ય દિસે,
 સહુ સાધુનો સાચો સાધુ^૧ સાબ્રમતી જલતીર વસે-ધન્ય ભૂમિ.
 રસકસ તહારો ફરી ખતાવા દેવલોક અહિં આવ્યો છે,
 ધર્મ કર્મને સતેજ કરવા ભારતદેશ જગાવ્યો છે-ધન્ય ભૂમિ.
 દિવ્ય તેજ એ દિવ્ય ફકીરી દેશ પ્રેમ પ્રકટાવે છે,
 પયગમ્બરીએ પ્રભા અનેરી દીલ જ્યોત જગાવે છે-ધન્ય ભૂમિ.
 ધન્ય લાગ્ય એ કુંજ ગુર્જરી ધન્ય લાગ્ય એ નંદનવન,
 ધન્યલાગ્ય સારાષ્ટ્ર સુજનતા જ્યાં પ્રકટે પ્રભુતાનાંજન-ધન્ય ભૂમિ
 મોહન તહાં નામ મીઠકું રગ રગ ચેતન લાવે છે,^૨
 સેવાના હો સન્ત ગાંધીજી દર્શનથી મન લાવે છે-ધન્ય ભૂમિ. ^૩
 કાશી કે મથુરાંથી આજે રાજનગર^૨ કંઈ ઓર દિસે,
 સાબ્રમતી જલ લોટી લોટી^૩ ગંગા યમુના આવી વસે-ધન્ય ભૂમિ.
 અલિનંદન એ રાજનગરને અલિનંદન એ સરિતા તીર,
 પ્રજાવર્ગને છે અલિનંદન જ્યાં રમતા પયગમ્બર વીર-ધન્ય ભૂમિ.
 —ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૧ મહાત્મા ગાંધીજી, ૨ અમદાવાદ, ૩ ની એકેડેમીમાં.

૫૩. ગુર્જરી વિજય

જાગિયે દેશજન ! ઝીલિયે નવજીવન
ચેતિયે ચતુરમન ! બહા ગાજે.

એક પ્રભુને શરણુ અભયને પરિશીલન^૧
સત્યને આચરણુ શાંતિ રાજે.

જ્ઞાન સેવન સતત યજ્ઞ, તપ, દાન, વ્રત,
સર્વ કાળે સુખદ એજ આજે.

પ્રભુ મતિ જગગતિ વીર ભારત કૃતિ
ગુર્જરી સંસ્કૃતિ વિજય ગાજે.

ગુર્જર સુરાષ્ટ્ર જય ! અમર ચેતન હૃદય !
સિદ્ધ સ્થિતિ સ્થલસમય યોગ રાચે !

જન્મમૃત્તમ ગર્વબદ્ધ બન્ધુભાવે સંકલ
લલિત પ્રગતિ સરલ વિશ્વ નાચે.

—લલિત.

૫૪. પંજળ અને પરદેશી

૧

આખ ઉઘાડો, ઉઘાડો, નિજ ભણી ને નિરખો વહાલા,
તને પર પરદેશી પહેર્યો તે ભાંડુ તણા શખની માળા;
પરદેશી પહેરી માતાના પુત્ર ચંદ્ર ક્યાં પ્રાણ ચૂસો,
નમીએ માને વદતા માની છાતી પરે કેમ પગ મૂકો.

—આખ.

૨

પરદેશી પહેરી પહેરીને દુષ્ટ દુઃશાસન સંગ મળી,
નિજ માત ચીર હરવા કરતાં ઝટ માટીમાં જળ્યો મળી;
ને પરદેશી પશુ સત્તાએ નર હર્યું ઇસ્લામ તણું,
અત્યાચાર કરી અનહદ અપમાન કર્યું પંજળ તણું.

—આખ.

૩

જેને માતા ને જહેનોની જર વસ્તીમાં લાજ લૂંટી,
પ્રાણ હર્યા નિષ્પાપ પ્રભના ન્યાં સુધી બંદુક ફૂટી;
પેટે ચઢાવી નાક ધસાવી જેને દેશ સ્વમાન હર્યું,
ને વહુવંતાં જીવ્યા લાજે એવું એવું પાપ કર્યું.

—આખ.

૪

વિશ્વ અપરાધે દીન જનોની કામળ પીઠ ઉઘાડી કપી,
નિર્દય હાથે ચાખૂક ચાંપ્યા પથ્થર ઉર પણ જાય મળી;

ભર ઉઠનાળે નવયુવકના ખુલ્લા ચસ્તક પાપ મૂકી,
સોળ સોળ માપલની મજલ કરાવી એ તે ક્યમ જવાય ચૂકી.
—આખ.

૫

ધર્મ ભૂમિની વૃદ્ધ માતા પર જે ખરવર થૂંક્યા ભૂંક્યા,
તેવાને પણ ઓથ દઇને સતી ભારતને શિર મૂક્યા;
જેણે જાહેર હિન્દુ મુસલમાન ફેરી ઐક્ય ફળેતી કરી,
ભાંડુ ભાંડુમાં ભેદ પડવા બૂલવણીથી ભૂમિ ભરી.
—આખ.

૬

મીઠું મીઠું કહી હિન્દજનોના ખત્રીસા દીધા રણને,
અંતે ખેડી ખમણી લાધી દુકડો નાંખી આપણને;
એનાં કપડાં પહેરી હજી ક્યાં એ સત્તાને દૂધ ધરો,
તોડો એ પરતંત્ર દયાને નહિતર જીવવું એર કરે.
—આખ.

૭

કમ ગમે ઉતરે છે હજીયે એરી ગુલામીની ગોળી,
પય ખદલે આપણને માયે ક્યાં પાયું ન વિષ ધોળો;
પરદેશી કાપડના કેફે આપણને રાખી મુતા,
પેટ ભરીને લોહી પીધું ને ઉપરથી માથો ભુલ.
—આખ.

૮

નાડ વિષે ધબકાર હજી છે નવચેતન થઇને જાગે,
ભૂખ્યાળે એક એગી જડાયે છે ઝાંખી કરી જડતા ત્યાગે.
—આખ.

૫૫. પંજળના અભ્યાસારો

પંજળના ઇતિહાસને દઈ કાંન સુશુભે હે વીરા,
 એ દુઃખથી છાતી ચીરાશે ફાટશે બહાલી ધરા. પંજળ.
 ક્ષત્રી જશે પથ્થર અને વળી વૃક્ષ તુટશે મૂળથી,
 રાશે જગતના માનવી પંજળના દુઃખ સૂખથી. પંજળ.
 પંજળના પ્રેમી પનોતા પૂત કેસરી રંગમાં,
 બીટીશની છત માટે જનોને કપાની જંગમાં. પંજળ.
 રીકુટને વળી લોનની લતો દબાવી જોરથી,
 લોકો દબાવ્યા બોલતા અધિકારીઓએ તોરથી. પંજળ.
 અવતાર માને લોક જેને હિંદીઓ પૂજા કરે,
 એ માટ ગરદન હિંદીઓ સૌ પ્રેમથી આગળ ધરે. પંજળ.
 જેની ભૂમિ સેવા વિશે કીર્તિ ઉડી રહી આબમાં,
 તે વીર દિળક ગાંધીને બંધી કરી પંજળમાં. પંજળ.
 જુદું મનાવા માટ કીધો જુલમ કહું શું તે વિશે,
 તેડી મુછો કંઈ લોકની પિસાળ પાયો પોલીસે. પંજળ.
 અટક પાયાની નીચે પંજળ દબાવ્યા જોરમાં,
 કંઈ આકને ખાટે ચઢાવ્યા જુલમ કીધો તોરમાં. પંજળ.
 સીંજત કેમી સોલજસે નાગા ચતા લગ્ન નહીં,
 નેશ્ન કરી કંઈ પાપીએ જાડો કર્યો કુવા મહીં. પંજળ.

કર્મો કર્યા કાળાં કસાઇ દેખને દિલમાં ધરી,
હાથમાં ખોર્યા ખીલા દીલા^૩ કર્યા ઉભા કરી. પંજમ.

ચોપડી ચૂનો મુખે સાધુ તણે સિક્કા કરી,
ઉભા કર્યા કંઈ ધૂપમાં^૪ આ ભુલમ નેશે શ્રીહરી. પંજમ.

કર્મો થયાં કુડાં બહુ હાજે નહિ આ કાળને,
હદપાર શઢયા માનીતા તે કીચલુ સત્યપાલને. પંજમ.

હરકીશન દુનીયંદ જેવા બહુ રથી ને મહારથી,
તે ચૌધરી સમ કેસરી કેદી કીધા અધિકારથી. પંજમ.

પેટે ચલાવ્યા લોકને દડો ચક્ષાબ્યો ત્યાં બહુ,
કહેતાં હૃદય કંપે ઘણું જુઝા ગજે હું શું કહું. પંજમ

નાકે લીસોટા ખેંચવ્યા ભૂમિપરે લોકો થકી,
અધિકારીઓના ભુલમનો તો જવાબ લેશે એ^૫ નકી. પંજમ.

માન મરજી વિશુ સક્ષામે લોક પાસેથી લીધી,
મારી ઉપરથી આગખો ને ખોલીની^૬ બધી કીધી. પંજમ.

હાથ પગ બાંધ્યા જનોના સ્થંભ કે કંઈ સાથમાં,
કુચા દીધા કંઈ લોકને અંગાર^૭ આપ્યા હાથમાં. પંજમ.

નામ કરીને કંઈકની ચેષ્ટા^૮ કરી છે બહુ જુરી,
કહેતાં કપામે કામભું જાતી મહી વાગે જુરી. પંજમ.

૩ નરમ, ૪ તાપમાં, ૫ શ્રીહરિ. ૬ સલાની, ૭ ધનધનમ
અંગારા, ૮ વણે

કંધક હિંદીની શુદ્ધમાંદ વાસના ઠોક્યા ખુંટા,
 આ જુદ્ધમના કરનાર તો જુવો ફરે છે એ છુટા. પંજબ.
 મસ્જીદના ઇમામનું અપમાન ખેંચી દાઢીને,
 નિજ પુત્રનું આ દુઃખ કેવું કારમું છે માડીને. પંજબ.
 ઇમામમાંથી કંધકને ઉભા કર્યા પેટીપરે,^{૧૦}
 બહુ દુર રાખી પેટી જેથી ટાંગ વચ્ચેથી ચીરે. પંજબ.
 નિઃશસ્ત્રને નિર્દોષપર ગોળા ચલાવી ડાયરે.
 કતલ કર્યા હિન્દી હજારો હાય ભારત હાયરે. પંજબ.
 જલ્દીઆનવાળા બાગ આજે કાશી ને મક્કા થયું,
 તે જુદ્ધમીઓના જુદ્ધમથી અંગ્રેજનું પાણી ગયું. પંજબ.
 જે માતના પુત્રે કરી સંકટ સમે સેવા ખરી,
 તે હિન્દમાના જીવરમાં ખોસી અરે જુદ્ધમી છુરી. પંજબ.
 કહેતા હતા જુદ્ધમી ધણા રાજ્યો મુગલ પેશ્વાતણા,
 પંજબના ઇતિહાસમાં શું જુદ્ધમની રાખી મણા. પંજબ.

—વામન મુકાદમ.

(૧૪૬)

૫૬. રૂડો મારો રેંટીયો

રૂડો મારો રેંટીયો, એતો રણજણ રણજણ થાય. રૂડો મારો.

એતો બત્રીશ લક્ષણો, એના ગુણ ગુરૂજન ગાય;
જગત હસ્ત કલાતણાં, રે જ્યાં દ્રશ્ય અનેરાં થાય. રૂડો મારો.

પ્રથમ પ્રભૂ જગદીશ છે, બીજો પ્રભૂ ખેડુત;
ત્રીજો મારો રેંટીયોરે, જેને હાથ જગત સુત.^૧ રૂડો મારો.

એને સુતર તાંતણે, બાંધ્યા રતી ને સોમ;^૨
એ વિભૂના વાદ્ય મારે, ઉડે નિત્ય અનાહત ઓમ. રૂડો મારો.

પશ્ચની કારીગીરીનું, એ પ્રથમ એંધાણ;
એ જીવન ધનવંતરીરે,^૪ એને હાથ હજારોના પ્રાણ. રૂડો મારો.

—હંસ.

૧ સુતર, ૨ સૂર્ય-ચન્દ્ર, ૩, આવો બળવાનું વાજન,
૪ દેવલોકોનો વેદ.

(૧૫૦)

૫૭ રૂડો રંગીલો રેંટીએ

રૂડો રંગીલો મારો રેંટીયોરે બેન,
બાણે નાનીશી નાબુક મીલ બે;
ગાતી પ્રભુજના પારણારે બેન,
કાંતું પરોવી દીલ બે. રૂડો રંગીલો.

ભાઈરે સુતારીએ^૧ ધડી દીધોરે બેન,
એનો એ મોટો ઉપકાર બે;
જીવાનીને એ ભગવેરે બેન,
વૃદ્ધાવસ્થાનો આધાર બે. રૂડો રંગીલો.

કાંતું ઝીણું ને ભરૂં કોકડારે બેન,
થાય સફળ નવરાશ બે;
દેવે દીધોરે દી કાઢણોરે^૨ બેન,
આવે હૈયામાં હાસ બે. રૂડો રંગીલો.

રંકને આપે રાટલોરે બેન,
ઢાંકે ઉઘાડા અંગ બે;
શ્રીમંતને પરમાર્થ શીખવેરે બેન,
વળી વધારે ઉમંગ બે. રૂડો રંગીલો.

આખને એ અતિ કુળવેરે બેન,
હાથ બને હોંશિયાર બે;

(૧૫૨)

વિધવાને એ ધન વીરડોરે^૩ બેન,
સધવાને સ્વર્ગ નીસાર^૪ બે. રૂડા રંગીલો.

ભાદને બહુ ગ્રીણી કરેરે બેન,
શમ દમ શીખવનાર બે;
એવો મધુર સૂર ઉચ્ચરેરે બેન,
બાણે જમપતિનો જણકાર^૫ બે. રૂડા રંગીલો.

દેશ તણોરે એ દીવડોરે બેન,
ધર તણો શણગાર બે;
સતયુગનું સંજારણુંરે બેન,
પુણ્ય પુરાણું હથીઆર બે. રૂડા રંગીલો.

જેની દીવેટ દેવ દીવડોરે બેન,
એના કરી પટકુગ^૬ બે;
પહેલાં પહેરાવું મારા દેવનેરે બેન,
વરસાવે આશીષ પુલબે. રૂડા રંગીલો.

અશ્વર અમારા રેંટીયારે બેન,
મંડાવબે ઘેરે ઘેર બે;
મોહન^૭ મનથી નહિ મુકેરે બેન,
નાગા ઉઘાડાની મ્હેર^૮ બે. રૂડા રંગીલો.

—હંસા

૩ નદી કિનારે રેતમાં ખોદેલું પાણીનું ખાખાચીક, ૪ નિસરણી,
૫ પ્રણયનું સૂરીકું લાન, ૬ વાધા, ૭ કબજું અને મોહનદાસ,
ગાંધી, ૮ દયા.

(૧૫૨)

૫૮. રેંટીયો

ભજન:

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી રિદ્ધિરે:

વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.

જેના ગુંજનમાં રામ કરાં નામ :

જીવન કેરી શક્તિરે, જન્મભૂમિની ભક્તિરે;

એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

અદ્વા ને એકાગ્રતા, સંયમશક્તિ વિશેષ;

ધૈર્ય, ચિવટને શાન્તિના, આપે જે ગુણ બેશ.

જડને એતન કરતોરે :

વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની.

પરદેશી પરતંત્રતા, તોડે પળની માંસ;

દે આર્થિક સ્વતંત્રતા, શીળી સુખની છાંય.

નિર્ધનીઆનો બેલીરે :

એતો એકજ રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની.

સુતર કેરે તાંતણે, સહજે મળે સ્વરાજ;

જેના બળથી હિંદનાં, સુધરે સઘળાં કાજ.

રૂપાળો રઠીયાળોરે;

વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની.

(૬૫૭)

સુદર્શન ચક્ર સમું, સર્વ શક્તિનું પુર;

જેમાં ગૂઢ રીતે ભર્યું, સો સુરજનું નર.

એવો પ્રૌઢ પ્રતાપીરે:

વહાલો મારો રેંટીયો હોજી-સ્વતંત્રતાનીં.

ઝીજન કરા શિયળની, રક્ષાનો કરનાર;

યોદ્ધાને અવકાશમાં, છે શાન્ત દેનાર.

એવો અમાપ ગુણિયલરે:

એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કરી રિદ્ધિરે;

વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.

—સીતારામ શર્મા.

(૧૫૪)

૫૬. ચક્ર સુદર્શન

ચાક ચઢાવો ચક્ર સુદર્શન.

ભુખ્યાનું ભોજન,

ગરીબોનું જીવન.—ચાક.

પ્રજ્ઞા શંકર વિજયનું, તેમાં છે સ્થાપન,

ખાદીની ઉત્પત્તિ, દુશ્મન નિષૂદન,^૧

પ્રજનું પોષણ,

વસુધાનું રક્ષણ.—ચાક.

મુક્તિ યાશે દેશની, સ્વરાજ્યનું દર્શન,

નર-નારી હેતે મળી, કરો ચક્ર પૂજન,

ગુલામી છેદન,

સ્વતંત્રતા સાધન.—ચાક.

—પ્રતાપ.

(૧૫૫)

૬૦. આરતી

જય જય માતૃભૂમિ, મા જય જય માતૃભૂમિ;
ગુણ તારા નિત્ય ગાઇ, નમીએ ચરણ ચૂમિ.
જય જય માતૃભૂમિ.

તુજ કિરીટ^૧ સ્વરૂપ, નંદનવન રાજે-મા નંદન
ભાલ પ્રદેશે તારા, શીખ પ્રજા છાજે.
જય જય માતૃભૂમિ.

ક્ષત્રિય વીરનો વાસ, ઉભરે ઉર ક્ષેત્રે^૨-મા ઉભરે
સદૈવ તારે ટાજે, પડતા રણક્ષેત્રે.
જય જય માતૃભૂમિ

તુજ કેશાવલિ રૂપ, હીમગિરિ શોભે-મા હીમગિરિ
વશ્વે અતિ વખણાઇ, જગનાં મન લોભે.
જય જય માતૃભૂમિ.

બંગ અને ગુજરાત, બેલડીએ તપતાં-મા બેલડીએ
સાહિત્યે, વિદ્યાને, સહુ પહેલાં ધપતાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

સિંધ, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, સત્વ રૂપ તારાં-મા સત્વ
ઉદ્યોગે, વ્યાપારે, સૌન્દર્યે સારાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

(૧૫૬)

મહારાષ્ટ્ર, મદ્રાસ, દ્વંદ્વ ઉદય ગામી^૪—મા દ્વંદ્વ
સખળ, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિયુત, સ્થંભ નોડ જમી.

જય જય માતૃભૂમિ.

હૈયે હાર સ્વરૂપ, ગંગા ને યમુના—મા ગંગા
કટી^૫ આભૂષણ જેવા, આબુ, વિંઘ લલા.

જય જય માતૃભૂમિ.

અમાપ અર્ણવ નીર,^૬ તુજ ચરણો ધોતા—મા તુજ
શુભ શિરછત્ર સ્વરૂપે, ગિરિરાજે સ્થોતા.

જય જય માતૃભૂમિ.

સુજલાં સુદલાં માત ! સુધર્મની ધાત્રી^૭—મા સુધર્મ
હજીએ તું એની એ, છે જગતે ખાત્રી.

જય જય માતૃભૂમિ.

અહી પ્રતિજ્ઞા આજ, તુજ મુક્તિ માટે—મા તુજ
સ્વરાજ્ય મંત્રો જપશું, સહુ શીરને સાટે.

જય જય માતૃભૂમિ.

—સીતારામ શર્મા.

^૩ નોડ, ^૪ દ્વંદ્વ પંથે જમન કરનાર, ^૫ દેડના,
^૬ દિન્દી મહાસાગરનાં, ^૭ માતા.

શુદ્ધિપત્ર

પાનું	કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩	૭	વગાલત	વિગલિત૪
૫	૫	કમ	કર્મ
૬	૧	...લ	તવ જલ
૧૦	—	૧૪ દેરેતી ખેલી ૧૫	૧૪ દેખેલી, ૧૫ રેતી
૨૧	૧૮	મામીર	મમીર
૨૫	૧૧	કહલૂ	કબલૂ
૩૧	૧	રોકો	ન રોકો
૩૫	૨	દરડક	દરડક
૩૭	૭	થાની	માની
૩૮	૨	મુખકર	મુખકર
૪૫	૧૬	હશમ૨૦	હશમ૧૪
૪૫	૧૭	ધરમ૨૧	ધરમ૨૦
૪૬	...	સારી જહાંમે	જુઓ પાનું ૧૧
૫૨	૧	મરવી	મરવી
૫૨	૭	ગુજરાત	ગુજરાત
૫૨	૬	પૂર્વમાં કાશીમાત	પૂર્વમાં કાળીમાત
૫૪	૧૨	વીણતાં	વીણતાં વીણતાં
૫૫	...	એક એતિહાસિક કાવ્ય	બન્ય જ પુણ્ય મહેશ!

(૧૫૮)

પાત્રું	કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫૬	૮	સન્ત મહન્ત.	સન્ત મહન્ત. ધન્ય હો !
૫૭	૧	છેલે	છેલે
૫૭	૧૫	ચાણાક	ચાણાકયે
૫૮	૧૭	બાપ્પારામ	બાપ્પારામ
૫૯	૫	વિસ્તરતો	ત્રિસ્તારતો
૫૯	—	રાશનગર	રાશનગર
૬૦	૬	બાધે	બાધે
૬૦	૧૦	ધુમવું	ધુમવું
૬૧	૧૧	આવશે	આશે
૬૧	૬૧	ધસવા	ધસવા
૬૨	૬	ઉછળ	ઉછળા
૬૨	૧૪	કસે જોમ	કસે નિજ જોમ
૬૩	૧૧	થતું	થતું
૬૫	૫	સાચે	સાચે
૬૬	૧૨	સામાં કાંક વિશે ૪૩	સૌમાં કાંક વિશે ૪૩
૬૯	૨	વર્ચસ્વી	વર્ચસ્વી
૬૯	૩	જૂંભિ	ભરતજૂંભિ
૭૧	૬૯	ધાતી	ખાતી
૭૨	૪	પંથ	પથ
૭૨	૫	સર્વસ્થ	સર્વસ્થ
૭૪	૨	ઉપાખંડધર	ઉપાખંડધર
૭૬	૪	દેશધી	દિશધી
૭૭	૮	સ્વત્વ	સ્વત્વ,

પાત્ર	કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૩	...	જય કીર્તન	જય કીર્તન
૮૩	૪	હિમદ્રિ	હિમાદ્રિ
૮૫	૧૪	ઝૂમી	ઝૂમી
૮૬	—	કૌતુક-કુશળ	કૌતુક-કુશળ
૯૧	૧૦	ફૂટો	ફૂટો
૯૨	૧૬	કંઠ	કંઠ
૯૨	૧૭	ગમે	ક્યમ ગમે
૯૩	૧૭	કંઠ કરો...	કુંક ન જોધએ
૯૩	હેલ્લી	માન તણું જગગાન	માત તણું જયગાન
૯૪	૧૨	ગર્દ	ગર્દ
૯૫	૧૩	પુર	પુર
૯૮	૮	રણુચરે	રણુચરે
૧૦૧	૧૧	સીધો	સાધો
૧૦૨	૨	હીરા	હાર
૧૦૪	—	દખ	હંદય
૧૦૬	૧૨	જાગી	જાગા
૧૦૬	૧૬	ખાડી	ખાડી
૧૦૬	હેલ્લી	વળી	વળા
૧૦૮	—	-ખોંખ	-ખોંખારસે, ૩ કૃષ્ણ,
૧૦૯	૭	ભગ	ભર્ગ
૧૧૨	૩	નિત્ય	નિત્ય
૧૧૦	૧૪	ભારત	ઓ ભારત
૧૨૩	૧૩	ધેટાં	હા ધેટાં

હિન્દ સ્વરાજ્ય

એક સત્યવીરની આત્મકથા

અને

સર્વોદય

લેખક : મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

ત્રણેના લેખા પુસ્તકનું મૂલ્ય આઠ આના

પ્રકાશક :

રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય મંડળ—અમદાવાદ.

